MUZAFFER İLHAN ERDOST

SOSYALİZM TARTIŞMALARI 1978

ONUR YAYINLARI

BİRİNCİ BASKI
KASIM 2012

SOSYALİZM TARTIŞMALARI 1978

MUZAFFER İLHAN ERDOST

ONUR YAYINLARI
ANKARA 2012

ISBN: 978-975-351-043-1

İÇİ

7 Sunum
13 Lenin'in Yadsınması ya da Aybar Marksizmi Çarpıtıyor
90 Aybar Lenin'i Eleştirme Örtüsü Altında Marksizmi Yadsıyor
90 I. Faşizm, Siyasal Partilerin Seçim Propaganda Saati ve Aybar'ın Tutumu Üzerine
92 II. Tartışma Yöntemi ve Aybar'ın Tartışma Yönteminin Özelliği Üzerine
99 III. Örgüt Olarak Parti ve Devlet
101 a) "Tüm Örgütler", Egemen Sınıfların Çıkarına Hizmet Etmez
103 b) Leninist Parti, Çarlık Rusyası Koşullarında Oluşmuştur, Sosyalist Üretim Tarzı Koşullarında Değil
105 c) Sosyalist Üretim, Küçük Üretime Dönüş Değildir
107 d) Leninist Parti ve Proleter Devlet, Sosyalist Üretim Tarzının Kendisinin Yarattığı Örgütler Değildir
109 e) Aybar'ın Örgüt Teorisi, Marksizmden Değil, Prudoncu Barışçı Anarşizmden Kaynaklanır
114 IV. Bilinç ve İşçi Sınıfının Devrimci Bilinci Üzerine
114 a) Bilinç Konusunda Yöntem Üzerine
116 b) "Varlık" ve "Toplumsal Varlık", "Bilinç" ve "Bilinç Biçimi"
117 c) İşçi Sınıfının İktisadi Savaşımı, Siyasal Savaşımı, Teorik ya da İdeolojik Savaşımı
121 d) Lenin, İşçi Sınıfının Kendiliğinden İktisadi ve Siyasal Bilince Değil, İdeolojik Bilince Varamayacağını Söyler
124 e) "Bilinç"in İkincil Öğe Olmasının Anlamı ve Toplumsal Bilinç Biçimlerinin Üretilmesi Üzerine
133 f) Sınıf Bilinci ve Sosyalist Bilinçlenme

137 g) Sosyalist Teori ve Bu Teorinin İşçi Sınıfı Dışında Oluşması
148 V. Devrim, Üretici Güçlerin Gelişme Düzeyi ve Devrimin Nesnel Koşulları
148 VI. Engels, *Manifesto*'nun Fransızca Çevirilerinden Herhangi Birini Gözden Geçirmemiştir
153 VII. "Bağımsız" Sözcüğünün "Kendiliğinden" Olarak Çevrilmesi Üzerine
157 VIII. Konu-dışı Ayrıntılar Üzerine

SUNUM

Niçin şimdi!..
Neden dün değil?

İlhanilhan Kitabevinde, yeni yayınlanan kitaplara bakıyorum. Şaban Öztürk'ün *Türkiye Solunun Hapisane Tarihi*'ne uzanıyorum. "İkinci Kitap", 27 Mayıs 1960-12 Mart 1971 dönemini kapsıyor.

14 Mayıs 1960'da gözetim altına alınmış ve 27 Mayıs 1960 sabahı Soğukkuyu Askeri Cezaevinden salınmıştım. 12 Marta gelene değin, yayınladığım kitaplarla ve yazdığım yazılarla ilgili olarak sorgulandım, kısa bir süre de tutuklu kaldım, Ankara Merkez Cezaevinde, cezaevinin ünlü 9. Koğuşunda.

12 Mart 1971 döneminde ise, Ankara Emniyetinde "Tecrit"ten İstanbul'a, Sansaryan Han'ın altıncı katındaki hücrelere, Selimiye Kışlasından Davutpaşa Kışlasına uzanan gözetim ve gözaltı, Ankara'da tutuklu olarak Mamak Askeri Cezaevinde ve hükümlü olarak Ankara Merkez Cezaevinde devam edecek, Anayasa Mahkemesinin Genel Af Yasasının bazı (istisna) maddelerini iptal ettiği tarihte, 14 Temmuz 1974'te, sona erecekti. Doğal ki bu, "son" değildi, ama 12 Mart sürecinin sonunu belirlemesi anlamında bir son'du.

Ne var ki, bu süreçlerle ilgili *Hapishane Tarihi* kitabında adımı göremedim. Ama İlhan'ın ve benim adımın geçtiği sayfalarda karşılaşacağım bir anlatıyla irkildim. Kırk yıl önce yapılmış bir konuşmadan alınan bir paragraf, yıllardır soğutmada tuttuğum Aybar'la ilgili polemik yazılarımı bir kitaba taşımak isteğimi ısındırdı.

Öztürk'ün *Türkiye Solunun Hapishane Tarihi* kitabından okuyalım:

"Marksist klasiklerin yayınlanmasına ve elden ele dolaşmasına sağcılar kadar TİP genel başkanı Mehmet Ali Aybar da öfkelenmiştir.

"Yayınları "tuzak" olarak nitelendiren Aybar, oldukça saldırgan değerlendirmeler ve tavırlar içine girmişti: "TİP'e saldırılar sürdürülürken bir yandan da dolambaçlı bir başka yol izlendi. Marksist yayınlar serbest bırakıldı. Savcılar dava açmaz oldular. TCK'nun 141. ve 142. maddeleri sanki felç olmuştu. Bu durumu Mecliste alaylı bir eda ile ortaya atmış, Adalet Bakanından bu müsamahanın nedenini sormuştum. (...) Bununla güdülen amaç pek açık değildi. Sola kayan gençler arasında TİP'in savunduğu sosyalizme karşı muhalefet odakları oluşturmak ve teori tartışmalarının TİP içine sıçramasını sağlamak, (...) Sanıyorum, Marksizm hakkında bilgileri sınırlı olan kimi yönetici arkadaşlarımız da bu kitaplardan elan etkileneceklerdi. Amerikan planı kusursuzdu." (*TİP Tarihi*, Cilt III, s. 140-141, Mehmet Ali Aybar.)

Şaban Öztürk'ün yorumu da şöyle:

"Her halde bu yayınları yapan Süleyman Ege, Muzaffer Erdost ve İlhan Erdost'a, o dönem "Amerikan planının kusursuz uygulayıcıları" diyen Aybar'dan başka, bu denli yaralayıcı iftiralarda bulunan olmamıştır." (*Hapishane Tarihi*, İkinci Kitap, Yar Yayınları, Aralık 2010, s. 245-246.)

Burada, Aybar'ın gösterdiği hedefin benden başkası olmadığı açıktı. *Ülke*'de yayınlanacak olan ve bu kitaba aldığım, "Lenin'in Yadsınması ya da Aybar Marksizmi Çarpıtıyor" başlıklı yazımın ilk dipnotunda okunacağı gibi, *Türk Solu*'nda (Ağustos 1968) yayınlanan "Milliyetçilik ve Enternas-

yonalizm", gene *Türk Solu*'nda (Eylül 1968) yayınlanan "Türkiye Sosyalizmi ve Sosyalizm" başlıklı yazılarımda Aybar'ı eleştirmiştim. Aybar, o zaman, Hasan Hüseyin Korkmazgil'in üstüne yıkılmış olan ve MDD'nin (Milli Demokratik Devrimin) "Kağnı Gölgesindeki İt" olarak nitelendiği *Forum* dergisinde, benim eleştirilerimle ilgili olarak sorulan sorulara verdiği yanıtta, adım-sanım anılmamıştı ama, üçbeş tümcede üfleyip süpürmüştü beni.

Ülke'de yayınlanan ve bu kitaba aldığım eleştirilerime yanıtını ise, gazete ya da dergide değil, yazılarını topladığı kitabında yayınlayacaktı. Burada adımı yazmak lütfunda bulunmuştu; adım "Baytar", soyadım "Yazar"dı.

Şaban Öztürk'ün Aybar'ın *TİP Tarihi* kitabından aktardığı satırları okuduğum zaman kırk yıllık bir "soru"nun da yanıtını bulacaktım.

Türk Ceza Yasasına Mussolini İtalyasından alınma ve Demokrat Parti iktidarında Ceza oranları büyük ölçüde arttırılan komünizm propogandasını ve komünist parti kurmayı ağır hapis cezasıyla cezalandıran 141 ve 142'nci maddelerin iptali için Anayasa Mahkemesine başvurmuş olan TİP Başkanı Mehmet Ali Aybar, burada yayınlanan konuşmasından öğrendiğimize göre, Meclis'te, "TCK'nun 141. ve 142. maddeleri felç olmuş" gibi, "marksist yayınlara müsamaha edildiğini" söylemiş. "Alaylı bir eda ile" de, Adalet Bakanından bu müsamahanın nedenini sormuş. Sanırım yanıtını da almıştı. Çünkü o arada İçişleri Bakanlığı, 1961 Anayasasıyla kadükleşmiş olan, Milli Birlik Komitesi tarafından çıkartılan 8 nolu yasaya dayanarak çoğu Sol Yayını olmak üzere bazı kitaplar için toplatma kararı vermişti. Danıştaya başvurumun yanıtı Basın Savcılığından gelecek, Basın Savcılığı Adalet Bakanının Sol Yayınları hakkında verdiği toplatma kararını, aynı kitaplar hakkında ikinci kez vereceği takipsizlik kararıyla kaldıracak, yayınevinden alınan kitaplar bize iade edilecekti.

Birinci Şube memurlarının, Adalet Bakanının toplatma kararına dayanarak Yayınevinden bazı kitaplarımızı aldığı

gün, Prof. Dr. Muammer Aksoy'u aramıştım. Aksoy, Milli Birlik Komitesinin "gecikmesinde mazarrat olan hallerde" Bakana yayın toplatma yetkisi veren 8 nolu yasanın, 1961 Anayasasıyla ve Anayasaya uyarlı yeni Basın Yasasıyla kalktığını iletecekti. Bakanlığa o zaman tanınan toplatma yetkisi, süreç açısından sınırlı bir yetkiydi, Basın Savcılığının vereceği kararla, Bakanlığın kararı, kendiliğinden kalkmış sayılıyordu. Toplatma yetkisi ise yalnızca görevli mahkemenindi.

Hukukçuluğuyla övünen ve beni "aşağılamak" için "Baytar Yazar" olarak sıfatlandıran Aybar'a bakınız ki, iptalini istediği Ceza Yasasının 141 ve 142. maddelerinin, bu kez bilimsel sosyalizmin yapıtlarının birebir toplatılıp, yayınlar hakkında yeteri kadar dava açılmadığını ileri sürerek "felç" olmuş olmasından yakınıyordu.

Oysa yalnızca benim için açılmış ve devam eden dava sayısı onun üzerindeydi. Ama bu, Aybar'ı tatmin etmemiş görünüyordu. Daha çok kitap toplatılmasını, daha çok dava açılmasını, daha çok çevirmen ve yayıncının tutuklanmasını ve mahkum olmasını istiyor olmalıydı.

İçişleri Bakanlığının toplattığı kitaplar arasında, Engels'in *Doğanın Diyalektiği* de vardı. Bu karar kadük bir kararda, Basın Savcılığı ise, Bakanlığın toplattığı Sol Yayınları hakkında "Takipsizlik Kararı" vermişti.

Emniyette, 1. Şubede, birkaç kez görmüştüm. Fihristli bir deftere, toplatma, müsadere ve benzeri kararlar işleniyor, gerektiğinde bu deftere başvuruluyordu. Ama toplatma kararları gibi, müsadere kararları da kesin kararlar değildi, dava açılması ve aklanması, af, yasalarda değişiklik ya da başka nedenlerle bu kararlar da değişiyordu. Ama bunlar, o bakkal defterine benzeyen fihristli deftere işlenmiyordu.

1. Şube memurları, 12 Eylül döneminde, evlerimizde yaptıkları aramada, Sıkıyönetim Komutanlığının yakalama talimatına uygun bir delil bulamamışlar, *Doğanın Diyalektiği* hakkında bir toplatma kararı bulunduğu savıyla, önce beni gözetim altına almışlardı. Sürekli yayınladığımız bir yayını-

mızdı, *Doğanın Diyalektiği* hakkında herhangi bir kısıtlılık yoktu. Çok iyi anımsıyorum. Evde arama yapan Birinci Şube memurları, merkezle irtibatlı olarak *Doğanın Diyalektiği*'ni yasak yayın olarak aldıklarında, *Doğanın Diyalektiği* hakkında kısıtlılık olmadığını söylemiştim, Şube memuru, "vallahi ne bileyim İstanbul'da böyle kitabın toplatılması mı varmış, ne!" dedi. Çok sonra anlaşılacaktı nedeni. Sıkıyönetim "delil bulun" emrini vermiş, delil bulamazsanız ağır işkence (derin uygulama) yapın" demiş. Ama beni ve daha sonra İlhan'ı gözetim altına alabilmek için ne olduğunu o gün bilmediğimiz, bugün de bilemediğim, memurların her sorduğumda değişik yanıt verdiği, bir toplatma kararıyla biz yasak yayın bulundurmaktan gözetim altına alınıyorduk. Bu gözetim, daha sonra, Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı nizamiyesinde üç gün beklettikten sonra, gözaltına dönüşecek, tek kitap bulundurmanın suç sayılmadığı kesinleşmiş bir yargı kararı olduğu için bu kez suçumuz, sahibi bulunduğumuz basımevinde çok sayıda yasak yayın bulundurmak olarak değiştirilecekti. Oysa sözkonusu basımevinde yasak yayın olmadığı, gene aynı askeri savcılar ve komutanlık tarafından biliniyordu. Biz 7 Kasımda (1980) gözaltına alınmıştık, ama 7 kasımdan önce, 28 Ekimde aynı komutanlığın imzasıyla basımevinin açılmasına ilişkin karar, İlhan'ın öldürülmesinden bir ay sonra yerine getirilmişti. Kararda ne yasak kitap sözü vardı ve ne de basımevini Halit Çelenk ağbeye teslim ederken, polis memuru, yasak yayınla ilgili tek bir not düşmüştü.

Komutanlığın gözaltına alma yazısında sahibi olduğumuz basımevinde "çok sayıda yasak yayın" olduğu yazılıydı. Yasak yayının / yayınların adı yoktu. Tasfiye halindeki basımevi kapatılmıştı, yaptığımız başvuru üzerine Askeri Savcılık açma kararı yazmış, ama Komutan sahipleri gelsin öyle imzalayayım demiş. Basımevinde kitap bulunduğu, hangi kitapların bulunduğu gibi bir bilgi yoktu bu açma kararında. Tarihi 28 Ekim 1980. İlhan'la ben, 7 Kasım 1980 günü gözaltına alınmıştık ve gözaltına alınmayla ilgili yazıda, sahibi ol-

duğumuz basımevinde çok sayıda yasak yayın bulundurmak diye yazılmıştı. İlhan öldürüldükten bir ay sonra açma kararıyla gelen polis memuru, Avukat Halit Çelenek'e basımevini 28 Ekim 1980 tarihli komutanlığın açma kararıyla teslim etmişti.

Öyle anlaşılıyor ki, Adalet Bakanının yıllarca önce verdiği hukuksal geçerliği olmayan bir karar, gözetim altına alınmamızın gerekçesi olmuştu. Felç olan 141-142'inci maddeler Aybar'ın dürtüsüyle uyarılmış, bu maddeler değil insanlık "felç" olmuş, "hukuk" şaşmaz bir şekilde işlemiş, İlhan'ın dövülerek öldürülmesinin gerekçesi olmuştu..

1978 yılı, kökü dışarıda ve şiddeti ilke edinen faşist hareketin, planlı ve programlı bir atılıma geçtiği, ülkenin kana bulandığı bir yıldı. Ekim 1977 Genel Seçimlerinde demokratik-solun (CHP'nin /Ecevit'in) oylarını arttırması, CHP+MSP (Ecevit+Erbakan) koalisyonunun güvenoyu almasından sonra, solun oylarını aşağı çekmek, iktidar olmasını önlemek amacıyla başlattığı sola yönelik şiddet, beklenen sonucu vermemiş, siyasal amaçlarla sokakta dökülmeye başlanan kan, sıradan insanlardan simgesel adlara yönelmiş, tek tek öldürümlerden yığınsal katliamlar dönemine geçilmişti. 1 Mayıs 1977 işçi-emekçi katliamını, 17 Nisan 1978 Malatya, 3-4 Eylül 1978 Sivas, Ekim 1978 Bahçelievler, Aralık 1978 K. Maraş, Mayıs-Temmuz 1980 Çorum alevi-solcu katliamları, Sivas ile K. Maraş arasında 8/9 Ekim 1978 Bahçelievler sosyalist-öğrenci katliamı, 12 Eylül askeri darbesine yolları döşeyecekti.

*

Okur, Aybar'ın, "Amerikan planının kusursuz uygulayıcısı" dediği bizlerin, yayınladığımız yapıtları, yazdığım yazıları ve burada yeniden yayınlanan polemik yazılarımı okuduğu zaman umarım doğru bir vargıya varacaktır.

29 Ekim 2012, Ankara

LENİN'İN YADSINMASI YA DA AYBAR, MARKSİZMİ ÇARPITIYOR[1]

Cumhuriyet Gazetesi, "Sosyalist Devrim Partisi" Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın "Leninist Parti 'Model'i ve Sos-

[1] Bu yazıyı pek isteyerek yazdığımı söyleyemeyeceğim. Bilimsel sosyalizmle karşılaştığım yıllarda, Aybar'ın, *Komünist Manifesto*'nun özüne ilişkin tümcelerinden birine saldırısı dolayısıyla yazdığım "Milliyetçilik ve Enternasyonalizm" (*Türk Solu*, 27 Ağustos 1968, no 41) ve hemen arkasından bilimsel sosyalizmin iktisadi kavramlarından ve genel bilgilerinden yoksun "Türkiye Sosyalizmi" adlı yazısını eleştiren "*Türkiye Sosyalizmi ve Sosyalizm*" (*Türk Solu*, 10 Eylül 1968, no 43; 17 Eylül 1968, no 44; 24 Eylül 1968, no 45) adlı yazılarım, -benim bilgilerimin pek yeni olması dolayısıyla oldukça hamlıklar taşımasına karşın-, yalnızca, Aybar'ın ideolojik içeriğinin bilimsel sosyalizmle uyuşmadığını sergilemekle kalmadı, benim açımdan, Aybar konusunu da kapadı. Şimdi yeniden, Aybar'ın bir yazısı üzerinde durmak istememin nedeni, bu kez, Aybar'ın görüşlerinin eleştirisi değildir. Bu kez, sorun, (bir parti organında ya da Aybar'ın özel yayınında değil, kitlelere hitabeden demokratik bir yayın organında) Lenin'e ve leninizme yöneltiği ağır saldırılardır, ve öyle umuyorum ki, Aybar, Türkiye proleter devrimcileri tarafından bir bombardımana, bu nedenle tutulacaktır. Benim yazımın amacı da budur, yani leninizmi ve yazıda görüleceği gibi,marksizm-leniniz-

yalist Örgütlenme" adlı bir dizi yazısını yayımladı.[2] Aybar'ın yazısı, sırası ile, "Ekim Devrimi'nden Bu Yana Sosyalist Değerler Sosyal Pratiğe Geçirilemedi", "Lenininst Parti 'Model'i Burjuva 'Model'inde Bir Örgüttür", "Lenin'in ve Marx'ın Devrime İlişkin Görüşleri Farklı", "Günümüz Sosyalist Toplumlarında Özgün Bir Örgütlenmeye Rastlanmıyor", "Leninist Örgütlenme Biçimine Karşı Savaş Açmanın Zamanı Çoktan Gelmiş Bulunuyor" alt-başlıklarıyla okura sunuluyor. Daha alt-başlıklarda okurun hemen göreceği gibi, Aybar, Marx ile Lenin arasına kalın ve kara bir çizgi çekiyor, ve bunun yanısıra, Lenin ile Marx arasında, özünde ve *köklü* bir *karşıtlık* olduğunu, savlarının temeli yapıyor. Lenin'i, tüm olarak yadsırken, Marx'ı savlarına kanıt olarak alması, Aybar'ın, *özünde* marksizmi yadsıdığını, okurdan gizlemesine, bir ölçüde de olsa hizmet edebilir. Bu nedenle biz, Aybar'ın Lenin'i değerlendirişindeki bilimsel sosyalizme aykırı tutumunu sergilerken, Marx'ı kavrayışındaki yetersizliği ve okura sunuşundaki çarpıtmaları vurgulamaya da özen göstereceğiz.

I

Aybar, Marx ile Lenin arasında karşıtlığın belirleyici öğelerinden biri olarak şunu ileri sürer: İşçi sınıfı siyasal bilince, Marx'a göre, kendi sınıf niteliği gereği, *kendiliğinden* varır. Lenin ise, işçi sınıfının siyasal bilince kendiliğinden ulaşamayacağı görüşündedir, ve ona, bu bilinç, dışardan verilir. Marx ile Lenin arasında böyle bir karşıtlık olduğunu ileri süren Aybar, "Bir kesim işçiler, diyor, arkadaşlarından önce bilinçlenirler. Arkadaşlarından daha dövüşken, daha uyanık olanlar, olayların bilincine daha önce varırlar. İşçi sınıfının bunlardır '*öncü*'leri. Lenin'in 'öncü'lerinden bambaşkadır bunlar. Dışardan dayatılan '*öncü*'ler değil, işçi sınıfının içinde olan 'öncü'lerdir. Lenin'in Kautsky'den aktardığı ve işçi sı-

mi savunma (aslında, "savunma" değil, "saldırarak savunma") bombardımanına katılmaktır.

[2] *Cumhuriyet*, 26-30 Ağustos 1978.

nıfının kendiliğinden siyasal bilince ulaşamayacağı hakkındaki görüş, işçi sınıfının dışında bir küçük savaş örgütü kurulmasına gerekçe olmuştur. Lenin, örgüt sorunu üzerindeki (*Ne Yapmalı?*) adlı kitabında Kautsky'nin görüşünü uzun uzun savunur. Oysa, işçi sınıfının kendiliğinden siyasal bilince ulaşamayacağı hakkındaki görüş kabul edilecek olursa, marksizmin tarih teorisi ve bilinç hakkındaki diyalektik görüşü, iskambilden şatolar gibi yıkılıverir." (2. yazı.)

Gerek yukardaki pasajda, gerek tüm yazı boyunca, Aybar'ın Marx'ı yorumlayışı açıktır: işçi sınıfı, sınıf bilincine olduğu gibi, siyasal bilince, devrimci bilince, sosyalist bilince, doğası gereği ve kendiliğinden varır, bütün bunlar, aynı zamanda şu anlama gelir ki, sosyalist ideolojiyi proletarya kendiliğinden yaratır. O kadar ki, Aybar, *Komünist Manifesto*'nun Fransızca çevirisindeki yanlışı abartarak, Marx'a [ve Engels'e[3]] şunu söyletecektir: "*Proletaryanın hareketi, koskoca çoğunluğun, koskoca çoğunluk çıkarları için, kendiliğinden hareketlidir.*"[4] (5. yazı.)

Önce metinlere dönelim. Aybar, işçi sınıfının sosyalist bilince kendiliğinden ulaşacağı düşüncesine kanıt olarak, Marx [ve Engels]'in *Alman İdeolojisi*'nden şu aşağıdaki pasajı aktarır:[5] "Üretimci güçlerin gelişiminde diyor Marx, bir an

[3] Evet, köşeli parantez içersinde "ve Engels'e" diyorum (ve Aybar'ın bu yanlışı yaptığı yerlerde bu yöntemi yineleyeceğim), çünkü Aybar, eşine pek ender rastlanır bir alçakgönüllülükle,devrimci arkadaşlık duygusuyla kendisini daima bir "ikinci keman" olarak niteleyen Engels'in adını anmamaya özel bir özen gösteriyor. Bilimsel sosyalizmin, marksizmin bu kurucularının, ustalarının, birbirlerinden ayrılmalarına izin vermeyecek biçimde, Alman İdeolojisi'ni ve Komünist Manifesto'yu, birlikte yayınladıkları halde, Aybar, gerek Alman İdeolojisi'ni, gerek Komünist Manifesto'yu yalnızca "Marx"a malediyor, ve bu yapıtlardan aktardığı pasajları, "Marx der ki", "diyor Marx" biçiminde okura sunuyor. Lenin'i yadsıma, Engels'in adını anmayarak, bir adım daha geriye çekiliyor. Bu davranışından dolayı, Aybar'ı yadırgamadığımızı belirtelim, ama bu davranışın, proleter devrimciliğe yakışır bir davranış olmadığını da vurgulayalım.

[4] Bu tümcenin doğru çevirisini, aşağıda, yeri geldiğinde aktaracağız.

[5] Aybar, bu pasajı, (*Oeuvres Philosophiques*, Alfred Costes, Tome 6, s. 182-183'ten çeviriyor. Biz, buraya, ilkin Aybar'ın çevirisini aktarıyoruz. İlerde hem Sol Yayınları arasında çıkan çevirisinden aldığımız pasajı sunacağız, hem de Almanca, İngilizce ve Fransızcalarını.

gelir ki, gereken üretim güçleri ve ticaret araçları, yürürlükteki koşullarda, üretici güç olmaktan çıkıp yıkıcı güç haline gelir, (makineler ve para). Öylesine ki, sonuç olarak toplumun tüm yükünü taşıyan, ama nimetlerinden yararlanmayan ve toplumdan dışlanarak öteki sınıfların tümü karşısında en açık biçimde muhalefete itelenen bir sınıf, toplumda çoğunluğu oluşturan ve köklü bir devrimin zorunlu olduğu bilincinin, komünist bilincin kaynaklandığı bir sınıf doğar. Bu sınıfın içinde bulunduğu durumun kavranması koşulu ile bu bilinç başka bir sınıfta da ortaya çıkabilir."

Lenin, daha sonra "dönek"liğini çarpıcı bir biçimde sergileyeceği, ve ama "II. Enternasyonal denen dönemin, yani 1889-1894 yılları arasındaki 25 yılın başlıca marksist teorisyeni" olarak nitelediği Kautsky'nin[6] ekonomik gelişme ve sınıf savaşımının, *aynı zamanda ve doğrudan doğruya* modern sosyalist bilinci de yarattığını ileri sürenleri eleştiren pasajlarını, benimseyerek aktarır. Aybar'ın belirttiği gibi yalnızca 1901-1902'de yazılan *Ne Yapmalı?*'da değil, daha önceleri de bu konuya eğildiğinde, Lenin, o dönemin "başlıca marksist teorisyeni" Kautsky'nin görüşlerine benimseyerek başvurur. 1899'da yazdığı "*Raboçaya Gazeta İçin Makaleler*"de, Lenin şöyle diyordu: "Sosyal-demokrasi, salt işçi sınıfı hareketine hizmet etmekle sınırlı değildir, (Komünist Manifesto'nun temel düşüncelerini yineleyen Karl Kautsky'nin tanımını kullanacak olursak) sosyal-demokrasi, 'sosyalizm ile işçi sınıfı hareketinin birleştirilmesini' temsil eder, sosyal-demokrasinin görevi, kendiliğinden gelme işçi sınıfı hareketine belirli sosyalist ülküleri getirmek, bu hareketi çağdaş bilimin düzeyine ulaşması gereken sosyalist inançlara bağlamak, sosyalizmi başarmanın bir aracı olarak onu demokrasi için verilen düzenli siyasal savaşıma bağlamak, tek sözcükle, bu kendiliğinden gelme hareketi, devrimci partinin eylemleriyle yok edilemez bir bütün içinde eritip kaynaştırmaktır."[7]

[6] V. İ. Lenin, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, Sol Yayınları, Ankara 1978, s. 109.

[7] V. İ. Lenin, *Collected Works*, Moscov 1972, vol. 4, s. 217.

Lenin'in, *Ne Yapmalı?*'ya aktardığı pasajlarda, Kautsky, şunları söyler: "Modern sosyalist bilinç, yalnızca derin bilimsel bilgi temeli üzerinde yükselir. ... Bilincin taşıyıcısı proletarya değil, *burjuva aydın tabakadır*: modern sosyalizm, bu tabakanın tek tek üyelerinin zihinlerinden kaynaklanmıştır, ve bunu zihinsel olarak daha gelişmiş olan ve koşulların elverdiği yerlerde modern sosyalizmi proleter sınıf savaşımına sokan proleterlere iletenler de bunlar olmuştur. Demek oluyor ki, sosyalist bilinç, proleter sınıf savaşımına dışardan verilen bir şeydir, onun içinden kendiliğinden çıkan bir şey değildir."[8]

Bu sözlerin aktarıldığı sayfaya bir not düşen Lenin, şöyle der: "Elbette bu demek değildir ki, böyle bir ideolojinin yaratılmasında işçilerin payı yoktur. Ama bunlar, işçi olarak değil, sosyalist teorisyenler olarak ... katıldılar, bir başka deyişle, bunlar ... yaşadıkları çağların bilgisini şöyle böyle kazanabildikleri ölçüde katıldılar. Ama, işçinin, *bunda daha sık başarı gösterebilmesi* için, genel olarak işçilerin bilinç düzeylerini yükseltmek için her türlü çaba gösterilmelidir..."[9]

Burada, tarihsel gerçekleri görmezlikten gelemeyiz. "Sosyalizm teorisi, mülk sahibi sınıfların eğitim görmüş temsilcileri tarafından, aydınlar tarafından geliştirilen, felsefi, tarihsel ve iktisadi teorilerden doğup gelişmiştir. Toplumsal konumlarıyla, modern bilimsel sosyalizmin kurucuları Marx ve Engels'in kendileri de, *burjuva aydın tabakasına* mensuptular."[10] Burada bir şeyi karıştırmamak gerekir: sosyalizm teorisinin yaratıcıları, modern sosyalizmin kurucuları, konumları bakımından burjuva aydın tabakadan gelmiş olmakla birlikte, bunlar, burjuva ideologları değildirler, bunlar, sosyalist teorisyenlerdir, proletaryanın ideologlarıdırlar. Ayrımın özü buradadır, işçiler ve onun ideolojisinin teorisyenleri, *özünde* aynı sınıfın içersinde meydana gelen bir bölünmeyi

[8] Aktaran: V. İ. Lenin, *Ne Yapmalı?*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 52-53.

[9] *Ne yapmalı?*, s. 53, dipnot.

[10] *Ne Yapmalı?*, s. 43

temsil ederler. Bu, burjuvazi için de böyledir. Burjuva ideolojisi, burjuvazi olmadan olamaz, ama burjuva ideolojisini kendi sistematiği içersinde bir ideoloji olarak oluşturan, kapitalistin *kendisi* değil, burjuva ideoloğudur.

Aybar'ın *Alman İdeolojisi*'nden çevirerek aktardığı ve bizim yukarıya aldığımız pasajdan birkaç sayfa sonra, Marx ve Engels, bu bölünmenin teorik bir açıklamasını yaparlar. Maddi üretim ve manevi üretim arasında, kol emeği ve kafa emeği arasında, henüz o zaman Marx ve Engels'in yazdıkları gibi, kafa eylemi ve maddi eylem arasında bir işbölümünün meydana gelmesi, bu her iki faaliyetin başka başka bireyler tarafından yerine getirilmeleri, Marx ve Engels'e göre, işbölümünün, gerçekten işbölümü haline gelmesidir.[11] "İşbölümü, ancak maddi ve zihinsel işbölümü meydana geldiği andan itibaren gerçekten işbölümü haline gelir. Bu andan itibaren, bilinç, mevcut pratiğin bilincinden başka bir şey olduğunu, gerçek bir şeyi temsil etmeksizin bir şeyi gerçek *olarak* temsil ettiğini *sanabilir*. Bu andan itibaren, bilinç dünyadan kurtulma ve 'salt' teorinin, tanrıbilimin, felsefenin, ahlakın vb. oluşmasına geçme durumundadır."[12] Maddi ve zihinsel işbölümü meydana geldikten sonra, bu her iki faaliyetin başka başka kişilerce yerine getirilmesi gerçekleştikten sonra, bilinç, teorinin, tanrıbilimin, felsefenin, ahlakın vb. oluşmasına geçme durumuna gelir, bir başka deyişle, fikirleri, bağımsız bir biçimde, "kendi öz yasalarına bağlı olan özerk kendilikler olarak ele alır"[13], düşüncelerden düşünce ya da düşünceler üretir, bunları kendi içlerinde ve aralarında düzen-

[11] *Alman İdeolojisi*'nin, Marx ve Engels'in bilerek "farelerin kemirici eleştirisi"ne terkettikleri, ancak bir geçiş yapıtı olduğu bilinen bir gerçektir. Burada tarihsel materyalizmin yeni kavramları henüz biçimlenme halindedir. *Alman İdeolojisi* ile bundan sonraki yapıtlar arasında temel herhangi bir çelişki bulunmamakla birlikte, "işbölümü"nü, henüz tamamlanmamış bir kavram olarak bulmamız da olanaksızdır. (Bkz: Joeques Milhau, "Sunuş", *Alman İdeolojisi [Feuerbach]*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 18-21.)

[12] K. Marx-F. Engels, *Alman İdeolojisi* [*Feuerbach*], s. 62; Marx, Engels, *Seçme Yapıtlar 1*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 37.

[13] Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 61.

ler, bu anlamda da maddi ekonomik temellerinden uzaklaştıkları ölçüde de bu maddi temellerden bağımsız olduğu sanısı verebilecek kadar, bağımsız bir duruma gelir. Kuşkusuz, toplumsal bilinç biçimleri, mevcut ilişkilerle çelişme haline, ancak mevcut toplumsal ilişkiler ile üretici güçler arasında çelişki meydana geldiği zaman gelir.[14] Bu, toplumsal bilinç biçimleri, kendi temellerinden ayrılarak bağımsız hale geldiğinde de, gene bu temele bağımlı olduğunun kanıtıdır.

Buradan çıkardığımız sonuç şudur ki, maddi ve zihinsel işbölümü ile birlikte, toplumsal bilinç biçimlerinin, yani bilimin, felsefenin, sanatın, dinin vb., verilmiş belli tasarım öğeleri temeli üzerinde geliştirilmesini ve onların işlenmeye devam edilmesini üstlenen ya da kendine iş edinen bireyler ortaya çıkar. Marx ve Engels, *Komünist Manifesto*'da da yineledikleri gibi "egemen sınıfın düşünceleri[nin] bütün çağlarda, egemen düşünceler" olduğunu irdeledikleri *Alman İdeolojisi*'nde şunları yazarlar: "İşbölümü, egemen sınıf içinde de, *zihinsel* emek ile maddi emek arasındaki bölünme biçiminde kendini gösterir, öyle ki, bu aynı sınıfın içersinde iki ayrı bireyler kategorisi olacaktır. Bazıları, bu sınıfın teoriye erişebilecek yetenekte olan başlıca tözünü (maddelerini), bu sınıfın kendi kendisi hakkında edindiği yadsımanın işlenip hazırlanmasından sağlayan düşünürleri, aktif ideolojileri olacaktır, oysa ötekilerin daha edilgin ve bu düşüncelerin ve yanılsamaların karşısında daha kabullenici bir tutumları olacaktır, çünkü bunlar, bu sınıfın gerçekten aktif üyeleridirler ve kendi kişilikleri üstüne fikirler ve kuruntular kurmaya daha az zamanları vardır. Bu sınıfın içersindeki bu bölünme, hatta, mevcut bu iki kesimin belirli bir karşıtlığıyla ve belli bir düşmanlığıyla sonuçlanabilir. Ama, bu sınıfın bütünüyle tehdit altında bulunduğu bir çatışma çıkageldi mi, bu karşıtlık kendiliğinden düşer..."[15]

Görülür ki, maddi emek ve zihinsel emek arasındaki bölünme, egemen sınıf içersinde, iki ayrı bireyler kategorisi

[14] *Alman İdeolojisi*, s. 62.
[15] *Alman İdeolojisi*, s. 84-85.

oluşturur; bazıları, bu sınıfın aktif ideologları olur, bazıları ise, tüm zamanlarını, egemen sınıfın ideolojisini yaratmaya, geliştirmeye, ve (kendi sınıfsal çıkarı anlamında) yetkinleştirmeye ayırırsa, diğer bir kısmı, sınıfın aktif üyeleri olduğu için kendileri hakkında düşünmek, fikir yürütmek için daha az zamanları vardır. Bir kapitalist demek, bir burjuva ideologu demek değildir, burjuvazinin ideolojisini, bu sınıfın aktif ideologları oluşturmuştur. Burjuvalar ve burjuva ideologlar, ayrı bir sınıf değildir, bunlar, aynı sınıfın, iki kategorisini, iki kesimini oluştururlar. Bu aynı sınıf içersindeki bölünme, belli bir karşıtlığa ve belli bir düşmanlığa dönüşebileceği gibi, bu sınıf, bir bütün olarak tehdit altında olduğu zaman, bu karşıtlık kendiliğinden düşer.

Henüz egemen sınıf olmayan, egemenlik altında bulunan proletarya için, durum, zamanlama açısındaki karşıtlık dikkate alınmadığı zaman, aynıdır. Proleter bilinç, proletarya olmadan, olmaz, "Belirli bir çağda devrimci fikirlerin varlığı, daha önceden devrimci bir sınıfın varlığını varsayar."[16] Ve nasıl ki, modern toplumun başlıca iki sınıfından biri, diğeri olmadan olmazsa, yani proletarya olmadan burjuvazi, burjuvazi olmadan proletarya olmazsa, biri diğerinin zorunlu koşuluysa, proleter bilinç, sınıf bilinci, bu sınıfla ve bu sınıf içinde ortaya çıkmakla birlikte, bu sınıfın varlığının zorunlu gereği olan toplumsal ilişkilerden de soyutlanamaz. Proletaryanın gelişmesiyle örtüşen işbölümü, *geleceğin* egemen sınıfı içersinde de, iki ayrı kategorinin oluşmasına yolaçar: İşçi sınıfının zihinsel ve maddi üretici emek harcayan üyeleri ile işçi sınıfının ideolojisini oluşturan, geliştiren, yetkinleştiren üyeleri, ayrı iki sınıf halinde değil, tek bir sınıfın ayrı iki kategorisi halinde, bu sınıfı oluşturur. Burjuvaziden proletaryaya katılan kesimler gibi, proleter sınıfın durumunu teorik olarak kavrayan burjuva ideologları da, proletaryaya katılır. Artık, konumları gereği burjuva aydınlar olan bu kesim, proletaryanın ideologları olarak, bu sınıfın bir parçası haline gelirler. Çünkü, davranışlarıyla, çabalarıyla, savaşımlarıyla,

[16] *Alman İdeolojisi*, s. 85, *Seçme Yapıtlar*, 1, s. 56.

erekleriyle, proleter sınıfın bilinçli bir üyesi haline gelmişlerdir, aralarındaki irade ve amaç birliği, geçici değil süreklidir, ve onları aynı sınıfın bir kategorisi haline getiren de budur. İşçi sınıfı içersinden gelerek, sosyalist teorisyenler olarak, proletaryanın ideologları olarak faaliyet gösterenler de, artık işçi olmaktan çıktıkları halde, onlar, bu sınıfın üyeleri olmaya devam ederler, şu farkla ki, bu sınıf içinde, üretime aktif olarak katılanlar kategorisinden, aktif olarak düşünce üreten kategoriye geçmiş olurlar.

Ne var ki, sınıfın bu iki kategorisi arasındaki karşıtlık, proletarya burjuvazinin egemenliği altında olduğu gibi, burjuvazinin tehdidi devam ettiği sürece de, kendini açığa vurmaz, ancak burjuvazinin egemenliği ve daha sonra burjuvazinin tehdidi ortadan kalktığı zaman, iki kategori arasındaki karşıtlık kendini gösterir. Bu anlamda, bu, bir önceki durumun tersi bir seyir izler. Bu karşıtlığın ortadan kalkması, sınıfsız toplumla olanaklı hale gelir.

Şimdi, bu açıklamalardan sonra, Aybar'ın *Alman İdeolojisi*'nden aldığı ve yukarıya aktardığımız pasajı, bu kez, Türkçe çevirisinden,[17] aşağıya aktaralım:

"Üretici güçlerin gelişmesinde öyle bir aşama gelir ki, bu aşamada, mevcut ilişkiler çerçevesi içinde ancak zararlı olabilen, artık üretici güçler olmaktan çıkıp yıkıcı güçler haline gelen (makine kullanımı, para) üretici güçler ve dolaşım

[17] Okura, Marx ve Engels'in tartışmaya konu alınan pasajını, daha sağlıklı bir biçimde değerlendirme olanağı sağlamak amacıyla, (1) Almanca Özgün metni ve (2) Fransızca ile (3) İngilizce çevirilerini aşağıda sunuyorum:

(1) "In der Entwicklung der duktivkrafte tritt eine stufe ein, auf welcher produktionskrafte und Verkehrsmittel hervorgerufen werden, welche unter den bestehenden Verhältnissen nur Unheil anrichten, welche keine produktionskrafte mehr sind, sondern Destruktionskrafte (Maschinerie und Geld) – und was damit zusammenhangt, dass eine Klasse hervorgerufen wird, welche alle lasten der Gesellschaft zu tragen hat, ohne ihre Vortelle zu genlessen, welche aus der Gesellschaft herausgedrangt, in den entschiedensten Gegensatz zu allen andern Klassen forciert wird; eine Klasse, die die Majoritat aller Geselischaftsmitglieder bildet und von der das Bewusstsein über die Notwendigkeit einer gründlishen Revolution, das kommunistische Bewusstsein ausgeht, das sich natürlich auch unter den andern Klassen vermöge der Anschauung der Stellung dieser Klasse bilden kann;..." (Marx, En-

araçları doğar, ve bu, bir önceki olaya bağlı olarak, kazançlarından yararlanmaksızın toplumun bütün yükünü taşıyan, toplumdan atılmış, ve zorunlu olarak, bütün öteki sınıflara karşı en açık bir muhalefet durumunda bulunan bir sınıf doğar, bu sınıf toplum üyelerinin çoğunluğunun meydana getirdikleri bir sınıftır, köklü bir devrim zorunluluğunun bilinci, komünist bir bilinç olan ve elbette ki, kendileri de bu sınıfın durumunu gösterdikleri (*Anschauung*, mütalaa ettikleri) zaman başka sınıflarda da oluşabilen bu bilinç, bu sınıfın içinden fışkırır (filiz verir, meydana gelir)."[18]

Okurun, karşılaştırdığında göreceği gibi, Marx ve Engels'in metni, Aybar'ın ikiye böldüğü biçimde değildir, "köklü bir devrimin zorunluluğu bilinci, komünist bilinç", işçi sınıfından fışkırmakla birlikte, (daha önce de belirtildiği gibi, devrimci fikirlerin varlığı, devrimci bir sınıfın varlığını varsayar), bu sınıfın tarihsel hareketini teorik olarak kavrama

gels, *Werke*, Band 3, Dietz Verlag, Berlin 1969, s. 69.)

(2) "Dans le developpement des forces productives, il arrive un stade oü naissent des forces productives et des moyens de circulation qui ne peuvent etre que nefastes dans le cadre des rapports existants et ne sont plus des forces productives, mais des forces destructrices (le machinisme et l'argent), - et, fait ıle au precedent, il nait une classe qui supporte toutes les charges de la societe, sans foir de ses avantages, qui est expulsee de la societe et se trouve, de force, dans ı'opposition la plus ouverte a toutes les autres classes, une classe de la necessite d'une revolution radicale, conscience qui est la conscience communiste et peut se former aussi, bien entendu, dans les autres classes quand on y voit la situation de cette classe." (Marx, Engels, *L'ideologie allemande*, Editions Sociales, Paris 1975, s. 76.)

(3) "In the development of productive forces there comes a stage when productive forces and means of intercourse are brought into being, which, under the existing relationships, only cause mischief, and are no longer prodoctive but destructive forces (machinery and money); and connected with this a class is called foth, which has to bear all the burdens of society without enjoying its advantages, which, ousted from society, is forced into the most decied antagonism to all other classes; a class which forms the majority of all members of society, and from which emanates the consciousness of the necessity of a fundamental revolution, the communist consciousness, which may, of course, arise among the other classes too through the contemplation of the situation of this class." (Karl Marx, Frederick Engels, *Collected Works*, Moscov 1977, volume 5, s. 52.)

[18] *Alman İdeolojisi*, s. 72; *Seçme Yapıtlar,* 1, s. 46.

düzeyine ulaşmış diğer sınıflarda da oluşur. Esasen, tarihsel hareketi teorik olarak kavrama düzeyine ve ona sahip çıkan bir burjuva da olsa, o, proletaryadan yana geçmiş, bu sınıfın bir bireyi haline gelmiş olur. *Komünist Manifesto*'da, Marx ve Engels, daha önceki teorik vargılarının özlü bir özetini verirken, *Alman İdeolojisi*'nde bir bakıma kapalı kalmış bu tümcecik, daha ayrıntılı olarak açıklanır: "... egemen sınıfın küçük bir kesimi kendisini [bu egemen sınıftan] koparır ve devrimci sınıfa, geleceği ellerinde tutan sınıfa katılır. Demek ki, tıpkı daha önceleri soyluluğun bir kesiminin burjuvaziden yana geçmiş olması gibi, şimdi de, burjuvazinin bir kesimi proletaryadan yana geçmektedir, ve özellikle de burjuva ideologlarının kendilerini tüm tarihsel hareketi teorik olarak kavrama düzeyine ulaştırmış olan kesimi."[19] Kuşkusuz, proletaryadan yana geçen ve proletaryaya *katılan* bu unsurlar, onun içersinde, onun bir parçasını oluştururlar. Bunların proletaryaya, bu sınıfa katılmaları, sonuç olarak proletaryadan ayrı bir kategori olarak düşünülecek olursa, o zaman, insanlığın oluşuyla değil, tarihsel bir dönemde ortaya çıkan proletaryanın kendisinin de yadsınması gerekirdi. Ataları, ilkel komünal toplumun üyeleri olan, bir kısmı köle, bir kısmı özgür üretici, bir kısmı efendi; bir kısmı serf, bir kısmı senyör, bir kısmı lonca ustası olan, ve şimdi de, bir kısmı kır ve kent küçük-burjuvası ve burjuva olan proleterler de, başlangıçta, bu modern sınıfın üyeleri değillerdi. Onların sınıflarını değiştirmeleri, bir kuşaktan bir başka kuşağa aktarılırken, olduğu gibi, bizzat kendilerinin sınıf değiştirmeleri biçiminde de görülür. Bu sınıf, doğrudan üretici maddi ve manevi emek sahiplerinden oluşmakla birlikte, bu sınıfın ideolojisini oluşturan, geliştiren, yetkinleştiren ideologlar, teorik üreticiler de bu sınıfın bir parçasını oluşturur. Bu sınıfın bir kategorisini sınıfın kendisi saymak, onu bütünleyen diğer bir kategorisini ise sınıftan dışlamak, işçi sınıfının, yalnızca doğrudan

[19] "Komünist Parti Manifestosu", *Seçme Yapıtlar,* 1, s. 142; Dirk J. Struik, "*Komünist Manifesto*'nun *Doğuşu*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 122.

üretici emek harcayarak, tarihsel görevini yerine getireceğini savunmaktan başka bir anlama gelmez. Gelmez, çünkü, *işçi sınıfı, yalnızca değer (ve artı-değer) yaratmak değil, tarihsel olarak insanlığın kurtuluşunu gerçekleştirmekle de görevlidir ve bu sınıf*, 12 saat, 10 saat, 8 saat yoğun bir biçimde değer üreterek, kendi sınıf ideolojisini yaratmış olmaz. Ancak, *kendi iradesi dışında, sınıf olarak kendisinin ve insanlığın kurtuluşunun maddi koşullarını yaratır*. İradesi dışında yaratılan bu maddi koşullar, yalnızca onun bilincinde yansımaz, bu koşulları bilimsel olarak gözlemleyen ve farkına varan insanların bilincinde de yansır. Çünkü o insanlar, bu koşulların bizzat yaratıcısı olmasalar da, bu koşulların bilincine varabilirler. Aksine, çoğu zaman, bu koşulları yaratanlar, onun bilincine çok zaman varamazlar. Bunun içindir ki, proletaryanın saflarına ekonomik bakımdan katılmış pek çok insan, ya kendisinin eski sınıf bilincini taşır, burjuvalaşma özlemini, küçük-burjuva olma özlemini taşır, ve bunun içindir ki, burjuvazi ve burjuvazinin en gerici, en şoven unsurları, işçi sınıfı içersinde, kendileri için bir kitle oluşturur. Emperyalizmin, faşizmin, radikal burjuvazinin, küçük-burjuvazinin, proletarya içersinde güçlü bir taban oluşturabilmesinin nedeni buradadır. Ekonomik etkeni, otomatik bir bilinçlenme etkeni olarak kabul etmek ne denli budalaca bir şeyse, proletaryanın, kendi ekonomik durumundan dolayı, ve kendiliğinden sınıf bilincine ulaşacağı, köklü bir devrimin, komünist devrimin bilincine varacağı görüşü de o denli budalaca bir görüştür. Marx ve Engels'in sözlerini *doğru olarak* yorumladığımızda, görürüz ki, köklü bir devrim bilincinin, komünist bilincin, maddi temeli proletaryadır, proletaryanın varlığıdır, bu bilincin, *yalnızca*, bizzat ekonomik bakımdan proleterleşmiş unsurlarda doğacağı görüşü, bu bilince proletaryanın dışında hiçbir kimsenin sahip olamayacağı görüşü, kesenkes dışlanmıştır ve ideolojik bakımdan, proletaryanın ve onunla birlikte insanlığın kurtuluşunu kavramış olanlarda da oluşacaktır. Bunların sınıf kökenleri bakımından aristokrat, burjuva ya da proleter olması, sonucu değiştirmez.

Proletaryanın ideolojisi, bilimsel sosyalizmdir. "Ve sosyalizm, bir bilim durumuna geldiğinden bu yana, bilim olarak yürütülmesi, yani irdelenmesi" gereğini "hiç mi hiç unutmamak" gerekir.[20] Bir bilim olan, ve bir bilim olarak yürütülmesi ve irdelenmesi gereken modern bilimsel sosyalizm, konumları gereği burjuva aydın tabakasından gelen, tüm tarihsel hareketi teorik olarak kavradıkları için, proletaryadan yana geçmiş bulunan Marx ve Engels tarafından kurulmuştur. Derin bir bilimsel bilgiyi gerektiren modern bilimsel sosyalizmin, konumu gereği ister burjuva, ister küçük-burjuva, ister işçi olsun, sosyalist teorisyen olmakla kurulabileceği anlaşılır bir şeydir. Bilimin, özellikle bilimsel sosyalizmin kurulması, irdelenmesi ve geliştirilmesi, başlıbaşına bir bilimsel uğraşıyı gerektirir, ve işçinin, işçi olarak üretime katılmış olması, bu ekonomik zorunluluk, kendiliğinden ona bilimsel sosyalizmin bilincini kazandırmaz. "Eğer —diyordu 1874'te Engels—, daha önce Alman felsefesi, hele Hegel felsefesi olmasaydı, Alman bilimsel sosyalizmi —olmuş olacak tek bilimsel sosyalizm— hiçbir zaman kurulamazdı." Ve hemen ekler: "İşçilerin teorik anlayışı (kavrayışı) olmasaydı, onlar bu bilimsel sosyalizmi, hiç bir zaman, özümlemiş oldukları derecede özümleyemezlerdi."[21] "Komünistler" ve "işçi sınıfı", bu ikisi ayrı kategorilerdir, ve *Komünist Manifesto*'da Marx ve Engels, komünistler, diyorlar, "işçi sınıfına ... mümkün olan en açık bilinci kazandırmaya çalışmaktan bir an için olsun geri kalmıyorlar".[22]

Sanırım sorunu açıklamaya bu kadarı yeter. Gerek *Alman İdeolojisi*'nden Aybar'ın aktardığı pasajdan, gerek diğer pasajlardan, Aybar'ın yorumunu doğrulayacak bir tek kırıntı bulmak olası mıdır? Daha önce, gerek Aybar'ın çevirdiği biçimde, gerek Türkçede yayınladığı biçimde ayrı ayrı iki kez sunduğumuz pasajı aktardıktan sonra Aybar, şöyle devam

[20] Friedrich Engels, "Köylüler Savaşı", Önsöz, *Almanya'da Burjuva Demokratik Devrim*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 31.

[21] *Almanya'da Burjuva Demokratik Devrim*, s. 30.

[22] "Komünist Parti Manifestosu", *Seçme Yapıtlar, 1*, s. 168; *Komünist Manifesto'nun Doğuşu*, s. 156.

ediyor: "Bu satırlardan pek açık olarak anlaşılıyor ki, işçi sınıfının devrimciliği, sosyal pratikten, işçi sınıfının üretimde, toplumda işgal ettiği yerden ve sürdürdüğü mücadeleden kaynaklanan, adeta varoluşçu ve ancak ona özgü bir niteliktir. Bu bilinç başka sınıflarda belirse bile, bu hiçbir zaman o sınıfın öz bilinci değildir. Bir 'aktarma' bilinçtir. İğreti bir bilinçtir, spekülatif, gözlemci bir bilinçtir: bir bilgidir, bir bilimdir. Oysa işçi sınıfında devrimci bilinç, yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır." (2. yazı.)

Daha aşağıda "kendiliğindenlik" konusunu işlerken ele alacağımız bazı ifadeleri atlarsak, şunları sıralamamız yetecektir:

1) Aybar ekonomik olguyu, tek belirleyici neden olarak almakta, ve işçi sınıfının devrimciliğinin, yalnızca bu maddi temelden, kendiliğinden doğduğunu ileri sürmektedir. Oysa işçi sınıfının sınıfsal niteliğini belirleyen iktisadi temel, onun sınıf savaşımının yalnızca koşullarını yaratır, savaşma bilinci olmadan savaşılmaz, ve bu bilinç, bu iktisadi koşulların kendiliğinden yarattığı bilinç halinde kalırsa, dağınık, zayıf, cüce bir şey olarak kalır. Egemen sınıfın ideolojisinin, yani egemen düşüncenin etkisinde parçalanır, hedefi daralır, yalpalar. *Parçalanır*, çünkü, emperyalist ideolojinin etkisine aldığı işçiler, faşizmin etkisine aldığı işçiler, burjuvazinin ve hatta feodal ideolojilerin etkisine aldığı işçiler, gerek bireyler olarak, gerek gruplar olarak, gerek sendikalar içinde örgütlü olarak, işçi sınıfının ideolojisine karşı, düşmanlarına hizmet ederler. *Hedefi daralır*, çünkü, proletaryanın ideolojisi, mevcut pratiğin içinden doğmakla birlikte, tüm bir tarihsel dönemin, insanlığın geçirdiği tüm tarihsel aşamaların bilinci içersinde, yalnızca, işçi sınıfının o günkü yoksulluğunun pratik çözümünü getirmekle yetinmez, insanlığın geçmişinden aldığı bilinçle, geleceğine uzanan engin bir sarmal ilerleyişi tamamlar. Varolan pratik, o insana, güncel sorunların çözümü bilincini kazandırır; insanlığın tarihsel dönemini tüm olarak kavraması, ona insanlığın geleceğinin bilincini sağlar. *Varolan hiçbir pratik, işçiye, insanlığı kurtarma bilinci kazandır-*

maz, bu bilinci ona kazandıran bilimdir, bilimsel sosyalizmdir. Proletaryanın, kendisiyle birlikte tüm sınıfları ortadan kaldıracağı tarihsel görevi bilincini, o, mevcut pratikten değil, bilimsel sosyalizmden öğrenir; ve çünkü, proletaryanın kendisinin de bir sınıf olarak varlığına son verecek sınıfsız toplumu kurma tarihsel görevi bilinci, mevcut pratik içersinde, işgal ettiği yer dolayısıyla, kendiliğinden parça bölük sürdüğü iktisadi savaşımlarla kazanılmaz; ona bu bilinci veren, insanlığın tüm tarihsel yaşamının bilimsel irdelenmenin bulgularıdır, yani bilimsel sosyalizmdir. İleri-geri yalpalar, çünkü, işçiler, yoksul oldukları için savaşırlar; emperyalizm, onlara, emperyalist sömürüden aldığı yüksek kardan, yani artı-değerden bir pay vererek, onları yaşam tarzlarıyla burjuvalaşan ya da burjuvaziye hizmet eden kesiminin, aynı şekilde yoksulluktan kurtulmak için, kendi kapitalistine ve hatta kapitalistlere karşı savaşmak isteyemeyeceği anlaşılır bir şeydir. Hatta, bugün, gözlerimizin önünde cereyan ettiği gibi, faşizme bir kitle desteği oluşturarak, sendikalarda örgütlenerek, faşist sendikalar kurarak, işçi sınıfının ideolojisine karşı, kanlı, bastırıcı bir savaşıma katılır.

2) Aybar "İşçi sınıfının devrimciliği ... ancak ona özgü bir niteliktir" derken, belli ki, işçi sınıfından başka kimsenin proleter devrimci olamayacağını, hatta, onun yazılarından çıkarsadığımız anlamda, bir kimsenin, ancak işçi olarak, proleter devrimci olabileceğini söylüyor. Burada, bizim, mantığı zorlamadığımız, "işçi olarak" sözünü işçi sınıfını kapsar anlamda anladığımız açıktır. Ne var ki, Aybar, bilimsel sosyalizmin kurucuları dahil, bu bilimi irdelemeyi, geliştirmeyi, ve onu kendi ülkesinin koşullarına uyarlamayı üstlenmiş, ama kendisi "işçi" olmayan pek çok proleter devrimcinin, devrimci bilince ulaşamayacağı kanısındadır.

3) Aybar, "Bu bilinç, başka sınıflarda belirse bile, bu hiçbir zaman o sınıfın öz bilinci değildir." diyor. Marx ve Engels'i yorumlayışındaki *kabalık*, Aybar'ın bu tümcesinde sırıtıyor gibidir. Proleter devrimci bilinç, komünist bilinç, proleter devrimin ne olduğunu bilmek, komünizmin ne olduğunu

bilmek değil —proletaryanın hasımları, komünizmin düşmanları, bunu pekala *bilmektedirler*—, bu devrimin gerekliliğini komünizmin, insanlığın kurtuluşu olduğu düşüncesini kabul etmek, ve onun için savaşmaktır. Proleter devrimci bilince, komünist bilince sahip kimse, sınıfsal yeri ne olursa olsun, sınıf değiştirmiş, proletaryanın yanında yer almış, proletaryaya katılmış demektir. Marx ve Engels, bu bilincin, ancak, proletaryanın sınıf durumunu gösterdikleri (İngilizce: *contemplation*, Almanca özgün metinde *Anschuung*) zaman başka sınıflarda da oluşabilen, bir başka deyişle,"proletarya'dan yana geçen", "devrimci sınıfa" geleceği ellerinde tutan sınıfa katılan" bireylerde ortaya çıkacağını söylerler. Yoksa, örneğin kendisini hala burjuva kabul eden ve burjuva toplumu ideolojisini benimseyen ve savunan bir kimsede oluştuğu görüşü ileri sürülmemiştir. Ne var ki, bunlar, işçi olmadıkları halde, işçi sınıfının üyeleri olmadıkları halde, gerek ekonomik konumları, gerek ideolojik seçenekleri gereği, burjuva sınıfın üyeleri oldukları halde, bu devrimci bilinç, bunlarda da oluşabilir, ve o zaman bilinçleri bakımından sınıf değiştirmiş olurlar, çünkü, Aybar'ın söylediği gibi, bu devrimci bilinç, ancak işçi sınıfına *özgü* bir nitelik değildir. Dolayısıyla başka sınıf üyelerinde oluşan bu devrimci bilinç, o başka sınıfın bilinci, hele Aybar'ın deyişiyle, o başka sınıfın öz bilinci hiç değildir. O başka sınıfın üyeleri içersinde de oluşabilen devrimci bilinç, proletaryanın ideolojisidir. Proletaryanın ideolojisinin, burjuvazinin öz bilinci olmadığı gibi bir saçmalıktır Aybar'ın tümcesi. Marx ve Engels, "Fransız burjuvazisi aristokrasinin egemenliğini devirdiği zaman, bununla, birçok proletere de, proletarya'dan daha yükseğe çıkma olanağını verdi, ama yalnız şu anlamda ki, onların kendileri de burjuva oldular."[23] diyeceklerdi. Artık burjuva olan bu proleterler, eski sınıf bilinçlerini yeni sınıflara taşımazlar. Proleter bilinci, bu sınıf değişikliğiyle birlikte, terk ederler, ve yeni sınıfın bilincini kazanırlar. Bilinç, alınabilen ve terk edilebilen bir şeydir; temeli, maddi dünyadır, bu maddi dünyadan *doğrudan*

[23] *Alman İdeolojisi*, s. 86; *Seçme Yapıtlar, 1*, s. 57.

alınabildiği gibi, duyum, tasarım, inanç, düşünce, bilgi biçiminde insanların dolaylı olarak birbirlerine aktardığı bir şeydir. Doğrudan ya da dolaylı olarak edinilen bilinç, bunları edinme *yöntemleri* bakımından değil, bireylerin ona sahip olmalarındaki *süreklilik ve kararlılık* açısından farklılık gösterir. Gerici ya da faşist bir sendikada aktif olarak çalışan bir işçi ile, proletaryanın ideolojisini gerçekleştirme uğrunda canını veren bir öğrenci örneği, bunu, bize parlak bir biçimde kanıtlar.

4) Aybar, bu başka sınıflarda oluşan devrimci bilincin, bir "aktarma" bilinç, iğreti bir bilinç, spekülatif, gözlemci ve bir bilgi, bir bilim olduğunu söylüyor ve ekliyor: "Oysa işçi sınıfında devrimci bilinç, yaşamının bir parçasıdır." Derin bilimsel bilgi temeli üzerinde yükselen bilimsel sosyalizme ne ağır bir sövgü! Bütün savına dayanak yaptığı bilimsel sosyalizmin kurucuları Marx'a [ve Engels'e] ne ağır sövgü! Bilimsel sosyalizm adına bilimsel sosyalizme, Marx adına Marx'a ne bağışlanmaz bir karaçalma bu! İşçiler, ne denli sosyalist ideolojiyi, bir bilim olan bilimsel sosyalizm sayesinde kavradılar ve kendi sınıfının bilincine vardılarsa, işçi olmayan birçok insan da, sosyalist ideolojiyi, bir bilim olan sosyalizm sayesinde kavradı. "Bilgi"nin, "bilim"in *aktarma* bir bilinç olduğunu söylüyor Aybar! Sanki işçi sınıfının bilinci, onun sınıfiyla, gerek tarihsel derinliği, gerek güncel konumu bakımından öyle bir Çin Seddi ile çevrilidir ki, o, tarihin belirli bir döneminde, geçmişle hiçbir bağıntısı olmayan bir sınıf olarak ortaya çıkmıştır ve gene o, burjuva toplum içersinde, ama kendi başına bağımsız bir sınıf olarak vardır. Gerek üretimde, gerek günlük yaşamda, gerek sınıf savaşımında, birikmiş emeğin olduğu kadar, gerek birikmiş emeğin içerdiği, gerek soyut olarak varolan *tüm* bilgileri, sanki, modern toplumun işçileri, sınıf olarak kendi nitelikleri gereği bulmuşlar, ortaya koymuşlar gibi. Burjuva toplumun başlıca iki sınıfından biri olan işçi sınıfı, insanlığın, kendisine bağlanan geçmişinden zengin bir bilgi hazinesi devralmıştır. Bu bilgilerin hepsi, kuşaktan kuşağa, şu ya da bu yolla kendisine aktarılmıştır. Geçmişin bi-

rikmiş tüm zihinsel ve beden emeği, bir burjuva toplumun koşullarını yarattığı gibi, onun bir parçası olan modern işçi sınıfının da koşullarını yaratmıştır. Hiçbir insan, bugünkü pratiğini, bilgisini, birey olarak kendisi yaratmamıştır. Ve onun devraldığı pratiğe, bilgiye katacağı yeni değerler, kendisinden sonraki kuşaklara, kendisinin değerlerini katmış olarak devredecektir. İşçinin bugün kumanda ettiği bir dokuma tezgahı, işçi sınıfı olmadan yüzlerce yıl önceki emekçinin birikmiş emeğini olduğu kadar, üretim bilgi ve becerisinin, birikmiş zihinsel emeğin, tarihsel bir birikimidir. Bilgi, ona, üretim araçları yoluyla olduğu kadar, günlük kullanım araçlarıyla, ve içersinde bulunduğu toplum tarafından sürekli olarak iletilir ve aktarılır. Sınıf savaşımları ilk kez işçi sınıfının icat ettiği bir şey değildir ve sınıf savaşımlarının bilimsel bir irdelemesi, ancak böyle bir irdeleme, işçi sınıfının sınıf savaşımının evrensel niteliğinin belirlenmesini sağlamıştır. Bilgi, bireyler tarafından üretildiği ve birbirlerine aktarıldığı gibi, insan tarafından yeniden toplumdan topluma, kuşaktan kuşağa da aktarılır. Tarihsel bakımdan birikmiş bilgi, bireylerin bilgi üretiminin temel hazinesini oluşturur. İşçi sınıfının, işçiler olarak, sınıfsal konumları gereği üretecekleri bilgilerin bu birikmiş bilgi hazinesi olmadan, bu kendisinden önceki bilimsel bilgiye sahip olmadan, bir sınıf olduğunun bilincine bile varıp varamayacağı kuşkuludur. Aybar, bilimsel sosyalizmin yalnızca, işçi olanlar tarafından üretildiğini ifade ettiği gibi -bunun yanlış olduğunu açıkladığımızı sanırız- yalnızca işçiler tarafından üretildiğini ileri sürdüğü bu bilimin, işçi olmayanlar tarafından soğurulamayacağını da ifade eder. Yanılgı iki yönlüdür: Birincisi, bilimsel sosyalizm, bir bilim olduğuna göre, onu işçi değil, bilim adamı üretir. İşçi ile bilimsel sosyalizmin yaratıcısı bilim adamı, aynı sınıfın iki ayrı kategorisinde yer alırlar. İkincisi, bilimsel sosyalizm bir bilim olduğuna göre, bilim öğrenilir, öğrenmeyen bu bilimi bilmez, öğrenen bilir. Sorun, bu denli yalındır. Bir bireyin işçi olarak, mevcut pratik içersinde, dokuma makinesinin iğlerini gözetmekle, sosyalist bilinci edineceğini söyle-

mek, işçiye dalkavukluk etmek, onun bilgisizliğini sıvazlamaktır. Bu bilimi öğrenme gereksinimini, her şeyden çok, ideolojisini temsil ettiği sınıf duyar, ve bunu, ideoloji olarak benimsemeye koşulları sınıfsal bakımdan hazır olan işçi sınıfıdır. Çünkü yalnızca işçi sınıfı, geleceği elinde bulunduran bu sınıf, en devrimci sınıf, sonuna kadar devrimci kalacak sınıftır. Bilimsel sosyalizmde, o, kendi sınıfsal kurtuluşunu ve insanlığı kurtarma tarihsel görevinin kendisine ait olduğunu bulur. Bilimsel sosyalizmde o, kendi sınıf ideolojisini bulur, kendi sınıfsal konumu ile bu ideoloji arasında tam bir uyum, kendi sınıfsal çıkarı ve tarihsel görevi arasında tam bir bütünlük vardır. Engels, "Komünizm, proletaryanın kurtuluş koşullarının öğretisidir."[24] der. Bu öğreti, proletarya olmasa, yaratılamazdı; onun için bu öğretinin maddi temeli proletaryanın kendisidir, ama bu öğretiyi, bir bilim olarak, işçiler, mevcut pratikleriyle de yaratmamışlardır, derin bilimsel bilgiyi gerektiren bu öğreti, bu bilimsel bilgiye sahip olanlar tarafından yaratılmıştır. Marx ve Engels, *Komünist Manifesto*'da, ütopik sosyalistleri eleştirirken, bunların "sosyalist ve komünist yayınlar"ı "İşçi sınıfını aydınlatacak en değerli malzemelerle doludurlar."[25] derler; yani işçi sınıfına, bu yayınlar, sosyalist bilginin ilk öğelerini aktarmışlardır. Yalnız bu kadar değil. Bilimsel sosyalizmin, birçok ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de, daha çok işçi olanlar tarafından değil, öğrenci gençlik tarafından hızlı ve coşkulu bir biçimde öğrenilmeye başlandığı bir gerçektir. Bunların, güçlü bir proleter devrimci partinin bulunmamasından olduğu kadar, öğrenci özelliklerinden gelen, ve proleter devrimci hareketin bebeklik hastalıkları denen birtakım kusurlar içermesine karşın, genel olarak, sosyalist bilince sahip olmadıklarını, bunu, kendi öz bilinçleri olarak soğuramayacaklarını söylemek olası mıdır? Aynı özellikte olmasa bile, işçi sınıfı içersinde de, proleter devrimci hastalıkların bir batıp bir çıktığına bütün

[24] Friedrich Engels, "Komünizmin İlkeleri", *Seçme Yapıtlar,* 1, s. 98.

[25] "Komünist Parti Manifestosu", *Seçme Yapıtlar, 1*, s. 165; *"Komünist Manifesto"nun Doğuşu*, s. 153.

ülkelerin işçi sınıfları örnekken, işçilerin bir bütün olarak, sosyalizmin bilimini soğurduklarını söyleyebilmek olası mıdır? Öğrenci gençlerin, işçiler arasında bilinçlendirme faaliyetine katılıp, işçilere sosyalist bilinci götürdüklerinde, bu bilinç, bir "aktarma" bilinç olmayacak mıdır? Bilimsel sosyalizmin temel klasiklerinden bilgilenme yoluyla alınan bilinç, sınıfsal konumu ne olursa olsun, "aktarma" bilinç değil midir? İşçilerin, işçiler olarak, bilimsel sosyalizm olmadan, *her yerde ve kendiliğinden*, salt işçi olarak faaliyette bulundukları için, bu bilimi yaratacaklarını varsaymak olası mıdır? Bu sosyalist bilincin, işçilere, daha ileri düzeydeki işçi arkadaşları tarafından aktarılmış olmasıyla, işçi olmayan diğer proleter devrimci arkadaşları tarafından aktarılmış olması, "aktarma" açısından bir şey değiştirir mi?

II

Aybar, işçi sınıfının siyasal bilinçlenmesi konusunda, Marx'ın tam bir kendiliğinden bilinçlenmeden yana olduğu, Lenin'in *tam* bir dışardan bilinçlendirmeden yana olduğu şeklinde özetlenebilecek kaba bir yanılgı içersindedir. Toplumsal olayların, sınıf savaşımının diyalektik özünden yoksun, asılsız bir yakıştırmadır bu. Çünkü, ne Marx, tam bir *kendiliğinden* bilinçlenme görüşünü; ve ne de Lenin, *tam* bir *dışardan* bilinçlendirme görüşünü savunmuştur.

Aybar, konuyu, şöyle koyuyor: "Lenin'in Kautsky'den aktardığı ve işçi sınıfının kendiliğinden siyasal bilince ulaşamayacağı hakkındaki görüş, işçi sınıfının dışında bir küçük savaş örgütü kurulmasına gerekçe olmuştur. ... Oysa, işçi sınıfının kendiliğinden siyasal bilince ulaşamayacağı hakkındaki görüş kabul edilecek olursa, marksizmin tarih teorisi ve bilinç hakkındaki diyalektik görüşü, iskambilden şatolar gibi yıkılıverir." (2. yazı.)

Aybar, proletaryanın siyasal savaşımının, kendiliğinden oluşan yanı ile ideolojik eğitimini, siyasal propoganda ve ajitasyona bağlı yönünü, kalın bir çizgiyle birbirinden ayırır.

Oysa ne Marx işçi sınıfının siyasal eğitimini dışlamıştır, ne de Lenin işçi sınıfının kendiliğinden örgütlenişini. Ancak kendiliğinden oluşan sınıf hareketlerinin zorunluluğu ile teorik bilinçlendirmenin gerekliliğini birbirinden ayıran biri, Marx ile Lenin arasında bir uçurum olduğu sanısına kapılır.

Aybar'ın, "kendiliğindenliğe" coşkuyla kendisini kaptırdığını, okur izlemiştir. Bu coşkunun temel kaynağı ise, *Komünist Manifesto*'dan aktardığı bir tümceye dayanır. Aslında, bu tümcenin, ne ölçüde ve nereye kadar doğru olduğunu araştırma zorunluluğu vardır. İlkin bu noktayı saptamamız gerekiyor.

Aybar, *Komünist Manifesto*'da yer alan bir tümceyi aşağıdaki gibi aktarıyor: "'Proletaryanın hareketi, der Marx, koskoca çoğunluğun, koskoca çoğunluk çıkarları için, kendiliğinden hareketidir.' (*Komünist Manifesto*, s. 39, Rieder, 1925.)"[26]

Aybar, 1925 baskılı Fransızca çevirilere bağlı kalacağına, en yeni baskılar göz önünde tutularak, Türkçeye çevrilmiş[27] yapıtlara bir göz gezdirmiş olsaydı, bir *yanlış* üzerine şatosunu kurmuş olduğunun farkına varabilirdi. Çünkü, Aybar'ın şatosunu üzerine kurduğu, Marx ve Engels'ten aktardığı bu tümcede yer alan "kendiliğinden" sözcüğüdür. Fransızca eski çevirilerde bu sözcük, "*spontane*", yani "kendiliğinden"dir.[28]

[26] Aybar'ın kaynakları sunuş tarzına değinmek gereği var. Bir kez, bir yapıt, (Türkçede kullandığımız alfabede yazılıyorsa) kapağına yazıldığı biçimde sunulur. Örneğin, yararlanılan kaynak Fransızca ise, yazıldığı gibi örneğin *Manifeste du Parti Communiste* diye yazılır, Türkçesi örneğin *Komünist Manifesto* diye yazılmaz. İkincisi, yayınlandığı yer belirtilir. Üçüncüsü (ve hatta birincisi) yazarın adı verilir. Denecektir ki, *Komünist Manifesto*'nun yazarı bilinmiyor mu? Bu ayrı bir şey. Ama gene de ola ki, Aybar gibi bilmeyenler olacaktır. Çünkü, Aybar Marx ve Engels'in ortaklaşa adını taşıyan bu yapıttan aktardığı pasajlar için "der Marx" diye yazar.

[27] Örneğin Dirk J. Struik, *"Komünist Manifesto"nun Doğuşu*, Sol Yayınları, Ankara 1976, ve gene "Komünist Parti Manifestosu", Marx, Engels, *Seçme Yapıtlar 1*, Sol Yayınları, Ankara 1978, adlı yapıtlarda, Almanca ve İngilizce ayrı basımlardaki ekler ve değişikliklerin tamamını bulabilir, ve "koskoca" yanlışını görmekte de kendi kendisini uyarabilirdi.

[28] Bkz: Karl Marx et Friedrich Engels, *Manifeste du Parti Communiste*, Editions Sociales, Paris 1960, s. 25.("*Le mouvement proletarien est le mouvement spontane de 1'immense majorite au profit de 1'immense majorite.*")

Komünist Manifesto'yu Marx ve Engels, Almanca kaleme almışlardır, ve Almancada bu sözcük "*selbttandige*", yani "bağımsız", "serbest" demektir.[29] Çevirisi Engels tarafından gözden geçirilen[30] İngilizce metinde ise, bu sözcük "*independent*", yani "bağımsız" demektir.[31] Elimizde, Fransızca olarak, gene *Editionst Sociales*'in 1976 baskısı vardır, ve orada, "*spontane*" sözcüğü, öyle anlaşılıyor ki, Almanca özgün metne uygun olarak değiştirilmiş ve yerine "*autonome*", yani "özerk" sözcüğü konmuş,[32] böylece Fransızca çevirideki yanlışlık düzeltilmiştir. Esasen Fransızca çevirinin Marx ya da Engels tarafından gözden geçirilmemiş olması, hatta, Fransızca baskıya önsöz bile yazmamış olmaları,[33] bu çeviri yanlışlığından, onları sorumlu tutmaya, ya da daha sonra düzeltilmiş olan bu çeviri yanlışlığını onlara maletmeye kimsenin hakkı olmadığının kanıtıdır. Eğer biz, Marx ve Engels'in metninin yanlış çevirisini değil de, doğru bir çevirisini okura sunmak istersek, Türkçe çevirisinden bu tümceyi aktarabiliriz: "Proleter hareket, büyük çoğunluğun, büyük çoğunluğun çıkarına olan bilinçli,[34] *bağımsız* hareketidir."[35] Aybar'ın

[29] Bkz: Marx, Engels, *Werke*, Band 4, Dietz Verlag, Berlin 1974, s. 472. ("*Die proletariche Bewegung ist die selbstandige bewegung der ungeheuren Mehrzahi im Interesse der ungeheuren Mehrzahl.*")

[30] Bkz: "1888 İngilizce Baskıya Önsöz", "*Komünist Manifesto*"nun *Doğuşu*, s. 174.

[31] Bkz: Karl Marx, Friedrich Engels, *Collected Works*, volume 6, Progress Publishers, Moscov 1978. ("*The proletarian movement is the self-conscious, independent movement of the immense majorty, in the interest of the immense majority.*" – Burada "*self-conscious*" sözcüğünün 1888 İngilizce baskıya eklendiğine ilişkin bir not olduğunu belirtelim.)

[32] Bkz: Marx-Engels, *Manifeste du Parti Communiste*, Editions Sociales, Paris 1976, s. 45. ("*Le mouvement proletarien est le mouvement autonome de 1'immense majorite dans 1'interet de 1'immense majorite.*") (Alıntı metinlerde geçen "spontane", "selbstandige", "independent" ve "autonome" sözcüklerinin altını ben çizdim.)

[33] Marx ve Engels, (birlikte Almanca ve Rusça baskılara, Engels Almanca (2 kez), İngilizce, Lehçe ve İtalyanca baskılara) yedi önsöz yazmışlardır. Bkz: "*Komünist Manifesto*"nun *Doğuşu*, s. 159 vd.

[34] Bu sözcük, 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir, İngilizce klasik yayınlarda yer almaktadır. Almanca özgün metni esas aldığımızda, bu sözcüğü çıkararak okumamız konuyu toparlama bakımından daha uygun olacaktır.

Marx [ve Engels]'ten aktardığı proletaryanın büyük çoğunluğun çıkarına olan hareketi, "*kendiliğinden* hareketi" değildir, "bağımsız hareketi"dir. Proletaryanın hareketinin, bağımsız bir hareket olmasının ifade ettiği anlamı, örgüt sorununu tartışırken göreceğiz. Yalnız, hemen şunu belirtmek gerekir ki, Aybar'ın, yanlış bir kaynaktan yola çıkarak, Marx [ve Engels]'in olmayan bir sözcüğe dayanarak kurduğu iskambilden şatosu, şimdi yıkılmış, büyük bir coşkuyla savunduğu "kendiliğindenlik" ile başbaşa kalmıştır. — Ama hayır. İşçi sınıfı hareketinin kendiliğindenliğini savunan yalnızca Aybar değildir. İşçi sınıfı hareketi, kendiliğindenliğin en azgın temsilcilerini, hemen hemen işçi sınıfı hareketinin kabardığı her ülkede tanımıştır. Aybar, bu bakımdan yalnız değildir, ne var ki, onun yanı Marx'ın yanı değil, işçi sınıfına yaltaklanarak onu burjuva ideolojiye teslim etmek isteyen bir sürü kendiliğindencinin yanıdır.

Bu bölümü tamamlamamız için, işçi sınıfının iktisadi savaşımından doğan örgütlenmesi ile, yani onun kendiliğindenliği ile, işçi sınıfının sosyalist ideolojiyle eğitilmesini, yani onun bilinçlendirilmesini, bu bir bütünün iki kesiminden birini Marx'a, ötekini Lenin'e yükleyerek, bir başka deyişle, Marx'ın, işçi sınıfının eğitilmesini, sosyalist ideolojiyle bilinçlendirilmesini, ve Lenin'in işçi sınıfının kendiliğinden örgütlenmesini dışladığını ileri süren Aybar'ın yorumunun, gene Marx ve Lenin'e başvurarak, yanlış olduğunu açıklığa kavuşturmamız gerekecek.

Marx, 23 Kasım 1871'de, F. Bolte'a şunları yazıyordu: "İşçi sınıfının *political movement*'ının (siyasal hareketinin) nihai amacı, elbette ki, bu sınıfın *political power*'ı [siyasal iktidarı] ele geçirmesidir, ve bu da, doğal olarak, *working class*'ın [işçi sınıfının] belirli bir noktaya (belli bir gelişme aşamasına ulaşmış) geliştirilmiş ve onun iktisadi savaşımından doğrudan doğan bir *previous organisation*'ını [ön örgüt-

[35] Karl Marx-Friedrich Engels,"Komünist Parti Manifestosu – (Komünist Manifesto)", "*Komünist Manifesto*"*nun Doğuşu*, s. 124; *Seçme Yapıtlar*, *1*, s. 144.

lenmesini] gerektirir. Ama, öte yandan, içersinde işçi sınıfının egemen sınıflara karşı bir sınıf olarak ortaya çıktığı ve onlara *pressure from without* [dışardan baskı] ile boyun eğdirmeye çalıştığı her hareket bir siyasal harekettir. Örneğin belli bir fabrikada, hatta belli bir işkolunda grevler vb. yoluyla tek tek kapitalistleri daha kısa bir işgününe zorlama girişimi, salt bir iktisadi harekettir. Öte yandan, bir sekiz saat vb. *yasasını* zorlama hareketi, bir *siyasal* harekettir. Ve bu şekilde, işçilerin tek tek iktisadi hareketlerinden, her yerde bir siyasal hareket, yani kendi çıkarlarını genel bir biçim içersinde, genel, toplumsal olarak zorlayıcı kuvvete sahip bir biçim içersinde dayatmayı amaçlayan bir sınıf hareketi doğar. Bu hareketler, belirli bir ölçüde bir ön [*previous*] örgütlenmeyi öngörürlerse de, bunlar, bir yandan da, aynı ölçüde, bu örgütlenmeyi geliştirmenin bir aracıdırlar. İşçi sınıfı, örgütlenme bakımından, henüz ... egemen sınıfların siyasal iktidarına karşı nihai bir sefere kalkışacak kadar ileri durumda değilse, her ne olursa olsun, her durumda, gene de, egemen sınıfların politikasına karşı sürekli bir ajitasyonla (...) bu hedefe varmak için eğitilmelidir. Yoksa, Fransa'daki Eylül devriminin gösterdiği gibi ve belirli bir ölçüde Bay Gladstone ve ortaklarının İngiltere'de günümüze dek başarıyla sürdürdükleri oyunun da tanıtladığı gibi onların [egemen sınıfların] elinde oyuncak olarak kalır."[36]

Marx'ın, işçi sınıfının siyasal hareketinin sonal amacı olan iktidarın ele geçirilmesini, *iki* örgütlenme evresine ayırdığı açıktır. *Biri*, işçi sınıfının belli bir gelişme aşamasına ulaşmış ve *doğrudan* onun iktisadi savaşımından doğan bir ön örgütlenmesidir. İşçi sınıfının iktisadi savaşımı, işçilerin, belli bir fabrikada, hatta belli bir işkolundaki, tek tek kapitalistleri, onların belli iktisadi istemlerini kabul etmeye zorlama hareketleridir; siyasal savaşımı ise, tüm işçi sınıfının, genel istemlerini (sekiz saat yasası vb.) kucaklar. Bu iktisadi ve siyasal hareketler, bir ön örgütlenmeyi gerektirir, ve bu

[36] "Marx'tan New York'taki F. Bolte'a", Marx, Engels, *Seçme Yapıtlar*, *2*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 506-507.

ön örgütlenme, işçi sınıfının iktisadi savaşımından doğrudan doğar. Ama, ikincisi, işçi sınıfı, egemen sınıfın siyasal iktidarına karşı, sonal bir kampanyaya kalkışmak, bu hedefine ulaşmak için *eğitilmelidir* ya da *yetiştirilmelidir.* Aksi halde, yani siyasal iktidarı ele geçirmek için eğitilmediği ya da yetiştirilmediği takdirde, işçi sınıfı, egemen sınıfların elinde oyuncak olarak kalır.

Eğer işçi sınıfı, iktisadi ve siyasal hareketlerle, yani belirli bir grup işçinin tek tek kapitalistlere karşı (iktisadi) ya da tüm işçi sınıfının istemlerini gerçekleştirmek için (siyasal) hareketleri ile yetinecekse, işçi sınıfının iktisadi savaşımından doğan ve bu savaşım içersinde gelişen ön örgütlenmesiyle yetinmek gerekir, o zaman, işçi sınıfı, egemen sınıfların elinde oyuncak olarak kalır. Yok eğer işçi sınıfı, siyasal iktidarı egemen sınıfların elinden almak, siyasal iktidarı ele geçirmek istiyorsa, yani işçi sınıfı devrimci görevini yerine getirecekse, o zaman, bu ön örgütlenme yeterli değildir, işçi sınıfı *eğitilmek,* ve siyasal iktidarı ele geçirecek örgütlenmeye geçmek zorundadır.

İlk kez 1906'da yayınlanan Marx'ın bu mektubunun, *Ne Yapmalı?*'da yer almamış olmasının nedeni, kuşkusuz, *Ne Yapmalı?*'nın 1901-1902 yıllarında yazılmış olmasından başka bir şey değildir. Lenin'in, Engels'in *Der deutsch Bauernkrieg*'in önsözünden[37] *Ne Yapmalı?*'ya aktardığı uzun pasaj[38], savaşımın bu üç biçiminin uyumlu, bağlantılı ve sistematik bir biçimde yürütülmesi gereğini gözler önüne serer. Engels, 1874'te, şunları yazıyordu: "Bir işçi hareketi varolalı beri, savaşım, ilk kez olarak, teorik, siyasal pratik iktisadi (...) üç yönü içinde, uyum, bağlantı ve yöntem ile (sistematik bir biçimde) yürütülmüştür. Alman [işçi] hareketinin yenilmez gücü, işte, deyim yerindeyse, bu tek merkezli saldırıdadır."[39] "Teorik Savaşımın Önemi Konusunda Engels" arabaşlığı altın-

[37] Bkz: Friedrich Engels, "Köylüler Savaşı", *Almanya'da Burjuva Demokratik Devrim*, Sol Yayınları, Ankara 1978.

[38] Bkz: V. İ. Lenin, *Ne Yapmalı?*, s. 36-48.

[39] Friedrich Engels, "Köylüler Savaşı", Önsöz, *Almanya'da Burjuva Demokratik Devrim*, s. 31.

da, Lenin, Engels'in, sosyal-demokrasinin büyük savaşımının, iki biçimini (siyasal ve iktisadi) değil, *teorik savaşımı ilk ikisi ile bir tutarak üç* biçimini kabul ettiğini[40] vurgulayarak, *Ne Yapmalı?*da özel bir yer tutan kendiliğindenliğe karşı çarpıcı eleştirisini, işçi sınıfının savaşımının bu üç biçimi ve bu üç biçimin tekmerkezli saldırısı görüşü üzerine kurar.

Bu pasajlar, *Engels*'i unutarak yadsımaya kalkışan Aybar'ın yanılgısını ortaya koymak bakımından özel bir önem taşır, çünkü, Marx'ın görüşleri, genel anlamda Engels'in metninde yinelenmiş, deyim yerindeyse Lenin'i Marx'a birleştiren bir ara halka olmuştur. Aybar'ın öne sürdüğü gibi, Lenin'in *Ne Yapmalı?*daki bilinçlendirme konusundaki görüşleri ile "marksizmin tarih teorisi ve bilinç hakkındaki diyalektik görüşü" arasında, biri diğerinin tersi ölçüsünde bir karşıtlık değil, aksine, burada, marksizmin, Lenin tarafından Rus proletaryası içersinde canlı tutulması, geliştirilmesi ve yaşama geçirilmesi yer alır.

Aybar, Lenin'in işçi sınıfının kendiliğinden gelme hareketini dışladığını söylerken haksızdır. "Sosyal-demokrasinin görevi -diyor Lenin-, kendiliğinden gelme işçi sınıfı hareketine belirli sosyalist ülküleri getirmek, ... bu kendiliğinden gelme hareketi, *devrimci partinin* eylemleriyle yok edilemez bir bütün içinde eritip kaynaştırmaktır."[41] İşçi sınıfının kendiliğinden gelme hareketinin dışlandığı, *burada*, neresidir? Ama Lenin, kendiliğinden gelme hareketin, kendiliğindenliğin, işçi sınıfını, devrime götüreceğini, siyasal iktidarı ele geçirerek insanlığı kurtaracağını ileri sürenleri de ağır bir dille eleştirir: "... tek seçenek şudur" diyor Lenin, "ya burjuva ideolojisi, ya da sosyalist ideoloji. İkisi arasında bir orta yol yoktur. ... *herhangi bir biçimde sosyalist ideolojiyi küçümsemek, ona birazcık olsun yan çizmek*, burjuva ideolojisini güçlendirmek anlamına gelir. Kendiliğindenlikten çok sözedilmektedir. Ama işçi sınıfı hareketinin kendiliğinden gelişme-

[40] *Ne Yapmalı?*, s. 36.

[41] V. İ. Lenin, "Raboçaya Gazeta İçin Makaleler", *Collected Works*, vol. 4, s. 217.

si, onun burjuva ideolojisine tabi olmasına ... yolaçar; çünkü kendiliğinden işçi sınıfı hareketi, trade-unionculuktur, Nur-Geurerkschaftlerei'dir, ve trade-unionculuk, işçilerin burjuvaziye ideolojik köleliği demektir. Demek oluyor ki, görevimiz, sosyal-demokrasinin görevi, kendiliğindenliğe karşı savaşmak, işçi sınıfı hareketini burjuvazinin kanatları altına sokmak yolundaki bu kendiliğinden trade-unioncu çabadan uzaklaştırmak, ve devrimci sosyal-demokrasinin kanadı altına sokmaktır."[42]

Kanadı altına sokmaktır, çünkü işçi sınıfı hareketi, onun iktisadi savaşımından doğrudan çıkan örgütlenmenin sınırları içersinde kalırsa, sınıfın iktisadi ve siyasal hareketleri, teorik savaşımla sistematik bir biçimde uyum, bağlantı içinde olmazsa, bu örgütlenmeden, bugünkü ifadesiyle, yalnızca sendika çıkar, parti çıkmaz. İşçi sınıfının sonal hedefi olan siyasal iktidarın ele geçirilmesini gerçekleştirecek olan ise, sendika değil, partidir. Sendika, sınıfın çıkarlarının, parti ise, sınıfın tarihsel görevinin, siyasal iktidarı ele geçirme, özel mülkiyeti toplumsal mülkiyete dönüştürme, kendisi de dahil, sınıfların ortadan kaldırılmasını gerçekleştirme görevinin aracıdır. İşçi sınıfının iktisadi savaşımından doğrudan çıkan örgütlenmesi, eğer kendiliğindenliğe bırakılırsa, işçi sınıfı, orada, işçi sınıfının tarihsel görevini gerçekleştirme yerine, işçi sınıfının "deyim yerindeyse, bir sürü ideolojiler arasında parçalanması"nın etkilerine bırakılmış olur. Almanya örneğini anımsatan Lenin, şöyle yazıyor: "*Kendiliğindenliğe karşı amansız* bir savaşım gerekiyordu, ve ancak birçok yılları kapsayan böyle bir savaşımdan sonradır ki, örneğin Berlin'in çalışan halkını ilerlemeci partinin bir dayanağı olmaktan çıkarıp sosyal-demokrasinin en sağlam kalelerinden biri haline getirmek, mümkün olabilmiştir. Bu savaşım bugün bile (...) hiçbir biçimde bitmiş değildir. Şimdi bile Alman işçi sınıfı, deyim yerindeyse, bir sürü ideolojiler arasında parçalanmıştır. İşçilerin bir kesimi katolik ve monarşist sendikalar

[42] *Ne Yapmalı?*, s. 54.

içersinde örgütlenmiştir; bir başka kesimi İngiliz trade-unionculuğunun burjuva müritleri tarafından kurulan Hirsch-Duncker sendikaları içersinde örgütlenmiştir; üçüncü kesimi sosyal-demokrat sendikalar içersinde örgütlenmiştir. Son grup, geri kalanlardan çok daha kalabalıktır, ama sosyal-demokrat ideoloji bu üstünlüğü yalnızca bütün öteki ideolojilere karşı kararlı bir savaşım vererek sağlayabilmiştir ve böyle koruyabilecektir."[43]

Türkiye'de işçi sınıfının güncel konumunu şöyle bir gözler önüne getirmek, bu pasajların şu an için bile, ne büyük bir değer taşıdığını anlamaya yetecektir. Çünkü, proleter devrimci ideolojinin gelişmesinin engellendiği, faşizmin etkinliğini artırdığı, ve dolayısıyla proleter devrimci ideolojinin bir bütünlük içinde etkinliğini gerçekleştiremediği bu dönemde, Türkiye işçi sınıfı içinde, o kendiliğinden devrimci savaşıma katılmadığı sınıf içersinde, ideolojik parçalanma, faşist sendikaların doğmasına kadar gitti. İktisadi savaşımın doğrudan yarattığı sendikalar arasında, işçi sınıfı kendiliğindenliğe bıraktığı ve egemen sınıfların etkinliklerini artırdığı ölçüde, değil burjuvazinin, emperyalist burjuvazinin açık kanlı diktatörlüğünün, yani faşist ideolojinin savunucusu işçi sendikaları da mantar gibi bitiverdi. Çünkü, "Emperyalist ideoloji, işçi sınıfının içine de sızmaktadır. Çünkü bu sınıfı öteki sınıflardan ayıran bir Çin Seddi yoktur."[44]

Şimdi okur, Aybar'ın, Marx'ı savunma örtüsü altında, Lenin'e saldırısında, işçi sınıfı içersinde, proleter devrimci ideolojinin etkinliğini kırmaya, burjuva ideolojilerin, faşist ideolojilerin bu sınıfı parçalayarak kendi elinde oyuncak haline getirmeye hizmet ettiğini apaçık görüyordur sanırım. Sanırım okur, Aybar'ın teorik temsilciliğini yaptığı sistemin ne olduğunu, Lenin'den yukarıya aktardığımız pasajlarda açıkça görmüş, bizim kendisine vermemiz gereken sıfatı da bu pasajlarda bulmuş olacaktır.

[43] *Ne Yapmalı?*, s. 55.
[44] V. İ. Lenin, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, s. 133.

III

Aybar'ın yazısının üçüncü bölümü, devrim üzerine. Lenin ile Marx'ın devrim konusundaki görüşlerinin *farklı* olduğunu ileri süren Aybar, şöyle diyor: "Marx, sosyalist devrimi nesnel bir süreç olarak görmekte, istençci (iradeci) müdahaleleri, bu süreç içinde olanaklı saymaktadır." (3. yazı.) *Kapital*'in "Almanca Birinci Baskıya Önsöz'ünden ve *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'nın "Önsöz"ünden hemen hepimizin artık ezbere bildiği ünlü tümceleri aktardıktan sonra şöyle sürdürüyor sözlerini: "Lenin'e gelince, elbet o da bütün bu söylediklerimizi yadsımıyor. Yadsımak ne kelime hararetle savunuyor Marx'ın bilimsel teorisini. Ne ki gene de bir ayrım olduğu, Lenin'in istence (iradeye), çok fazla ağırlık verdiği seziliyor." Bu küstahça —çünkü, Lenin'in sözleriyle eylemi arasındaki bir karşıtlık olduğunu, halk diliyle söylersek, özü başka sözü başka bir insan olduğunu söylemek bir başka sözcükle daha iyi ifade edilemez— üslubunun ardından şöyle devam ediyor Aybar: "Lenin'e göre, Emperyalizm aşamasında kapitalizmin çelişkileri derinleşmiştir. Kapitalizmin eşitsiz gelişimi, emperyalist devletler arasındaki savaşlar, dünya çapında bir devrim potansiyeli yaratmıştır. Artık devrim o toplumun üretici güçlerinin gelişmesine ve bu gelişmenin, toplumdaki mülkiyet ilişkileri tarafından engellenmesine bağlı değildir, çeşitli nedenler dolayısıyla emperyalist zincirin kimi halkaları zayıflamaktadır. Bu zayıf halkaya yüklenilerek devrim yapılabilir. Lenin böyle düşünüyordu. Bu, Rusya gibi, Çin gibi, Hindistan gibi, geri bırakılmış ülkelerde de devrim yapılabilir demekti."

Aybar, Lenin'in, "Proletarya Devriminin Askeri Programı" adlı yazısından (1916), o günkü emperyalist savaş döneminin, "ulusal baskılara karşı savaşımı ve burjuvaziye karşı proleter savaşımı politikalarını da zorunlu olarak doğurup beslemek zorunda" olduğunu, "ve bunun sonucu olarak da, birincisi devrimci ulusal başkaldırmaları ve savaşları, ikincisi, burjuvaziye karşı proleter savaşları ve başkaldırmaları,

ve üçüncü olarak da bu iki türden devrimci savaşların bir bileşimini vb. mümkün ve kaçınılmaz hale getireceği"[45] pasajını aktararak, vargısını şöyle yürütüyor: "Emperyalizm aşamasında devrim, her yerde olabilirdi Lenin'e göre. Sosyalist devrim, endüstrileşmiş kapitalist toplumların iç çelişkilerinin bir sonucu olarak görülmekten adeta çıkarılmıştı. Devrimi başarmak için önce bir devrimci partiye gerek vardı: merkezci, dikine hiyerarşik, kışla disiplinli bir parti... *Devrimciler* dünyanın dört bir bucağında Leninist partiler kuracaklar, propaganda ve ajitasyonla emekçi halk yığınlarını hazırlayacaklar ve koşulların toplumu devrim noktasına getirdiği anda, vuruş yapılacak, iktidar ele geçirilecektir. Demek ki [evet "demek ki"] Lenin'de istençcilik ağır basmaktadır." (3. yazı.)

Okur, Aybar'ın, Lenin'de iradeciliğin ağır bastığını kanıtlamak için aktardığı pasajlarına baktığında, bu iradeciliğin Lenin'de değil, Aybar'ın öznel mantığı içersinde geliştiğini görmüştür sanırım. Devrim yapan Lenin'in, adeta ömrünün her anında düşüncelerini yazıya geçirmiş ve ardında yazılı birkaç cilt değil, koca bir kitaplık bırakmış dev bir devrimcinin, devrimde, devrimin iktisadi koşullarına ve iradenin önemine ilişkin tek bir tümcesini almadan, onun devrim anlayışı ve devrimde iradenin rolü konusundaki görüşlerini sergileyebilmek, ya çok gelişmiş çocuklara, ya da hiç gelişmemiş koca adamlara özgü bir şeydir. Ve onlar, bunu yapmakla, bir başkasının düşüncesini değil, ancak ve olsa olsa kendi niyetlerini sergilemiş olurlar. Çünkü, bir yana, Marx'ın, devrimin nesnel koşullarını açıkladığı yasa, karşı yana, Lenin'in, emperyalist savaş döneminin ulusal savaşları ve proleter savaşları olanaklı ve kaçınılmaz hale getirdiğini belirten tümceleri alınarak, Lenin'in, iradeye, temel ekonomik nedeni yadsıyacak ölçüde, ağırlık verdiğini açıklamak olanağı yoktur.

[45] V. İ. Lenin, "Proletarya Devriminin Askeri Programı", *Marx-Engels-Marksizm*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 385. (Aybar, bu metni, öyle anlaşılıyor ki, Lenine, *Oeuvres*, s. 23'ten çevirerek aktarmış. Biz, burada olduğu gibi, daha sonra da onun aktardığı metinlerin tümünü, Türkçe baskılardan aktaracağız.)

Lenin, ne devrimin nesnel koşullarının iktisadi yönünü görmemiş biridir, ne de devrimci savaşımda iradenin rolünü anlamamış biri. Yüzlerce kez yinelediği gibi, 1916-17'de, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*'nda şunları yazıyordu: "... özel iktisadi ilişkiler ve özel mülkiyet ilişkileri, artık içeriğine uymayan bir kabuktan çıkarılması yapay olarak geciktirilirse, kesenkes çürüyecek olan, belki bu çürüme durumunu oldukça uzun bir süre sürdürecek (...), ama sonuçta kesenkes atılacak olan bir kabuktan ibarettir."[46] Lenin'in her metninde olmasa bile hemen her metninde, şu ya da bu biçimde ifade edilmiş olan bu marksist görüş, aynı zamanda, hiçbir zaman "irade"nin rolünün önemsenmediği anlamına da gelemez. Temel etkenin, temel belirleyici etkenin, iktisadi etken olması, insanların, bu iktisadi etkenlerin robotu haline geldiği, iktisadi etkenin otomatik olarak onları güttüğü anlamına da gelemez. Hele iktisadi etkenin belirleyici tek etken olduğu anlamına hiç gelmez. Diyalektik materyalizm ve tarihsel materyalizmin, yani doğanın ve insan toplumunun gelişme yasalarının bulunuşu açısından bilimsel sosyalizm, bilim haline, birdenbire gelmemiştir. Onun bilim haline gelişindeki nitel değişme, yalnızca iktisadi temeldeki değişme ile açıklanamayacağı gibi, yalnızca bilgi bilimindeki bir değişmeyle de açıklanamaz. Doğanın ve insan toplumunun gelişmesi, bilimsel sosyalizmin bulunuşundan önce de vardı, dolayısıyla doğa ve insan toplumu, bizim o zaman bilmediğimiz gelişme yasalarına göre gelişiyorlardı; ama bu yasaların bulunması ile, insanlar, bu gelişmenin bilincine vardılar. "Şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi"nin, "(Engels, daha sonra, ilkel topluluğun tarihi dışında diye eklemiştir)", "sınıf savaşımları tarihi",[47] "kısacası çağlarındaki *iktisadi* ilişkilerin ürünleri, oldukları"[48] artık hepimizin bildiği

[46] V. İ. Lenin, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, Sol Yayınları, Ankara 1978, s. 153.

[47] Karl Marx-Friedrich Engels, "Komünist Parti Manifestosu", "*Komünist Manifesto*"nun Doğuşu, s. 109; *Seçme Yapıtlar, 1*, s. 132.

[48] Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 78.

bir gerçektir. Ama, bu savaşımın içinde bulunan insanların bu savaşımın bir sınıf savaşımı olduğu bilincine doğrudan varmış olmaları, toplumsal varlığın gelişmesi yasaların bilincine vardığı anlamına gelmez. İnsan, ancak toplumsal varlığın gelişmesi yasalarını bulduktan sonradır ki, bunun bilincine varır. Toplumsal varlık, insanların toplumsal bilincinden bağımsız olarak vardır; ama toplumsal bilincin, toplumsal varlığın gelişme yasaları bulunduktan sonra, bu toplumsal varlığın gelişmesi üzerinde etkili olmadığını düşünmek, insan iradesinin olduğu kadar, devrimci ideolojinin de, hiçbir önemi olmadığını, iktisadi temel tarafından yaratıldıkları gibi, iktisadi temelin otomatik gelişmesinin yalnızca bir yansıması olduğunu kabul etmekten başka bir anlama gelemez. Lenin, ne insanların kendi aralarında kurdukları ilişkilerin (üretim ilişkilerinin) onların iradesi dışında, zorunlu olarak meydana geldiğini yadsır, ne de üretim ilişkilerinin üretici güçlerin gelişmesinin engelleri haline gelmesi sonucu "iktisadi üretim koşullarının altüst oluşu ile ... insanların bu çatışmanın bilincine vardıkları ve onu sonuna kadar götürdükleri ideolojik biçimlerin"[49] önemini Lenin'den okuyalım: "Dünya ekonomi sistemi içersindeki tek tek her üretici, üretim tekniği içersine şu ya da bu değişikliği soktuğunun farkındadır, her mülk sahibi kendisinin bazı ürünleri başkaları ile değiştiğini çok iyi bilir; ama bu üreticiler ve bu mülk sahipleri, böylece, *toplumsal varlığı* değiştirmekte olduklarının bilincinde değillerdir. En önemlisi şu ki, bu değişikliklerin *yasaları* bulundu ve bu değişikliklerin ve bunların tarihsel gelişmelerinin nesnel mantığı esas çizgileriyle ortaya çıkarıldı. ... Sizin yaşıyor olmanız, ekonomik bir eyleminizin olması, döl vermeniz, ürünler üretmeniz, bu ürünleri başkaları ile değişmeniz olgusu, sizin *toplumsal* bilincinizden bağımsız ve bu bilinç tarafından tümüyle hiçbir zaman kucaklanmayan, nesnel olarak zorunlu bir olaylar zincirinin, bir gelişme zincirinin ortaya çıkmasına yol açar. İnsanlığın en soylu ödevi,

[49] Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, "Önsöz", Sol Yayınları, Ankara 1978, s. 25 ve 26.

kendi toplumsal bilincini ve bütün kapitalist ülkelerin ileri sınıflarının bilincini, mümkün olduğu kadar açık ve pürüzsüz bir biçimde ve en yüksek eleştiri anlayışıyla ona uyarlamak için, ekonomik evrimin (toplumsal varlığın evriminin) nesnel mantığını genel ve bellibaşlı çizgileriyle kucaklamaktır."[50]

Lenin, toplumsal varlığın, bir başka deyişle insanların kendi aralarında kurdukları ilişkilerin, onların iradelerinden bağımsız, zorunlu olduğunu, ve toplumsal bilince, bir başka deyişle, insanların kendi aralarında kurdukları ilişkilerin, üretim ilişkilerinin nesnel gelişme yasalarının bilincine varmış olmalarının, insanlara, bu gelişmenin yönünü *çevirici,* ya da gelişme aşamalarını *atlayıcı* bir güç kazandıracağını hiçbir zaman öne sürmemiştir. Kısacası, Lenin'in, maddi zorunluluk ile iradenin önemini, Marx'ın koyduğundan, ne eksik, ne fazla, ne de bu iki öğe arasında, herhangi birini (iktisadi zorunluluğu) unutacak ölçüde bir diğerine (iradeye) ağırlık verdiğini, bu ikisi arasında diyalektik ilişkiyi ve etkinliğini yadsıdığını söylemek olasıdır.

Eğer toplumsal varlığın gelişme yasalarının bulunmuş olması, insana, toplumsal varlığının gelişmesinde hiçbir etkide bulunma olanağı sağlamasaydı, bu yasalar, yalnızca, göksel cisimlerin hareketini önceden saptayan rasathaneler gibi, yalnızca toplumsal varlığın gelişmesinin salt habercileri olmaktan başka bir şey olamazdı.

Daha, 1894'te, *"Halkın Dostları" Kimlerdir?* de, teorinin görevinin, bilimin amacının, gerçek ekonomik savaşımında ezilen sınıfa *yardım etmek* olduğunu vurgulayan Lenin, Marx'ın Ruge'a yazdığı "*Dünyaya şunu söylemiyoruz: savaşımı bırakın – tüm savaşımınız anlamsızdır. Bütün yaptığımız, ona, doğru bir savaşım sloganı sağlamaktır.*" tümcelerini aktardıktan sonra şöyle devam ediyordu: "... Marx'a göre, bilimin doğrudan görevi, doğru bir savaşım sloganı sağlamak, yani bu savaşımı, belli bir üretim ilişkileri sisteminin ürünü

[50] V. İ. Lenin, *Materyalizm ve Ampriyokritisizm*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 366.

olarak nesnel bir biçimde sunmak, bu savaşımın zorunluluğunu, içeriğini, seyrini ve gelişme koşullarını anlayabilmektir."[51] Marksist teorinin, "bir araç olarak" "*proletaryaya hizmet görevini*" yüklendiğini gene aynı sayfalarda şu sözlerle ifade edecektir: marksist teori, "modern toplumdaki bütün uzlaşmaz karşıtlık ve sömürü biçimlerini *açığa çıkarma*, bunların evrimini izleme, geçici niteliklerini, farklı bir biçime dönüştürmelerinin kaçınılmazlığını gösterme ve *böylece tüm sömürüyü elden geldiğince çabuk ve kolayca sona erdirmesinde bir araç olarak proletaryaya hizmet etme* görevini doğrudan önüne koymuştur."[52] Marx'ın, "bir toplum, kendi hareketinin doğal yasalarını ortaya çıkarmak için doğru yola girmiş olsa bile -...- bu toplum, normal gelişmesinin birbirini izleyen aşamalarının önüne koyduğu engelleri, ne gözüpek sıçrayışlarla temizleyebilir, ne de meşru yollarla ortadan kaldırabilir. Ancak doğum sancılarını kısaltabilir ve azaltabilir"[53] sözleriyle, Lenin'in yukarıya aktardığımız sözleri arasında, özsel olarak, tek bir farklılık, tek bir karşıtlık yoktur, aksine, tam bir uyum vardır. Ne var ki, Aybar, proleter devrimin doğum sancılarını azaltma ve kısaltmayı, Lenin'in deyişiyle, proletaryanın, *tüm sömürüyü elden geldiğince çabuk ve kolay sona erdirmesini*, özsel olarak önemsememekte, ya da, ona gereken önemi vermeyi, iradeye gereğinden fazla ağırlık verme biçiminde nitelemektedir. Marx, bir toplumun gelişmesinin *birbirini izleyen aşamalarının ortaya koyduğu engellerin*, bu gelişmenin doğal yasalarını bulmakla ortadan kaldırılamayacağını *vurgulamaktadır*, ama aynı zamanda, *bu yasaların* bulunmuş olmasının, bu engellerin kaldırılma sürecini daraltacağını ve acıları azaltacağını da belirtmektedir. Marx, *Kapital*'in amacının modern toplumun ekonomik yasasını oraya çıkarmak olduğunu belirttiği *Kapital*'e önsö-

[51] V. İ. Lenin "*Halkın Dostları*" *Kimlerdir ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Savaşırlar?*, Sol Yayınları, Ankara 1978, s. 233-234.

[52] Aynı yapıt, s. 233.

[53] Karl Marx, "Almanca Birinci Baskıya Önsöz", *Kapital*, Birinci Cilt, Sol Yayınları, Ankara 1978, s. 18.

zünü yazarken, doğal ki, vurgulama, birinci *öğeye* olacaktır; ama devrim çağına girildiği, ve sorun, proletaryayı ve onun önderliğinde yığınları devrime kazandırmak olduğu zaman, Lenin'de olduğu gibi ikinci öğe vurgulanacaktır. Teorik çalışmanın ağır bastığı bir yapıtın hazırlanmasındaki etkinlik ile pratik çalışmanın ağır bastığı bir etkinlik arasında doğal olan ve vurgulama farklarında bir karşıtlık türetebilmek olanaklı mıdır?

Aybar, Marx'ın, "sosyalist devrimi nesnel bir süreç olarak" gördüğünü, ve "istençci (iradeci) müdahaleleri, bu süreç içinde olanaklı" saydığını ileri sürmektedir. Bu bölümün sonunda, "devrimin nesnel bir süreç" olarak görülmesi, ve iradenin süreci içersinde "olanaklı" olmasının Marx ve marksizme Aybar'ın yakıştırdığı bir uydurma olduğunu açıklayacağız. Ne var ki, Lenin'i, iradeye, "çok fazla ağırlık vermekle" suçlarken, ya da Lenin'de iradeciliğin ağır bastığını ileri sürerken, öte yandan, devrimi nesnel bir süreç olarak niteleyerek ve aynı zamanda iradenin bu süreç içersinde olanaklı olabileceğini, yani devrim sürecinin irade-dışı da gerçekleşebileceğini söylerken Aybar, ekonomik temelin belirleyici *tek* etken olduğunu, hatta ekonominin *otomatik* bir etken olduğunu da savunmuş olur. Çünkü bu sözlerin yalın anlamı şudur: devrim, nesnel (objektif) bir süreçtir, yani insanların iradesi dışında gerçekleşir; iradenin bu süreç içersinde ortaya çıkması olanağı vardır, ama çıkmasa da olur. Marx ve Engels'in bu denli yanlış yorumlanması, Marx'ın ölümünden sonra, Engels'i oldukça rahatsız etmişe benzer. Ömrünün son yıllarında yazdığı mektuplarda, bu konuya özel bir ağırlık verir.

Engels, 1890'da, Joseph Bloch'a şöyle yazıyordu: "Materyalist tarih anlayışına göre, tarihte belirleyici etken, *son aşamada* gerçek yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Ne Marx, ne de ben, hiçbir zaman daha fazlasını iddia etmedik. Eğer, sonradan, herhangi biri, çıkıp da ekonomik etken tek belirleyicidir dedirtmek üzere bu önermenin anlamını zorlarsa, onu, boş, soyut, anlamsız bir söz haline getirmiş olur. Ekonomik durum temeldir, ama, çeşitli üstyapı öğeleri, sınıf

savaşımının siyasal biçimleri ve sonuçları –savaş bir kez kazanıldıktan sonra, kazanan sınıf tarafından hazırlanan yasalar vb._ hukuksal biçimler, hatta bütün bu gerçek savaşımların, bu savaşıma katılanların beynindeki yansımaları, siyasal, hukuksal, felsefi teoriler, din anlayışları ve bunların daha sonraki dogmatik sistemler halindeki gelişmeleri, hepsi de tarihsel savaşımların gidişi üzerinde etki yaparlar ve birçok durumda ağır basarak onun biçimini belirlerler. ... Kendi tarihimizi kendimiz yapıyoruz, ama her şeyden önce belirli öncüllerle birlikte ve çok belirli koşullar içinde. Bütün öteki koşullar arasında en sonunda belirleyici olanlar ekonomik koşullardır. Ama siyasal koşullar vb., hatta insanların beyinlerine musallat olan gelenek bile, kesin son verici olmasa da, gene bir rol oynar."[54]

Bu yıllarda, Engels, aynı yanılgının bir vurgulama gereksiniminden kaynaklandığını açıklama gereğini duyar. Gençlerin zaman zaman işin ekonomik yanına *gerektiğinden* daha büyük bir ağırlık vermelerinin sorumluluğunun, kısmen, Marx ve kendisine ait olduğunu belirtir. "Hasımlarımızın karşısında - *diyor Engels* -, onların yadsıdıkları ilkeyi özellikle vurgulamak gerekiyordu ve o zaman, karşılıklı etkiye katılan öteki etkenlere de kendi yerlerini verecek ne zamanı, ne yeri, ne de fırsatı bulabiliyorduk."[55] 1893'te Franz Mehring'e şunları yazar: "Buna, bir de ideologların şu ahmakça düşünceleri de eklenir: Tarihte bir rol oynayan çeşitli ideolojik alanların tarihten bağımsız bir gelişmeleri olduğunu reddettiğimiz gibi, onların her türlü *tarihsel etkinliklerini* de kabul etmiyormuşuz. Bu, bayağı, diyalektik olmayan, iki kutup gibi birbirine kaskatı karşı bir neden ve sonuç anlayışından, karşılıklı etki konusunda kopkoyu bir bilgisizlikten yola çıkmak demektir. Tarihsel bir etkenin, sonuç olarak, başka ekonomik olgular tarafından meydana getirilir getirilmez, kendisinin de ortamı, hatta kendi öz nedenleri üzerinde karşı-et-

[54] "Engels'ten Joseph Bloch'a", 25 Eylül 1890, K. Marx, F. Engels, *Felsefe İncelemeleri*, Sol Yayınları, Ankara 1975, s. 172-173.

[55] *Felfese İncelemeleri*, s. 174.

ki yapabildiğini ve yaptığını, bu beyler, kasıtlı olarak sık sık unutuyorlar."[56]

Engels, B. Borgius'a yazdığı mektupta da, "ekonomik durumun otomatik bir etkisi yoktur, tersine, tarihlerini yapanlar insanların kendileridir" diyor ve şöyle devam ediyordu: "ama bunu, tarihi koşullandıran belirli bir ortam içinde, daha önceki asıl gerçek koşulların temeli üzerinde yaparlar; bu koşullar arasında, ekonomik koşullar, öteki siyasal ve ideolojik koşullardan ne kadar etkilenebilirse etkilensinler, sonu sonuna belirleyici koşullardır."[57]

Açıktır ki, ne Marx ve Engels, iktisadi temeli, belirleyici *tek* etken olarak kabul etmişlerdir, ve ne de Lenin, iradeye, gerçek rolünden daha fazla ağırlık vermiştir. Eğer ideolojinin, kendi kendisi üzerinde olduğu gibi, diğer toplumsal bilinç biçimleri (hukuk, siyaset, sanat, ahlak vb.) üzerinde etkisi olduğu gibi, temel belirleyici olan iktisadi etken üzerinde de belirleyici bir etkisi varsa, insan iradesinin rolü de o denli belirleyicidir. Temelin belirleyici olması, ya da sonu sonuna belirleyici olması ayrı şeydir, bu belirleyici temelin üzerinde belirleyici bir etkisi olmak ayrı şeydir. Ne var ki, bizim bilincimiz, bizim irademiz, iktisadi gelişmenin zorunlu yönünü, *sonal bakımdan*, geriye çeviremez, yönünü kapitalist toplumdan feodal topluma doğru çeviremez ya da feodal toplumdan sosyalist topluma sıçratamaz. Ama gene bizim bilincimiz, bizim irademiz, toplumsal varlığın nicel değişmelerini olduğu gibi, nitel değişmelerini de, belirli bir ölçüde ileriye olduğu gibi, geriye de götürebilir, ama sonal bakımdan değil. Burjuva cumhuriyetin, karşı-devrimle, monarşiye dönüşmesi gibi; tekelci kapitalizm aşamasında faşizme geçilmesi gibi. Sosyalist devrimin de bir karşı-devrim dalgasıyla, yıkılarak, yerini burjuva diktatörlüğün alabilmesi olasılığı gibi. Ama

[56] "Engels'ten Franz Mehring'e", 14 Temmuz 1893, *Felsefe İncelemeleri*, s. 185-186.

[57] "Engels'ten Heinz Starkenburg'a", Ocak 1899, *Felsefe İncelemeleri*, s. 182. (Mektubun, Starkenburg'a değil, B. Borgius'a yazıldığına ilişkin bilgi için, Marx-Engels, *Seçme Yapıtlar*, 3'ün ilgili notuna bakınız.)

bütün bunlar, son tahlilde, iktisadi temelin belirleyici olduğunu kanıtlar ve gene, bütün bunlara karşın, toplumsal varlıkların değişmesi, son tahlilde iktisadi temelin gelişmesi ve ilerlemesi doğrultusunda olur.

Devrim sorununa geçmeden önce, bu bölümün başında büyük bir kısmını aktardığım Aybar'ın tümcelerinde, okurun gözünden kaçmış olan bir-iki küçük noktaya değinmek gereği var:

(1) Aybar, "Marx sosyalist devrimi nesnel bir süreç olarak görmekte" diyor. Hemen altalta Marx'tan aktardığı üç alıntıda görüleceği gibi, Marx, yalnızca "sosyalist devrimi" değil, genel olarak "devrimi" konu edinmiştir. Marx'ın "devrimi *nesnel bir süreç* olarak görmesi"ne gelince, bu düpedüz uydurma bir şeydir. Marx'ı, Aybar'ın kendisine kanıt aldığı parçasından okuyalım: "İçerebildiği bütün üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olmaz; yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkilerin maddi varlık koşulları, eski toplumun bağrında çiçek açmadan, asla gelip yerlerini almazlar. Onun içindir ki, insanlık, kendi önüne, ancak çözüme bağlayabileceği sorunlar koyar, çünkü yakından bakıldığında, her zaman görülecektir ki, sorunun kendisi, ancak onu çözüme bağlayacak olan maddi koşulların mevcut ya da gelişmekte olduğu yerde çıkar."[58] Burada, devrimin nesnel koşullarının mevcut ya da gelişmekte olması gerektiği dışında, devrimin nesnel bir süreç olarak alındığını gösterebilecek ne vardır? Bir şey daha vardır, o da, devrimin nesnel koşulları yanında, insanlığın ancak, çözüme başlayabileceği sorunları ele alması. Yani devrimi insanların yapması. Devrimi, insanlar, devrimin nesnel koşulları oluştuğu zaman yapabilecek duruma gelirler demek, devrimin nesnel bir süreç olduğunu değil, nesnel bir süreç olmadığını bize kanıtlar. Bir başka deyişle, devrim, kendiliğinden olmaz, devrim insanlar tarafından yapılır.

(2) Aybar için "sözkonusu olan sosyalist devrim olduğuna

[58] Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, "Önsöz", s. 26.

göre", o, Marx, "sosyalist devrimde" "istençci (iradeci) müdahaleleri, bu süreç içinde olanaklı saymaktadır" diyor. Yazımız boyunca uzun uzadıya da açıkladığımız gibi, devrim süreci içersinde, irade, insan bilinci, başlıbaşına bir rol oynar. İrade olmadan, devrim olmaz; hele sosyalist devrim hiç olmaz. Eğer, Marx'ın sözlerinden, biz sırtüstü yatalım, er ya da geç, nasıl olsa devrim olacaktır anlamı çıkarılıyorsa, marksizme bundan daha ağır bir karaçalma olamaz. Marx'ın şu sözlerini anmanın tam yeridir: "maddi güç ancak maddi güç tarafından yenilebilir, ama teori de yığınlara hükmeder etmez (yığınlar tarafından kavranır kavranmaz) maddi bir güç haline gelir".[59]

(3) Aybar, aynı paragrafta, "sözkonusu olan sosyalist devrim olduğuna göre, kapitalist toplumun üretici güçleri artık üretkenliklerini yitirecekler, gelişemez olacaklardır" diyor. Üretici güçlerin *üretkenliklerini yitirmeleri* ayrı bir şey, gelişememeleri ayrı bir şey, gelişmelerinin engellenmesi ayrı bir şeydir. Bir toplumda, üretici güçlerin üretkenliklerini yitirmeleri demek, üretimin çökmesi demektir. Marx'ta, devrimin koşulu olarak böyle bir saçmalık bulmak olası mıdır? Dahası var: üretici güçlerin üretkenlikleri, kapitalist toplumda, bilimin ve tekniğin giderek daha büyüyen boyutlarda üretime uygulanmasıyla *artar*. Bu bile, yani üretici güçlerin üretkenliğinin artması, anarşik üretime ve kar oranına dayalı kapitalist üretim tarzında, üretici güçlerin gelişmelerinin engellerinden biri, önemli bir etmeni olur. Daha yetkin makinelerin üretime girmesiyle, bir üretici güç olan makinenin üretkenliği artar, ve emeğin üretkenliğini artırır. Ama bu, öte yanda, nispi nüfus fazlasını artırarak, üretici güçlerin gelişmesini engeller.

(4) Aybar, Marx'ın "Feuerbach Üzerine Tezler"inden aldığı, "Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimde yorumlamışlardır; oysa sorun onu değiştirmektir."[60] tümcesinin üzerine

[59] Karl Marx, "Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi – Giriş", *Din Üzerine*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 47.

[60] Karl Marx, "Feuerbach Üzerine Tezler", *Seçme Yapıtlar*, 1, s. 14.

şunu yazıyor: "Elbet Marx, aynı zamanda devrimciydi de. Ve devrimci olarak doğayı, toplumu değiştirmeyi amaçlıyordu." Marx'ın, "dünya" terimini, "Aybar'ın "doğa" olarak da anlamış olmasını, onun konunun özüne ne denli indiğini kanıtlar.

IV

Yazımızın üçüncü bölümünün hemen başlarında, aktardığımız pasajlarında, Aybar, Lenin'in, devrimin, üretim ilişkilerinin üretici güçlerin engeli haline gelmesine bağlı olmadan, yani devrimin nesnel koşulları olmadan devrim yapılabileceği görüşünde olduğunu ileri sürüyor; bu, diyor Aybar, devrimin nesnel koşullarının oluşmadığı "Rusya gibi, Çin gibi, Hindistan gibi geri bırakılmış ülkelerde de devrim yapılabilir demektir". İkincisi, gene Aybar'a göre, Lenin, "*sosyalist devrimi*, endüstrileşmiş kapitalist toplumların iç çelişkilerinin bir sonucu olarak görülmekten adeta çıkarmış", emperyalizm aşamasında *devrimin* her yerde olabileceğini öne sürmüştür. Daha yalın bir ifadeyle özetlersek, Lenin, devrimin nesnel koşullarını yadsımış, o, insanların iradesiyle devrim yapılabileceğini düşünmüş, ve Rusya'da bu nedenle devrim yapmıştır; ve gene Lenin, her yerde devrimin (sosyalist devrimin) olabileceğini savunmuştur. Nasıl ki, Lenin, marksizmin temel ilkelerinden soyutlanır ve devrimin nesnel koşullarını yadsımış bir "şovalye"ye, deyim yerindeyse, bir devrim şovalyesi derekesine indirgenirse, aynı biçimde, Lenin'in sözünü ettiği, her türden devrim ve devrimci savaşlar da, "sosyalist devrim" derekesine yükseltilir.

Tüm ömrünü proleter devrime adamış, emperyalizm ve proletarya devrimi çağının marksizmini adıyla simgeleyen büyük insanın, devrimin nesnel koşullarının, son tahlilde, iktisadi temelden başka bir şey olmadığına ilişkin herhangi bir pasajını aktarmaya kalkışmak, öyle sanıyorum ki, gülünç kaçacaktır. Buna karşın, bunu dileyen, Lenin'in herhangi bir yapıtını açabilir, ve her an, kendini doyuracak sayısız kanıt bulabilir. Tartışmamız açısından önemli olan, Lenin'deki bu

marksist ilkenin, pratikte, değişik devrim dönemlerinde, devrim stratejilerinin temelini oluşturup oluşturmadığıdır.

Aybar, bizi, iki hususu açıklama gereğiyle karşı karşıya bırakmaktadır: biri, emperyalist aşamada, devrimin nesnel koşullarının konum değiştirmiş olmasının anlamı; öteki, emperyalist aşamada, *devrimin* her ülkede olabileceğinin, her ülkede *sosyalist devrimin* olabileceği anlamına gelip gelemeyeceği.

Aybar'a göre, Lenin, iradeye çok fazla ağırlık verdiği için, emperyalizm aşamasında, devrimin nesnel koşulları, yani üretim ilişkilerinin üretici güçlerin engelleri haline gelmiş olması koşulları dışlanarak, emperyalizm zincirinin zayıflayan halkasına yüklenilerek devrim yapılabileceğini düşünmüştür. Bir kez daha okuyalım Aybar'ı: "Lenin'in istence (iradeye), çok fazla ağırlık verdiği seziliyor. Lenin'e göre, Emperyalizm aşamasında Kapitalizmin çelişkileri derinleşmiştir. Kapitalizmin eşitsiz gelişimi, emperyalist devletler arasındaki savaşlar, dünya çapında bir devrim potansiyeli yaratmıştır. Artık devrim o toplumun üretici güçlerinin gelişmesi ve bu gelişmenin, toplumdaki mülkiyet ilişkileri tarafından engellenmesine bağlı değildir, çeşitli nedenler dolayısıyla emperyalizm zincirinin kimi halkaları zayıflamaktadır. Bu zayıf halkaya yüklenilerek devrim yapılabilir. Lenin böyle düşünüyordu. Bu, Rusya gibi, Çin gibi, Hindistan gibi, geri bırakılmış ülkelerde de devrim yapılabilir demekti." (3. yazı.)

Üretici güçler ile, onun gelişmesinin engeli haline gelen üretim ilişkileri arasındaki çatışmayı, devrim *süreci* olarak nitelemek ne denli yanlışsa, üretici güçler ile üretim ilişkilerini, her zaman ve her durumda, *bir* ülkenin sınırları içersindeki öğeler olarak ele almak da, o denli yanlıştır. "İktisadi temeldeki değişme, kocaman üstyapıyı, büyük ya da az bir hızla altüst eder." diyen Marx, şöyle sürdürecektir: "Bu gibi altüst oluşların incelenmesinde, daima iktisadi üretim koşullarının altüst oluşu ile, ... insanların bu çatışmanın bilincine vardıkları ve onu sonuna kadar götürdükleri ideolojik şekilleri ayırd etmek gerekir... böyle bir altüst oluş dönemi[ni], ...

maddi hayatın çelişkileriyle, toplumsal üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çatışmayla açıklamak gerekir."[61] Burada, Marx'ın iki ayrı "altüst oluş"tan sözettiği açıktır; biri, iktisadi üretim koşullarının altüst oluşu; öteki, kocaman üstyapının altüst oluşu. Üstyapının altüst oluşu, ancak, iktisadi üretim koşullarının altüst oluşuyla, maddi temeldeki altüst oluşla açıklanır. Toplumun maddi üretici güçleri ile "üretim ilişkileri, ya da bunların hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan *mülkiyet* ilişkileri",[62] kapitalizmin gelişmesiyle, sermaye ihracıyla birlikte, yeni bir konuma girer. Bir ülkenin sınırları içersinde gelişen bu iki öğeden biri, uluslararası, deyim yerindeyse, uluslar-üstü bir nitelik kazanır. Mülkiyet ilişkilerini ifade eden sermaye, tekelci kapitalizm aşamasında, emperyalist aşamada, kendi ülkesinin sınırlarından dışarı çıkmış ve birbirinden farklı üretim aşamalarında bulunan ülkeleri, farklı sömürü mekanizması içersinde de olsa, sömürmeye başlamıştır. Bu nedenle, kapitalizmin emperyalizm-öncesi dönemi, nasıl ulusal sınırlar içersinde, yerel ve birbirinden kopuk pazarları, bir tek pazar çevresinde bütünleştirerek, ulusal pazarı yaratırsa, tekelci kapitalizm dönemi, emperyalizm dönemi de, sömürü alanına aldığı bütün ülkeleri, kendi sistemine bağlar, dünya emperyalist sistemi dediğimiz sistemi yaratır. "Kapitalizm, evrensel bir sömürgeci baskı sistemine, bir avuç 'ileri' ülkenin, dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu mali yönden boğduğu bir sisteme dönüşmüştür."[63] (Ekim Sosyalist Devrimi öncesini konuştuğumuz gözönünde tutulursa), bu sistem, kendi içinde, (dünya nüfusunun onda-birinden azını barındıran ve yüzölçümleri en geniş ve en abartılmış ölçüye göre bile dünyanın beşte-birinden az olan) zengin ve güçlü bir avuç azınlık ile dünyanın büyük sayıda ezilen halkları arasında *ikiye ayrılır*.

Dünyanın pek büyük çoğunluğunu, ekonomik yönden ol-

[61] Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, "Önsöz", 1976, s. 26.
[62] Aynı yapıt, s. 25.
[63] V. İ. Lenin,"Fransızca ve Almanca Baskılara Önsöz", *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, s. 11.

duğu kadar, askeri ve siyasal yönden de boyunduruğu altına almış bulunan sermaye ile, bu sermayenin (hangi üretim aşamasında bulunursa bulunsun) sömürüsü altına girdiği kadar, egemenliği ve baskısı altına da giren halklar arasındaki çelişki, şu ya da bu ülke halkının, kendi ülkesindeki mülkiyet ilişkileriyle olan çelişkilerini, ikincil çelişkilere dönüştürdüğü gibi, üretici güçlerin gelişmesinin engelleri haline de gelir. Bunun anlamı şudur ki, bir ülkede, belirli bir üretim ilişkisi, örneğin kapitalizm, üretici güçlerin gelişmesinin engeli haline gelmeden, emperyalist sistem, bir başka deyişle tekelci sermaye, o aynı ülkede, üretici güçlerin engeli haline gelir.

Biz biliyoruz ki, her yeni üretim tarzı gibi, kapitalist üretim tarzı da, başlangıçta, üretici güçlerin, içersinde serbestçe geliştikleri bir biçim oluşturur. Feodal üretim tarzı, üretici güçlerin gelişmesinin engeli haline geldiği zaman, üretici güçler ile feodal üretim ilişkisi arasındaki çatışma, feodal üretim ilişkilerini yıktığı, yerine kapitalist üretim tarzını getirdiği zaman, kapitalist ilişkiler, üretici güçlerin gelişmesinin üretim biçimini oluşturur. Başlangıçta, dağınık ve birbirinden yalıtık duran emeğin toplumsallaşmasının üretim biçimini oluştururken, giderek emek toplumsallaştığı halde, üretim araçları mülkiyetinin özel mülk olarak kalması, üretici güçlerin gelişmesinin engelleri haline gelir. Bir başka deyişle, kapitalist özel mülkiyet, başlangıçta, üretici güçlerin gelişme biçimiyken, daha sonra, gelişmesinin engeli haline gelir.

Konuyu daha somutlaştırabilmemiz için, bu gelişmenin teorik açıklamasını yapmamızda yarar (hatta zorunluluk) vardır.

Kapitalizmde, toplumsal üretim, iki kesime ayrılır. Biri üretim araçları üretimi, öteki tüketim nesneleri üretimidir.[64] İkinci kesimdeki, yani tüketim nesneleri üreten kapitalistler, biriktirdikleri artı-değeri, işletmelerini geliştirmek ya da ye-

[64] Bkz: Karl Marx, *Kapital*, İkinci Cilt, Sol Yayınları, Ankara 1966, s. 442-586.

ni işletmeler açmak için üretime yatırmak istedikleri zaman, birinci kesimdeki, yani üretim aracı üreten kapitalistlerden, üretim aracı almak durumundadırlar. Yeniden-üretim, farklı iki biçimde olur. Yeniden-üretim, ya eski ölçekte yinelenir, buna basit yeniden-üretim diyoruz; ya da daha büyük ölçekte yinelenir, buna *genişletilmiş* yeniden üretim diyoruz. Basit yeniden-üretimde, ikinci kesim kapitalistleri, o yıl için harcanan *değişmeyen sermayeleri tutarında*, birinci kesim kapitalistlerden üretim aracı alırlar. Genişletilmiş yeniden-üretimde ise, harcadıkları değişmeyen sermayeleri tutarından ayrı olarak, biriktirdikleri artı-değeri üretime yatırmak istedikleri zaman, (bunun bir kısmını değişmeyen sermayeye -yani makine ve hammadde gibi üretim araçlarına-, ve bir kısmını değişen sermayeye -yani işçi ücretlerine- yatıracakları için) biriktirilen artı-değerin bir kısmı ile, birinci kesim kapitalistlerden üretim aracı (makine vb.) alırlar. Biriktirilen artı-değerin üretime yatırılması ile, ancak bu durumda, her iki kesimde de *genişletilmiş* yeniden-üretim meydana gelir. Üretim, basit yeniden-üretim olarak yinelenirse, burada, ne üretim araçlarına yatırılan sermayede bir artış, ve ne de işçi ücretlerine yatırılan sermayede bir artış var demektir. Dolayısıyla, her iki kesimde de, üretim, *aynı* ölçekte yinelenmeye devam eder. Üretici güçlerin başında gelen canlı emek, gerek nüfus artışı sonucu, gerek kapitalizmin gelişmesiyle birlikte seyreden küçük üreticinin mülksüzleşmesi sonucu, gerek yetkinleşen üretim araçlarının (makinenin vb.) daha az emek istihdamına yol açması sonucu, bir yandan artarken, öte yandan, bu emek-gücü artışı karşısında, üretime yeni sermaye yatırılmaması, bu üretici gücün gelişmesini engeller. Kapitalist üretim tarzı, üretici güçlerin içersinde geliştiği üretim biçimiyken, onun gelişmesinin engeli haline gelmesi burada ifadesini bulur. Ama kapitalist üretim tarzında, kapitalist, biriktirdiği artı-değeri üretime yatırarak, genişletilmiş yeniden-üretime geçtiği zaman, üretime yatırılan artı-değer *oranında*, yeniden-üretimde bir *genişleme* olacağı için, yeni emek-gücü de satın alacak, dolayısıyla, artan

canlı emek ile istihdam edilen emek arasında nispi bir denge sağlanacaktır.[65]

Kapitalizmin serbest rekabet döneminde, toplumsal üretimin bu iki kesimi, toplumsal bakımdan bir birlik içinde bulunur, ve genişletilmiş yeniden-üretim; her iki kesimde, o birliğin, şu ya da bu nedenle kabaran emek-gücünü, kendi genişleme oranında olmasa bile, belirli *bir ölçüde* artan oranda istihdam ederek, üretici güçlerin gelişmesine, bir ölçüde, olanak sağlar. Oysa, kapitalizmin tekelci döneminde, emperyalist sistem içinde, üretimin bu iki kesimi, belirgin bir biçimde, iki ayrı *birlikte* yer alır. Emperyalist ülkeler, hem kendi ülkelerinin, hem bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerin üretim aracı üretimini tekellerinde tutarlar. Dolayısıyla, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde biriktirilen ve üretime yatırılan artı-değerin önemli bir bölümü, üretim aracı satın almak için, emperyalist ülkelere gider. Sonuç olarak, bir yandan, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkede, kapitalist ilişkiler, henüz üretici güçlerin gelişmesinin üretim biçimiyken, emperyalist sisteme bağımlılığı nedeniyle, üretici güçlerin gelişmesi engellenir, ve dolayısıyla, emperyalist sistem, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkede, üretici güçlerin gelişmesinin engeli haline gelir. Öte yandan, emperyalist ülkede, kapitalist ilişkiler, üretici güçlerin gelişmesinin engelleri haline geldiği halde, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerden kendisine ayrıca akan birikmiş artı-değer dolayısıyla, genişletilmiş yeniden-üretimin kazandığı yeni-boyutlar, üretici güçlerin gelişmesinin engellerini bir ölçüde azaltır. Hatta bazan öyle bir noktaya varılır ki, bunlar, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerden, emek-gücü talebinde bile bulunabilir. Böylece, emperyalist sistem, emper-

[65] Elbette, kapitalist üretimde, sermayenin yoğunlaşması ile birlikte, değişmeyen sermaye ile değişen sermayenin payı, değişen sermayeye oranla arttığı için, toplam sermayenin artışı oranında emek istihdam edilmez, ve bu nedenle de, nispî bir nüfus fazlası oluşur. Dolayısıyla, yedek bir sanayi ordusunun varlığı, nüfusun doğal artışında değil, kapitalist üretimin yasalarında bulunur. Bunu, burada, konumuzu kolaylaştırmak için dışlıyoruz. (Bu konuda daha geniş özet bilgi için, benim, *Ülke*, nº 1'deki "Nüfus sorunu ve Malthus" adlı tanıtma yazıma bakılabilir.)

yalist ülkede, kapitalist ilişkiler üretici güçlerin engeli haline geldiği halde, bu engeller bir ölçüde de olsa hafiflerken, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkede, henüz kapitalist ilişkiler üretici güçlerin engelleri haline gelmeden, üretici güçlerin gelişmesi engellenir. Dolayısıyla, sosyalist devrimin nesnel koşullarının olgunlaştığı ileri kapitalist ülkede, emperyalist sistem, bu koşulları zayıflatırken, sosyalist devrimin nesnel koşullarının olgunlaşmadığı bağımlı ve yarı-bağımlı ülkede devrimin nesnel koşulları ortaya çıkar, ama bu devrim, kuşku yok ki, bir sosyalist devrim değil, emperyalist sistemden çıkmayı, bağımsız bir ülke haline gelmeyi amaçlayan bir devrimdir.

Şimdi, konuyu iki açıdan çözmenin gereği var: birincisi, emperyalist sistemin bir bütün olarak dünya sistemi haline gelmiş olmasıdır, ve artık burada, şu ya da bu ülkede, yani bir ülkede, devrimin nesnel koşullarının varlığı yerine, bir dünya ekonomik sistemi haline gelen emperyalist sistemin bütünü içersinde, devrimin nesnel koşullarının var olup olmadığına bakmak gerektiğidir. İkincisi, özel konumu bakımından sosyalist devrim olmayan bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerdeki ulusal devrimlerin, genel konumu bakımından emperyalist sistemi zayıflattığı, gerilettiği için, proletarya devriminin bir evresi haline gelmiş olmasıdır. "Eskiden -diyor Stalin *Leninizmin İlkeleri*'nde- ayrı ayrı ülkelerde ya da daha doğrusu, gelişmiş şu ya da bu ülkede, proletarya devrimi için nesnel koşulların varlığından ya da yokluğundan sözetmek adetti. Şimdi, bu görüş artık yetersizdir. Şimdi devrim için, nesnel koşulların, dünya emperyalist ekonomi sisteminin tümünde tam olarak bulunup bulunmadığından sözetmek gerekir; çünkü, sistem, tümüyle, devrim için olgunlaşmış ise, ya da daha doğrusu, olgunlaştığı için, bu sistemin içinde sanayi yönünden yeter derecede gelişmemiş bazı ülkelerin bulunması, devrim için aşılmaz bir engel olamaz."[66]

Artık, Aybar'ın, iki savını, ayrı ayrı yanıtlayabiliriz:

[66] J. Stalin, *Leninizmin İlkeleri*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 31-32.

Marx ve Engels, komünist devrimin, bir *tek* ülkede değil, bütün uygar ülkelerde, en azından İngiltere, Amerika, Fransa ve Almanya'da, aynı zamanda yer alan bir devrim olacağı görüşündeydiler.[67] Ayrıca, komünist devrimin hiç değilde en gelişmiş kapitalist ülkelerde olacağı düşüncesindeydiler. Lenin, Marx ve Engels'in bu düşüncelerini *değiştirmedi*, emperyalizm dönemi ile birlikte, devrimin nesnel koşullarıyla birlikte bu görüşlerin de değiştiğini ortaya koydu. Nasıl Engels, "Bizim teorimiz bir dogma değil, bir evrim sürecinin açıklanmasıdır, ve bu süreç ardışık evreler içerir."[68] diyorduysa, Lenin de, "Biz, Marx'ın teorisini tamamlanmış ve dokunulmaz bir şey olarak görmüyoruz; tersine, biz, onun, ... sosyalistlerin her doğrultuda geliştirmek zorunda oldukları bilimin sadece bir temel taşını koyduğuna inanıyoruz."[69] diyordu. Bu açıdan soruna baktığımızda, Marx ve Engels, devrimin, temelde, üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki çatışmadan doğduğu yasasını ortaya koymuşlar, ve kapitalizmin serbest rekabetçi döneminde, devrimin, gelişmiş kapitalist ülkelerde, sanayinin en gelişmiş olduğu ülkelerde, aynı zamanda gerçekleşebileceğini düşünmüşlerdi. Lenin, devrimin nesnel koşullarının temel yasasını dışlamamış, yadsımamıştır, yalnız, kapitalizmin emperyalist döneminde, devrimin nesnel koşullarının, bir dünya sistemi haline gelen emperyalist sistemin kendisinde mevcut olduğunu, zincirin en zayıf halkalarında devrimi gerçekleştirme olanağının ortaya çıktığını saptamıştır. Çarlık Rusyasında devrim, *emperyalist* ülkelerin birinde meydana gelecek devrimdi, ve bu bakımdan bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerdeki devrimden farklıydı. "Askeri-feodal bir emperyalizm" olan çarlık, kapitalist zulmün, askeri zulmün, sömürge zulmünün odağı olduğu kadar, Batı

[67] Bkz: Friedrich Engels, "komünizmin İlkeleri", *Seçme Yapıtlar*, 1, s. III.

[68] Engels'ten F. Kelley-Wischnewetzky'ye", *Selected Works*, 3, Moscov 1977, s. 482, (Sol Yayınları arasında çıkacak *Seçme Yapıtlar*, 3'ün Kenan Somer çevirisinden).

[69] V. İ. Lenin, "Programımız", *Marx-Engels-Marksizm*, s. 134.

emperyalizminin başlıca yedeği, emperyalizmin Doğu Avrupa'da bekçisi, Türkiye, İran, Çin gibi ülkelerin paylaşılmasında Batı emperyalizminin en sadık uşağıydı. Bir başka deyişle, emperyalizmin bütün çelişkilerinin *düğüm noktasıydı*, ve bu nedenle de, emperyalist zincirin en zayıf halkasıydı.[70] Eğer, geçen yüzyılın son çeyreğinde, gelişmiş kapitalist ülkelerde, devrimin nesnel koşulları var idiyse, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde, gelişmiş kapitalist ülkelerin merkezini oluşturdukları emperyalist sistemin kendisinde, devrimin nesnel koşullarının olmadığı nasıl öne sürülebilir? "... savaşımın *biçimleri* değişebilir -*der Lenin*-, doğası gereği özel ve geçici nedenlere bağlı olarak değişmektedir de; ama savaşımın özü, onun sınıfsal içeriği, sınıflar varoldukça değişmez."[71] Burada değişen, savaşımın *biçimidir*, onun özü, sınıfsal *içeriği* değildir. Sorun, devrimin nesnel koşullarının *varlığı* sorunu da değildir artık; bu yüz yıla yaklaşan bir süreden beri bugün de emperyalist ülkeler olan dünün gelişmiş kapitalist ülkelerinde zaten *vardı*, ve hala var. Sorun, devrimin nesnel koşullarının varlığı değil, bu nesnel koşulların varolduğu sistem içersinde, proletaryanın burjuvaziyi iktidardan uzaklaştırabileceği, ve siyasal iktidarı kendisinin nerede ve nasıl alabileceği sorunudur. Lenin, bu ülkenin, Çarlık Rusyası olduğunu gösterdi ve tarih bunu kesin biçimde doğruladı.

Bu nedenledir ki, Lenin'in, "Rusya gibi geri bırakılmış" bir ülkede devrim yapılabileceği gerçeğini saptamış olması, onun, devrimin nesnel koşullarını yadsıdığı, iradeye gereğinden fazla ağırlık verdiği biçiminde yorumlanamaz; olsa olsa bu, dünün Trotski'sinin, Ekim Devriminden sonra, daha doğrusu, *Lenin'in ölümünden sonra*, tek ülkede (yani Sovyetler Birliği'nde) sosyalist devrimin gerçekleştirilemeyeceğini; bugünün yeni trotskizminin, bir köylü ülkesi olan Rusya'da, sosyalist toplumun kurulamayacağını öne süren görüşlerine, değişik kisveler altında hayat vermeye kalkışmaktır. Marx,

[70] Bkz: J. Stalin, *Leninizmin İlkeleri*, s. 12-15.
[71] V. İ. Lenin, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, s. 90.

"Köklü toplumsal devrim –diyordu-, iktisadi gelişmenin belirli tarihsel koşullarına bağlıdır, bu koşullar onun (devrimin) örnekleridir. Dolayısıyla devrim, ancak, kapitalist üretimle birlikte, sanayi proletaryasının halkın hiç değilse önemli bir bölümünü oluşturduğu yerlerde olanaklıdır."[72] Devrimin öngününde, Rusya'da, işçilerin %54'ü 500'den fazla işçi çalıştıran işletmelerde çalışmaktaydı. Bu, nüfusuna oranla sayıca az da olsa, güçlü bir sanayi proletaryasının varlığını tanıtlamaya yetiyordu, ve böyle bir güce sahip olduğunu da tarihsel olarak tanıtladı. Ama, bugün, bırakınız bir köylü ülkesi olmasını, *yarı-bağımlılığı* her yönden tescil edilmiş Türkiye gibi bir ülkede tabelasına "Sosyalist Devrim" Partisi yazdıran bir parti liderinin, proleter devrimin koşullarının her yönden birleştiği bu "köylü" ülkesinde, ya da onun deyişiyle bu "geri kalmış" ülkede sosyalist devrim yapılamayacağını söylemesi, onun, kendi partisinin adına uygun düşen bir devrime ne denli inandığını (daha doğrusu kendisinin bile inanmadığını) pek açık bir biçimde ortaya koymaktadır. – Biz, burada, Lenin'in *İki Taktik*'in içeriğini oluşturan sosyalist devrim (proletarya diktatörlüğü) ile (Lenin'in "halk devrimi" de dediği) burjuva demokratik devrim (proletaryanın ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü) arasındaki ayrıma ve Rusya'da, o dönemde (1905'ler sözkonusudur), sosyalist devrimin nesnel koşullarının *bulunmadığına* ilişkin pasajlarına dönmüyoruz.[73]

İkinci soruna geçelim: Aybar, Lenin'in, *emperyalist* dönemin, "... ulusal baskılara karşı savaşımı ve burjuvaziye karşı proleter savaşımı politikalarını da zorunlu olarak doğurup beslemek zorundadır ve bunun sonucu olarak da, birincisi devrimci ulusal başkaldırmalar ve savaşlar; ikincisi burjuva-

[72] Karl Marx, "Bakunin'in Devlet ve Anarşi Kitabı Üzerine Düşünceler", *Seçme Yapıtlar*, 2, s. 491.

[73] Bkz: V. İ. Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal-Demokrasinin İki Taktiği*, Sol Yayınları, Ankara 1976, özellikle şu sayfalar: 47-52, 57-59, 94, 96-97, 121, 128, 147. (Bu iki devrim arasında, birincinin (demokratik devrimin), bazı görevlerini ikincisine (sosyalist devrime) bıraktığı, ya da birincinin ikincinin bazı görevlerini yerine getirdiğine ilişkin bazı kaynaklar için, benim, *Ülke*, nº 2'deki tanıtma yazıma bakılabilir.)

ziye *karşı* proleter savaşlar ve başkaldırmalar; ve üçüncü olarak da bu her iki türden devrimci savaşların bir bileşimini vb. mümkün ve kaçınılmaz hale getireceğini" belirten pasajını aktardıktan sonra şöyle diyor: "Emperyalizm aşamasında Devrim, her yerde olabilirdi Lenin'e göre. Sosyalist devrim, endüstrileşmiş kapitalist toplumların iç çelişkilerinin bir sonucu olarak görülmekten, adeta çıkarılmıştı."

Lenin'in bu yarım paragrafını doğru anlamamış olan bir kimsenin, onun aynı konuları işlediği başka pasajlarını bulmakta güçlük çekmeyeceğini, Lenin yazını konusunda azçok bilgisi olan herkes bilir. Emperyalist aşamada "devrim"in her yerde olanaklı hale gelmesi ayrı şeydir, "sosyalist devrim"in olanaklı hale gelmesi ayrı şeydir. Eğer ulusal başkaldırmalar ve ayaklanmalar ile, Lenin, "sosyalist devrim"i kastediyorsa, Aybar'ın da aldığı pasajda görüleceği gibi, sosyalist devrimi ifade eden "burjuvaziye *karşı* proleter savaşları ve başkaldırmaları"nın anlamı nedir?

Marksizmin Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm yapıtında Lenin, "Savaş -*diyordu*- siyasetin devamıdır. ... Bu siyaset, emperyalist bir siyasete, yani finans-kapitalin çıkarlarını güven altına almak, sömürgeleri ve yabancı ülkeleri soymak, ezmek amacını güdüyorsa, o zaman, o siyasetten doğan savaş emperyalisttir. Eğer güdülen siyaset, ulusal kurtuluş siyasetiyse, yani ulusa zulmedilmesine karşı olan yığın hareketinin ifadesiyse, o zaman bu siyasetten doğan savaş, ulusal kurtuluş savaşıdır."[74] İster ulusal başkaldırma olsun, ister ulusal savaş olsun, hangi biçimi olursa olsun, bunu, "sosyalist devrim" düzeyine yükseltmek olanağı var mıdır? Kuşku yok ki, emperyalist sistem içersinde, ulusal kurtuluş savaşları, emperyalist sistemi zayıflattığı ve gerilettiği, başta proletarya olmak üzere emekçilerin demokratik özgürlüklerinde bir genişleme ve gelişme sağladığı için, proleter devrimin bir evresini oluştururlar, ama bunu, ulusal kurtuluş savaşlarını,

[74] V. İ. Lenin, "Marksizmin Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm", *Collected Works*, vol, 23, s. 33 (Sol Yayınları arasında aynı adla çıkacak Yurdakul Fincancı çevirisinden).

proleter devrim olarak, sosyalist devrim olarak anlamak olanağı var mıdır? Aybar, "Emperyalizm aşamasında devrim her yerde olabilirdi Lenin'e göre" diyor, bazı istisnalar dışında doğrudur bu söz, ama bu "devrim"in, *her yerde* "sosyalist devrim" olacağı nerede söylenmiştir? Hemen devam ediyor Aybar: "sosyalist devrim, endüstrileşmiş kapitalist toplumların iç çelişkilerinin bir sonucu olarak görülmekten adeta çıkarılmıştı". Lenin, "Ulusal Sorun ve Sömürgeler Sorunu Üzerine Tezlerin İlk Tasarısı"nda, "sömürgelerde", "ezilen uluslarda", "geri kalmış ülkelerde", "feodal, ataerkil ya da ataerkil köylü nitelikteki ilişkilerin egemen bulunduğu daha geri devletlerde, uluslarda", "kapitalizm-öncesi ilişkilerin egemen bulunduğu ülkelerde", yalnız ve yalnız, "burjuva demokratik kurtuluş hareketi"nden sözeder. "Geri kalmış ülkelerde burjuva demokratik kurtuluş akımlarını komünist olarak niteleme yolundaki eğilime karşı en kesin biçimde savaşımın zorunlu" olduğunu vurgularken, III. Enternasyonalin, "sömürgelerdeki ve geri kalmış ülkelerdeki burjuva demokratik ulusal hareketler"i, "*ancak geleceğin proleter partilerinin* unsurlarını ... eğitebilmeleri koşuluna bağlı olarak desteklemesi" gerektiğini söyler.[75] Lenin, daha sonra, "Uluslar ve Sömürgeler Komisyonunun Raporu"nda, "burjuva demokratik hareket" teriminin yerine, "devrimci-ulusal hareket" terimini kullanmayı oybirliğiyle kararlaştırmanın nedenini açıklar: "Sömürücü ülkelerin burjuvazisiyle sömürgelerin burjuvazisi arasında bir ölçüde yakınlaşma olmuştur, öyle ki, sık sık ve belki de çoğu halde, ezilen ülkelerin burjuvazisi, bir yandan ulusal hareketleri desteklerken, aynı zamanda, emperyalist burjuvaziyle anlaşma halindedir, yani emperyalist burjuvaziyle birlikte devrimci hareketlere karşı ve devrimci sıflara karşı savaşım vermektedir. Bu, komisyonda yardsınamaz bir biçimde tanıtlanmıştır; ve bu yüzden bu ayrımın gözönünde tutulmasının ve hemen her yerde "burjuva demokratik" teri-

[75] V. İ. Lenin, "Ulusal Sorun ve Sömürgeler Sorunu Üzerine Tezlerin İlk Tasarısı", *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 214-222.

mi yerine 'devrimci-ulusal' terimi kullanılmasını tek doğru davranış saydık. Bu terim değişikliğinin anlamı şudur ki, biz, sömürge ülkelerinin burjuva kurtuluş hareketlerini, ancak bu hareketler gerçekten devrimci oldukları takdirde, bu hareketlerin temsilcilerinin o ülkelerdeki köylülüğü ve sömürülen geniş kitleleri devrimci bir ruhla örgütlendirmemize engel olmadıkları takdirde desteklemeliyiz ve destekleyeceğiz."[76]

Lenin'de sorun bu denli açık konmuştur, ve görülmektedir ki, "endüstrileşmiş kapitalist toplumların" dışında, gelişmemiş, sömürge, kapitalizm-öncesi ilişkilerin ağır bastığı ülkelerde, "sosyalist devrim"in olabileceği öngörülmemiştir. Emperyalist bir ülkedeki devrim ile emperyalist boyunduruğu altındaki devrimi birbirine karıştıran Trotski ve muhalefet grubunun görüşlerinin yeniden diriltilmeye çalışılmasıdır bu. Bu, Aybar'ın, çağımızda, "sosyalist devrim"den başka bir devrim olamayacağı düşüncesinden kaynaklanan bir yanılsamadır ve Türkiye gibi bağımlı bir ülkede, hangi devrimin, nasıl bir devrimin nesnel koşullarının bulunduğunu bilmemesinin de bir ifadesidir.

Lenin'in tezlerini işleyen Stalin, sömürge ve yarı-sömürge bir ülkede devrimin şu evrelerini belirliyordu:

Birinci evre: devrimin darbelerini, esas olarak, yabancı emperyalizme (yabancı kapitalizme) karşı yönelttiği, ve ulusal burjuvazinin devrimci hareketi desteklediği genel birleşik ulusal cephe devrimi.

İkinci evre: ulusal burjuvazinin devrimden çekildiği, ve tarımsal hareketin, on milyonlarca köylünün güçlü bir devrimci biçimde geliştiği burjuva demokratik devrim.

Üçüncü evre: sovyetik devrim.[77]

Emperyalist ülke ile bağımlı ve yarı-bağımlı ülkeleri, sömürge ve yarı-sömürge ülkeleri, devrim açısından, aynı yere

[76] V. İ. Lenin, "Uluslar ve Sömürgeler Komisyonunun Raporu", *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, s. 225-226.

[77] J. Stalin, *Trotskizm mi, Leninizm mi?*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 322.

koyan, ve Lenin'i de, bu tür bir gözlükle okuyan Aybar, bağımlı ve yarı-bağımlı bir ülkede, devrimin evrelerini de atlayarak, "her ülkede *devrim* olabilir" yorumundan, her sakallıyı babası sanan çocuk gibi, her ülkede *sosyalist devrim* olabilir sonucunu çıkarabilmiştir ancak.

V

Aybar, Batı ülkeleri komünist partilerini, "Leninist örgütlenme 'model'ini suçlu sandalyesine henüz oturtmamış" (5. yazı) olmakla suçlar ve şöyle yazar: "Leninist örgütlenme biçimine savaş açmanın zamanı çoktan gelmiştir. ... bu 'makine' ile sosyalizmin kurulamayacağı kesin olarak ortaya çıkmıştır." (5. yazı). Bu "makine" sosyalizmin kurulamayacağı kesin olarak ortaya çıkmakla kalmamış, "bu örgütlenme modeli", "burjuva ilişkileri üretmeye *devam* etmiş"tir. (2. yazı.) Çünkü, "Leninist örgütlenme biçimi gerçekte burjuva örgütlenme biçimidir", ya da hemen gene aynı yazıda yinelediği gibi, "Leninist parti 'model'i burjuva ilkelerine dayalı bir örgütlenme biçimi"dir. "Burjuva örgütlenme biçimi"ni de şöyle anlatır: "Kapitalist toplum, para oligarşisine hizmet eden bir örgütlenme 'model'i yaratmıştır. Bu 'model', merkezdeki bir avuç yöneticinin buyruklarını, (yetki-görev) basamaklarıyla tabana indirerek, tabanın bu buyruklar doğrultusunda hareketini sağlayan bir 'makine'dir. Merkezin kararları yukardan aşağı tüm kademeleri bağlar. ... Beri yandan yöneticilik fiilen burjuva ve küçük burjuvaların tekelinde olan bir meslek haline gelmiştir. ... Seçim sistemleri ve adaylık için aranan koşullar da, işçilerin, köylülerin yönetici olmalarını engellemektedir." Ve daha sonra şöyle devam eder Aybar: "Merkezci burjuva örgüt 'model'i, yönetimle görevli bir ara tabaka yaratır. Örgütle, yani 'makine' ile, yani tüzel kişi ile özdeşleşen bu sosyal grup bürokrasidir. Aslında merkezci, hiyerarşik, kışla disiplinli, burjuva örgütü, bürokrasi üreten bir makinedir." (1. yazı.)

Anlaşılan odur ki, Aybar, önümüze, birbirine karıştırdığı

ve açıklamamız gereken çeşitli konular çıkarmaktadır. Aybar, devlet ile partiyi birbirine karıştırmaktadır; proleter devrimci parti ile burjuva devleti karşılaştırmaya çalışmaktadır; proleter devletin, burjuva devletten alması gereken öğeleri yadsımaktadır; siyasal iktidarı ele geçirecek olan siyasal parti ile, proleter devleti aynı şey saymaktadır; proletarya diktatörlüğü döneminde, bürokrasi sorununu, geçmişten gelen bir kusur olarak değil, proletarya diktatörlüğünün zorunlu bir sonucu saymaktadır; ve ensonu, yönetici kadro ile bürokrasiyi özdeşleştirmektedir.

1

Aybar'a göre, burjuva örgütü, makine, nasıl "merkezci; hiyerarşik, kışla disiplinli" ise, "Leninist parti"de, "merkezci, dikeyine hiyerarşik, kışla disiplinli" bir partidir. Lenin, bu örgütlenme "*model*"ini, *burjuva toplumdan aktarmıştır*, ve bu örgütlenme "model"i, bu nedenle "burjuva ilişkiler üretmeye devam etmiş", hatta daha sonra, Çin'den Küba'ya kadar "*zehirli ürünlerini* vermiş", "farklı sosyal ortamlara karşın" sapık yöntemlere (Aybar'ın bu ifadeleri karşısında, kendi sınıf bilincinde olan işçilerin, emekçilerin, tüm proleter devrimcilerin, ağır küfürlerini duyar gibiyim!) kaynak olmuştur. (3. yazı.) "Marksist düşüncenin -*diyor Aybar*-, bilim yolundan saptırılarak çeşitli dogmalar haline dönüştürülmesinde, merkezci, dikine hiyerarşik, kışla disiplinli ve kalıcı yöneticili Leninist örgüt '*model*'inin belirleyici bir rol oynadığı kuşkusuzdur." (5. yazı.)

Aybar, okurun da alıntılardan göreceği gibi, özünde iki şeyi birbirine karıştırmıştır. Parti ve devlet, "Leninist örgütlenme modeli" dediği şey, hem partidir, hem de devlet; ya da yerine göre partidir, yerine göre devlet. O büyük devrimciyi, bir "sosyalist" sıfatıyla suçlu sandalyesine oturtmak isteyen Aybar, daha "parti" ile "devlet"i birbirinden ayıramayacak kadar, değil "marksist" kavramlardan, genel toplumbilim kavramlarından yoksundur.

Lenin'in, "burjuva toplumdan aktardığı örgütlenme modeli", parti midir, devlet midir, bu sorunun yanıtını Aybar'da bulmak olanaksızdır, çünkü o, bir yerde, burjuva toplumlarda, bürokrasi yaratan makine olarak nitelediği "burjuva örgütlenme'yi, yani burjuva devleti, bazı nitelikleri açısından Leninist parti ile karşılaştırır; Leninist partiyi de proletarya diktatörlüğünden başka bir şey olmaması gereken proleter devlet ile özdeşleştirir, daha doğrusu birbirine karıştırır. "Burjuva örgütlenme modeli"nde olduğunu ileri sürdüğü Leninist parti hangi partidir? Burjuvazinin ve onun müttefikleri toprak beylerinin vb. elinden iktidarı alarak, yerine proletaryanın iktidarını geçiren parti midir, yoksa proletarya iktidarı döneminde varolmaya devam eden parti midir? Bu soruların açık bir yanıtını da Aybar'da bulmak olanaklı değildir.

Oysa, soruyu şöyle koymak gerekir; proletaryanın partisi nedir, proleter devlet nedir? Proletaryanın partisi, proleter devlet değildir. Proletaryanın partisi, ilkin siyasal iktidarın ele geçirilmesinin aracıdır, ve ikincisi, proleter devlet, proletaryanın tarihsel görevini, yani sınıfsız toplumu, parti aracılığıyla değil, devlet aracılığıyla gerçekleştirir. Partinin görevi, teorinin yığınlara kazandırılması, yani siyasete geçirilmesidir. Burada siyasal iktidar, devlet ile parti arasında bağlayıcı bir halka oluşturur. Eğer sosyalist toplumda, parti ile devlet özdeş olsaydı, birazdan göreceğimiz gibi, proletarya, siyasal iktidarı ele geçirdikten sonra, devlet aygıtına gerek duymazdı; ya da bunun gibi, devlet aygıtını ele geçirdikten sonra partiye gerek kalmazdı. Proletarya, parti aracılığıyla, siyasal iktidarı ele geçirir, ve kapitalist toplumdan komünist topluma siyasal geçiş evresine tekabül eden özel bir aygıta, özel bir makineye, "devlet"e gerek duyar. Devlet, burada, proletaryanın kapitalist toplumdan komünist topluma geçişin ara evresini gerçekleştirdiği bir aygıttır; bu evrenin geçici oluşu gibi, bu devlet de geçicidir. Şu kesindir ki, proletaryanın partisi, sosyalist aşamayı gerçekleştirecek olan devlet aygıtı değildir; proletaryanın partisi, daha proletarya siyasal iktidarı ele geçirmeden önce, proletaryanın siyasal iktidarı

ele geçirmesinin bir aracı olarak doğar, ve proletaryanın partisi, proletaryanın siyasal iktidarı ele geçirmesinden sonra, proleter devlete, devlet aygıtına dönüşmez. Proletaryanın partisi, sınıfsız topluma geçene değin, proleter devlet ile yanyana varolmaya devam eder. Bu nedenledir ki, Aybar'ın bir burjuva örgütlenme modeli olduğunu iddia ettiği Leninist parti, sosyalizmin kurulmasını *doğrudan* değil, devlet aracılığıyla gerçekleştirir; ve gene Aybar'ın ileri sürdüğü gibi, Leninist partinin, bir parti olarak, aynı nedenle, "burjuva ilişkiler üretebilmesi" de olanaklı değildir. Aybar, proletarya diktatörlüğü döneminde, partinin devlet yöneticileri üzerindeki rolünü, devletin yönetimini belirleyen siyaseti saptadığını kastediyorsa, bu, hiçbir zaman bu tarzda ele alınamaz, ve "Leninist örgütlenme" ile, yani proletarya partisi ile proleter devleti birbirine karıştırarak, birinin (partinin) dikine hiyerarşik, kışla disiplinli, merkezi bir örgütlenme olmasını eleştirerek, ötekinin (devletin), sosyalist toplumu, partinin bu özelliklerinden dolayı gerçekleştiremediğini ileri sürmek, bir yanda, Ekim devriminin başarısını gizleyerek partiye, öte yandan proletarya diktatörlüğünün marksist özünü gizleyerek proleter devlete karaçalmaktan başka bir anlam taşımaz.

2

Aybar, "Leninist örgüt biçimi, gerçekte burjuva örgütlenme biçimidir" derken, "Lenin'in burjuva toplumdan aktardığı örgütlenme modeli" derken, "burjuva örgütlenme biçiminden başka bir şey olmayan Leninist parti modeli" derken, bu örgütlenmenin, bu partinin, *-bilinçsiz* bir biçimde- bir burjuva *parti* modelinde değil, bir burjuva *devlet* modelinde olduğunu açıklamaya çalışır. "Kapitalist toplum, para [herhalde "sermaye" diyecekti, dili sürçmüş olmalı] oligarşisine hizmet eden bir örgütlenme modeli yaratmıştır." Kapitalist *toplumun* (kapitalist sınıfın değil) yarattığı bu örgütlenme modeli (niçin "model" yaratıyor da, kendisini yaratmıyor, bu hep karanlıkta kalıyor), daha aşağıda belirleyeceği gibi, "burjuva

devleti"dir, "yani merkezci, dikine hiyerarşik, tepeden inme disiplinli bir 'makine'dir". (1. yazı.) Ve açıktır ki, Aybar, Leninist parti modelinin, burjuva örgütlenme modelinden alındığını söylerken, kendi yorumuyla ifade edilen burjuva devleti, devlet örgütlenmesini model almaktadır.

Oysa, proletaryanın partisi, burjuva devletin içinde ve yanında, bir proleter devlet olarak, yeralmaz, siyasi iktidarı ele geçirmek amacıyla, aynı toplum içersinde, diğer sınıfların siyasal partileri arasında, şu ya da bu biçimde yeralır. İşçi sınıfı partisini, işçi sınıfı partisi yapan, bu sınıfın, kendi amaçlarını gerçekleştirme doğrultusunda, bir sınıf olarak davranabileceği bir siyaal örgüt olmasıdır. Marx ve Engels, şöyle derler: "Proletarya, mülk sahibi sınıfların kolektif gücüne karşı savaşımında, ancak mülk sahibi sınıflar tarafından kurulmuş eski partiler karşısında *a y r ı* bir siyasal parti haline gelirse, bir sınıf olarak davranabilir. Proletaryanın siyasal bir parti haline gelmesi, toplumsal devrimin ve onun sonal hedefinin, sınıfların kaldırılmasının, zaferinin güvence altına alınması için vazgeçilmezdir."[78] ("Ayrı" sözcüğünü ben yatık ve aralıklı dizdirdim.) Engels, *Konut Sorunu*'nda şöyle diyordu: "... Alman Sosyal-Demokrat İşçi Partisi, yalnızca bir işçi partisi için, zorunlu olarak bir 'sınıf politikasını', işçi sınıfının politikasını güdüyor. ... *her* gerçek proletarya partisi, sınıf politikasını, proletaryanın bağımsız bir siyasal parti halinde örgütlenmesini savaşımının birincil koşulu, ve proletarya diktatörlüğünü, savaşımının en yakın amacı olarak koymuştur."[79]

Marx ve Engels'te, proletarya partisi kavramı, açık ve yalındır, bu, egemen sınıfların partileri karşısında, ayrı bir siyasal parti, sınıf siyaseti güden, işçi sınıfının siyasetini güden *bağımsız* bir partidir. Ve bu parti, egemen sınıfların partilerini ele geçirmek için değil, bu egemen sınıfların devlet içinde örgütlenmiş siyasal iktidarını ele geçirmek için kurul-

[78] Karl Marx ve Friedrich Engels, "Lahey'de Yapılan Genel Kongre Kararlarından", *Seçme Yapıtlar*, 2, s. 347.

[79] Friedrich Engels, "Konut Sorunu", *Seçme Yapıtlar*, 2, s. 425.

muş bir savaşım örgütüdür. Proletaryanın partisinin özsel içeriği budur, o, egemen sınıfların partisinden, örgütlenme *biçimi* bakımından değil, yalnızca işçi sınıfının partisi olması bakımından, yani ideolojik *içeriği* bakımından ayrılır. Onun biçimini belirleyen, içinde bulunduğu toplumsal konumdur, eğer gizliliğe gerek bulunmayan koşullarda gizliliğe geçen kimse nasıl aptal ise, gizlilikten başka bir savaşım yolu kalmadığı zaman da, gizliliğe geçmeyen, bir korkaktır.[80] Gizlilik ve açıklık, ne burjuva partilerin, ne de proleter partilerin özelliğidir; tarihte, ilerici ya da gerici, çeşitli siyasal, dinsel vb. örgütler, bu iki yolu da değişik dönemlerde ve ülkelerde uygulamışlardır. Lenin, dünya gericiliğinin kalesi çarlık Rusya'sı koşullarında değil, proleter devrimcilerin, her türlü demokratik istemlerinin azgın ve kanlı biçimde bastırıldığı bir toplumsal konumda, proletaryanın kendi sınıf siyasetini güden, ayrı bir partiyi, işçi sınıfının bağımsız partisini, ancak gizlilik içinde, ya da yarı-gizlilik içinde kurabilirdi. Bu gizlilik, koşulların belirlediği bir şeydir, ve bu koşullar ortadan kalktığında, gizlilik de ortadan kalkmıştır.

Aybar, "Lenin'in merkezci örgüt biçimi, sanırım [!!] sadece etkinlik ve güven kaygısıyla benimsenmiş değildir. O aynı zamanda Lenin'in, işçi sınıfına Marx'tan farklı bir gözle bakmasının da ürünüdür." (2. yazı.) diyor. Oysa, Lenin'in merkezi bir örgüte gereksinim duyması, ne etkinlik duygusuyla ve ne de güven kaygısıyladır. Doğaldır ki, merkezi örgüt, bu öğeleri de içinde taşır. Tek bir ve dolayısıyla merkezi bir partinin kurulmasının teorik anlamı, Lenin'in, işçi sınıfına, Marx'tan farklı bir gözle bakması ise hiç değildir. Tersine, merkezileşme, işçi sınıfının *kendiliğinden* hareketinin, iktisadi savaşımının, siyasal savaşıma dönüştürülmesinin doğal sonucudur; bir başka deyişle, işçi sınıfının, yerel örgütlerde dağınık olarak sürdürdüğü iktisadi savaşımın, merkezi bir

[80] Bkz: Friedrich Engels, "Kolonya'da Komünistlerin Yargılanması", *Seçme Yapıtlar*, 1, s. 465 ve 466. Özellikle "bazılarının koltuk tutkusu ile hazırlıksız devrim yapmak için Derneği bir gizli tertip haline dönüştürmeleri"ni eleştiren pasajlar ayrı bir özenle okunmalıdır.

örgüte birleştirilmesini ve proletaryanın sınıf siyasetini bağımsız tek bir siyasal parti halinde örgütlenmesini ifade eder.

Daha önce uzun uzadıya açıkladığımız gibi, işçi sınıfının iktisadi savaşımı, bir sınıf savaşımına dönüştüğü zaman siyasal bir savaşım halini alır. Kuşku yok ki, işçi sınıfının herhangi bir kesimi, bu kesimin özel bir istemini kendi kapitalistine dayattığı gibi, tüm işçi sınıfının istemini de içeren eylemlerde bulunabilir, ve bu anlamda, bu hareketler, siyasal savaşım niteliği kazanır. Ama, amacı bakımından, işçi sınıfının burjuvazi karşısında sınıf çıkarını gözeten bu savaşım, işçi sınıfının siyasal iktidarı ele geçirme savaşımından uzaktır. Bu anlamda işçi sınıfının siyasal savaşımı, onun, egemen sınıflardan ayrı, bağımsız tek *bir parti* halinde örgütlenmesiyle gerçekleştirilir. Yerel sosyal-demokrat eylemin, "tek bir -ve dolayısıyla, merkezi bir- partinin kurulmasına olan gereksinim"inin nedenlerini açıklayan Lenin, işçilerin "kendiliğinden gelme savaşımlarını, tüm sınıfın savaşımı haline, belirli bir siyasal *partinin* belirli siyasal ve sosyalist ülküler için verdiği savaşım biçimine *dönüştürmek*"[81] için, tek bir, dolayısıyla merkezi bir partinin kurulması zorunluluğunu belirtir. "Merkezi bir organ tarafından birleştirilmemiş bir iktisadi savaşım, tüm Rus proletaryasının sınıf savaşımı haline gelemez."[82]

Anlaşılan odur ki, bir ülke proletaryasının bağımsız tek bir parti halinde örgütlenmesi, marksist ilkenin gereğidir, ve gene açıktır ki, tek bir parti, dolayısıyla merkezi bir parti, işçilerin iktisadi savaşımının, siyasal savaşıma dönüştürülmesinin bir aracıdır. Ve dolayısıyla, "merkezileşme", Aybar'ın söylediği gibi, etkinliği ve güveni artırma duygusundan doğmamıştır; ve gene Aybar'ın öne sürdüğü gibi, burjuva devletin merkezi niteliğinden de aktarılmamıştır; marksist teoriye uygun olarak, işçi sınıfının kendiliğinden savaşımını, siya-

[81] V. İ. Lenin, "Raboçaya Gazeta İçin Makaleler", *Collected Works*, vol. 4, s. 216.

[82] Aynı yapıt, s. 219.

sal bir savaşıma dönüştürme, bağımsız tek bir yasal partiye dönüştürme *zorunluluğundan* doğmuştur.

Engels'ten bir kez daha aktaralım ki, "... her gerçek proletarya partisi, bir sınıf politikasını, proletaryanın bağımsız bir siyasal parti olarak örgütlenmesini savaşımının birincil koşulu" olarak koymuştur. Bir parti, gerçekten proletarya partisi ise, ilk koşul olarak, sınıf politikasını koyar, proletaryanın bağımsız tek bir parti halinde örgütlenmesini koyar. Proletarya partisini, gerçek bir proletarya partisi yapan, ilkin bu öğelerdir, ve o ülkenin özel toplumsal konumu içersinde alacağı özel -ve o ölçüde geçici- biçimleri yanında, bu öğeleri bünyesinde toplayan bir siyasi parti, bağımsız ve tek bir siyasal parti olacağı için de merkezi bir parti olmak durumundadır. Bunun, "burjuva örgüt modeli" ile ilgisi neredadir? Aybar, kendi "şemacı mantığı" içersinde, "biçim" benzerlikleri öne sürerek, içerikleri özdeşleştirmeye çalışıyor. Bu şemacı mantığı yürütürsek, şu sonuçlara da varabiliriz: Partiyi ilk kez egemen sınıflar oluşturmuştur, öyleyse parti, işçi sınıfının örgütlenme biçimi olamaz; ya da devlet ilk kez sömürücü egemen sınıfların devletidir, öyleyse devlet, işçi sınıfının devlet örgütü olamaz; ya da sınıf savaşımı daha önce burjuvazi tarafından benimsenmiştir, öyleyse, sınıf savaşımı, işçi sınıfının savaşım tarzı olamaz.

3

Savaşımın en yakın amacı olarak proletarya diktatörlüğünü koyan proletaryanın gerçek partisi, siyasal iktidarı ele geçirdiği ve proletarya diktatörlüğünü kurduğu zaman, bu parti, devlete mi dönüşecektir, yoksa, bu devlet, başka bir şey midir? Eğer parti devlete dönüşüyorsa, Aybar'ın, "Leninist parti" ile proletaryanın devrimci diktatörlüğünden başka bir şey olmayan devleti, aynı şey olarak, yani "Leninist örgütlenme modeli" olarak düşünmemiz doğal olacaktır. Ama, parti, devlete dönüşmüş olmaz, parti aracılığıyla, proletarya, iktidarı ele geçirir. Eğer, gerçek bir proletarya partisinin, prole-

tarya diktatörlüğünü kurmak *en yakın* amacı değil de, *sonal* hedefi olsaydı, doğaldır ki, parti de, proletarya diktatörlüğünün başlamasıyla birlikte sona ererdi. Oysa, sınıf olarak proletaryanın sonal hedefi, kendisi de dahil sınıfların ortadan kaldırılmasıdır ve proletarya diktatörlüğü, bu sonal amacın bir aracıdır, bir geçiş evresidir. Dolayısıyla, parti, bu sonal amacına değin varolacaktır, ve en yakın amacı oan proletarya diktatörlüğünün kurulmasının olduğu kadar, devlet ile birlikte sönmesine değin, bu diktatörlüğün aletidir, bir başka ifadeyle, proletarya diktatörlüğü olarak devlet ile parti *birlikte* bulunur.

Aybar, "burjuva örgütlenme modeli" dediği burjuva devletin, "merkezi, yukardan aşağı hiyerarşik, tepeden inme disiplinli bir makine" olduğunu söylerken, bunun, "para oligarşisine hizmet eden bir örgüt modeli" olarak kapitalist toplumun iktisadi örgütlenmesini yansıttığını söyler. (Aybar, şu "model"leri bırakıp, şeylerin kendileriyle ilgilense iyi olacak, ama kendisi de bir şeyin kendisi değil, daima bir "model"i olduğuna göre, bunu ondan beklemek boş bir şey olur.) Burjuva devleti, ve marksist anlatımıyla burjuva *diktatörlüğünü* (ya da burjuva *demokrasisini*), böyle ipesapa gelmez "yukardan aşağı hiyerarşik, tepeden inme disiplinli" gibi (burjuva devleti tanımlama açısından) marksist sayılamayacak terimlerle nitelemesi bir yana, demek ister ki Aybar, burjuva devlet, temelde, iktisadi temeli, kapitalist üretim tarzına, ve özellikle de "para oligarşisi"ne uygun düşen bir örgütlenme biçimidir. Bu şeyler ne denli merkezi ve hiyerarşik ise, onun örgütü de, o denli merkezi ve hiyerarşiktir. Kapitalist toplum sözkonusu olduğuna göre, Aybar'ın, sermaye oligarşisi yerine, para oligarşisi dediğini, pek saf davranarak kabul edelim. Ama, kapitalist toplumda sermaye nedir? Herhalde bu, kapitalizm-öncesi sermaye biçimleri olan tefeci ve tüccar sermayesi değil, bizzat üretime giren sermayedir, yani sanayi sermayesidir (biz, henüz mali sermayenin ve onun yarattığı mali oligarşinin sözünü etmiyoruz). Burada, sanayi sermayesini oluşturan emek-gücü ve tüm emek araçları, para haline de-

ğil, meta haline dönüşmüştür. Sermaye olarak para, bu sermayenin bir öğesi, bir metası, para-metadır ancak, emek-gücü ve diğer tüm emek araçları metasını satınalmakta kullanılan bir değişim-değeridir. Ve dolayısıyla burada, merkezileşme açısından sözkonusu olan "para oligarşisi" değildir, burada sözkonusu olan üretim biçimidir, ve üretim biçimi, sermayenin yoğunlaşmasına ve merkezileşmesine olanak sağlar. Ama bu üretim biçimi (tarzı değil) içersinde, sermaye ne denli merkezileşirse, emek de o denli yoğunlaşır. *Kapital*'deki ünlü pasajı okuyalım: "... üretim araçlarının merkezileşmesi ve emeğin toplumsallaşması, en sonunda, bunların kapitalist kabuklarıyla bağdaşamadıkları bir noktaya ulaşır. ... kapitalist üretim sürecinin bizzat kendi mekanizması ile eğitilen, birleştirilen ve örgütlenen işçi sınıfının başkaldırmaları da genişler, yaygınlaşır."[83] Üretimin merkezileşmesi, yalnızca sermayenin değil, üretimde yer alan emeğin de, belirli merkezlerde toplaşmasına yol açar. Ve kapitalist toplumda, burjuvazi kadar, işçiler de bu merkezileşmenin içersindedir, onun bir öğesidirler. Burjuvazinin örgütlenmesini, üretimin örgütlenmesiyle açıklamak, proletaryanın örgütlenmesini, onun bizzat katıldığı üretimden soyutlamak, hiçbir yönden savunulamaz. Eğer üretimde bir merkezileşme varsa, iktisadi yerel pazarlar parçalanıyor, ulusal bir birlik oluşuyorsa, orada, işçi sınıfı bünyesinde de, biçimsel olarak bir ulusallaşma, ve o ölçüde bir merkezileşme olması gerekir.

Merkezileşme, üretim alanlarına göre bölünmüş olan işçi sınıfının, tek bir güç haline getirilmesinin tek yoludur. Ve o, kendi sanayi dallarına göre sendikalar kurarak, aynı sanayi dalında ülkeye yayılmış çeşitli işletmelerdeki işçilerin birleşik gücünü gerçekleştiriyorsa, ve o, bütün dallardaki sendikaları bir birlik içersinde birleştiriyorsa, bunun iktisadi temelinde, kapitalist üretim biçiminin merkezileşmesi yer alır; bu sınıfın, siyasal tek bir parti halinde örgütlenmesinin, temel iktisadi nedeni buradadır; burjuva devletin merkezi ni-

[83] Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, s. 782.

teliğinde değil. İkisini de doğuran nedenler, aynı iktisadi temele dayanmaktadır, o kadar.

Aynı biçimde, işçi sınıfının savaşımı, işçi sınıfının, sınıf olarak çıkarlarını ve amaçlarını gözetmesi dışında, burjuvazinin sınıf savaşımından ayrılamaz. Burjuvazinin "kendisini sürekli bir savaş içersinde bulunduğunu" söyleyen Marx ve Engels, bu burjuvazinin, "bütün bu savaşlarda, proletaryaya başvurmak, onun yardımını istemek, ve böylece, onu siyaset arenasına sürüklemek zorunda kaldığını görür. Demek ki, proletaryaya kendi siyasal ve genel eğitim öğelerini sağlayan bizzat burjuvadır."[84] Şimdi, Marx'ı kendisine maske yapan Aybar, Marx'a tam karşıt bir tutum takınarak, proletaryaya, adeta diyor ki, elinizdeki bu silahları, bu siyasal ve genel eğitim öğelerini atın, çünkü bu siyasal ve genel eğitim öğeleri, bu silahlar burjuvazinindir.

4

Aybar, gördük ki, Leninist parti ile proleter devleti, "Leninist örgütlenme modeli"nin tek ve aynı şeyi saymaktadır; ve yukarda, Leninist partinin, "burjuva örgütlenme modeli" açısından bir değerlendirmesini yapmaya çalıştık. Şimdi de, proletaryanın devrimci diktatörlüğünden başka bir şey olmayan proleter devleti, "burjuva örgütlenme modeli" açısından değerlendirmeye çalışalım.

1883'te, "Marx'ın Ölümü Üzerine" adlı yazısında Engels, anarşistleri eleştirirken şunları yazıyordu: "Proletaryanın zaferinden sonra, yenen işçi sınıfının kullanmak üzere elinin altında hazır bulduğu tek örgüt, asıl bu devlet örgütüdür. Elbette ki, bu devlet, yeni görevlerini yüklenebilecek duruma gelmeden önce birtakım önemli değişiklikler ister. Ama böyle bir anda devleti tümüyle tahrip etmek, zaferi kazanan proletaryanın yardımıyla, henüz kazanmış olduğu iktidarı üstle-

[84] Marx, Engels, "Komünist Parti Manifestosu", *Seçme Yapıtlar*, 1, s. 142.

nebileceği, düşmanları kapitalistleri bastırabileceği ve toplumun ekonomik devrimini gerçekleştirebileceği tek aygıtı parçalamak demektir, ekonomik devrim gerçekleştirilmeden proletaryanın bütün zaferi kaçınılmaz olarak bir bozgunla ve Paris Komününden sonra olduğu gibi işçilerin kitle halinde öldürülmeleriyle sonuçlanır."[85]

Görülür ki, devlet, proletaryanın zaferinden sonra, işçi sınıfının kullanmak üzere *elinin altında hazır* bulduğu tek örgüttür ve bu örgüt, doğaldır ki, yeni görevleri yüklenebilecek duruma gelmeden önce birtakım *önemli* değişikliklerden geçecektir. Onun bazı unsurlarını parçalayabilir; ya da bazı unsurlarının yerine kendi unsurlarını koyabilir. Diktatörlüğünü gerçekleştirebilmek için gereksindiği ordunun, polisin, hukukun, içeriğini değiştirebilir. Eski egemen sınıfların diktatörlüğünü gerçekleştiren bu kurumları, değiştirerek, onu geniş halk yığınlarının demokrasisini sağlayan, yani proletaryanın eski egemen sınıflar üzerindeki diktatörlüğünü sağlayan kurumlara dönüştürür. Eğer proletarya, devleti, anarşistlerin savundukları gibi tüm olarak parçalarsa, zafer kazanan proletaryanın, düşmanlarını bastırabileceği, toplumun ekonomik devrimini gerçekleştirebileceği tek aygıtı parçalamış ve kendisinin kitle halinde öldürülmesine olanak sağlamış olur.

Marx, *Gotha Programının Eleştirisi*'nde, siyasal geçiş evresinde, burjuva devletin, dolaylı olarak, bazı öğelerinin, toplumun ekonomik düzeyi gereği, bir zorunluluk olarak henüz aşılmamış olduğunu vurgular. Bunun gibi, komünist toplumun *ilk* evresinde "eşit hak" ilkesinin, burjuva hukukundan başka bir şey olmadığını belirtir. "Bu eşit hak, eşit olmayan bir emek için eşit olmayan bir haktır. Hiçbir sınıf farkı tanımaz, çünkü her insan bir diğeri gibi emekçidir; ama bireylerin yeteneklerinin eşitsizliğini açıkça tanır ve verim kapasi-

[85] Friedrich Engels, "Marx'ın Ölümü Üzerine", *Sur l'anarchisme et l'anarchosyndicalisme*, Editions de Progrès, Moscou 1973, s. 191-192. (Sol Yayınları arasında da yayınlanacak *Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm*'in Sevim Belli çevirisinden.)

tesini doğal bir ayrıcalık olarak kabul eder. *Demek ki bu, özünde*, her hak gibi, *eşitsizliğe dayanan bir haktır*." "Ama bu gibi kusurlar uzun ve sonal bir doğumdan sonra kapitalist toplumdan çıkıp geldiği şekli ile komünist toplumun birinci aşamasında kaçınılmaz şeylerdir. Hukuk, hiçbir zaman, toplumun iktisadi durumundan ve ona tekabül eden uygarlık derecesinden yüksek olamaz."[86] Komünist toplumun daha yüksek bir aşamasında, Marx, "burjuva hukukunun dar ufuklarının kesin olarak aşılmış olacağını" belirtir. Bu satırları irdeleyen Lenin, komünist toplumun ilk evresinde (ya da alt aşamasında), "(yarı-burjuva) hukukuyla (yarı-burjuva) devlet de henüz tamamen ortadan kalkmış değildir"[87] notunu ekler. Bu yarı-burjuva hukukuyla yarı-burjuva devlet, komünist toplumun ilk evresinde, kapitalist toplumdan çıkıp gelmiş olan kaçınılmaz şeylerdir, çünkü toplumun iktisadi durumundan ve ona tekabül eden uygarlık derecesinden yüksek bir hukuk olamaz.

Proletarya, elinin altında hazır bulduğu devleti, tümüyle tahrip etmez; birtakım önemli değişiklikler yapar, ve bu devlet, onun, ekonomik devrimini gerçekleştirebileceği tek aygıttır. Proletaryanın, burjuvaziden aldığı bu devlet, burjuva devlettir; ama onu örgüt olarak özünde korur, burjuva devletin "devlet"ini alır, onu proleter "devlet" yapar, içeriğini değiştirir, onun, mülk sahibi egemen sınıfların proletarya başta olmak üzere tüm emekçiler üzerindeki diktatörlük işlevini bir hamlede sona erdirir; ona, proletaryanın tarihsel görevini gerçekleştirecek işlevler yükler. Aybar'ın "burjuva örgütlenme modeli" dediği sosyalist devlet örgütü, Marx ve Engels'te böyle ifade edilmiştir, sorun, bu aygıtın örgütlenme *biçimi* değildir, sorun bu aygıtın hangi sınıflara karşı hangi sınıfların çıkarına hizmet ettiğidir. Proletarya, bu aygıtı, bur-

[86] Karl Marx, "Alman İşçi Partisi Programının Kenar Notları", Bkz: K. Marx, F. Engels, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 30, 31.

[87] V. İ. Lenin, *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 272.

juvaziden alarak, onun bu işlevini tersine, yani tarihsel gelişme doğrultusuna çevirir.

5

Kuşku yok ki, proletaryanın devrimci diktatörlüğü olarak devlet, üretim araçlarını toplumsallaştırmış olmakla, kendisinden önceki egemen sınıfların varlığına tam olarak son vermiş olmaz, ve bunun yanısıra, dünyada, kapitalist sistem, başlıca sistemlerden biri oldukça da, her an küçük üretimin burjuvaziyi doğurması devam eder. Paraya, kültür ve geleneğe, bir başka deyişle, maddi ve manevi güce sahip bulunan burjuvazi, iktidardan uzaklaştırıldıktan sonra da, uzun yıllar, maddi ve manevi bir güç olarak varlığını sürdürür. Proletarya diktatörlüğünün nedenleri, yalnızca bir ya da birkaç ülkede yıkılan egemen sınıfın maddi ve manevi gücünü tüketmesiyle de ortadan kalkmış olmaz. Kapitalist sistemin dünya sistemleri içersinde bellibaşlı bir yer tuttuğu, hatta sosyalist sistemleri her an tehdit ettiği bir dönemde, bunun yanısıra, dünyada küçük üretimin her an ve kendiliğinden burjuvaziyi doğurduğu, hatta, bir ya da birkaç ülkede küçük üretime son verilmiş olsa bile meta ekonomisinin küçük ve sınırlı boyutlarda özel ellerde bulunduğu durumlarda, bütün bunlar, her an ve kendiliğinden burjuvaziyi doğuracağı için, proletarya diktatörlüğünün varlık koşulları devam eder. Bunun içindir ki, bir ya da birkaç ülkede, sosyalizmin kurulmuş olması ve eski egemen sınıfların, maddi açıdan olduğu kadar, manevi açıdan da ortadan kalkmış bulunması, yalnızca bu, proletarya diktatörlüğünün *varlık koşullarını* ortadan kaldırmaz. "Proletarya diktatörlüğü -der Lenin-, yeni sınıfın, daha güçlü bir düşmana karşı, devrilmesiyle (tek bir ülkede bile olsa) direnme gücü *on katı* artan ve gücünü yalnızca uluslar arası sermayenin gücünden, uluslar arası bağlantılarının gücü ve dayanıklılığından değil, aynı zamanda *alışkanlık kuvvetinden, küçük üretimin* gücünden alan burjuvaziye karşı verdiği en kararlı, en acımasız bir savaş

anlamına gelir. Ne yazık ki, küçük üretim hala dünyada yaygın durumdadır ve küçük üretim, sürekli olarak, her gün, her saat, kendiliğinden ve yığın halinde kapitalizmi ve burjuvaziyi *doğurmaktadır*. Bütün bu nedenler, proletarya diktatörlüğünü gerekli kılmaktadır."[88] Eğer uluslararası sermaye etkin gücünü sürdürüyorsa, ve eğer, kapitalizmin ve burjuvazinin doğması koşulları varsa, bir ya da birkaç sosyalist ülkede, devletin varolmasını gerektiren koşullar devam ediyorsa, proletarya diktatörlüğünün koşulları da devam ediyor demektir.

Marx, "Kapitalist toplum ile komünist toplum arasında, birisinden ötekine devrim yoluyla geçiş dönemi yer alır. Buna bir siyasal geçiş dönemi tekabül eder ki, burada, devlet, *proletaryanın devrimci diktatörlüğünden* başka bir şey olamaz."[89] derken, onun, kapitalist toplum ile komünist toplum arasındaki siyasal *geçiş dönemini*, proletarya diktatörlüğü olarak nitelediği, bilinen bir şeydir. Kır ile kent arasındaki, kafa emeği ile kol emeği arasındaki uzlaşmaz karşıtlık, uzlaşmaz karşıt sınıfların ortadan kalkmasıyla, ortadan kalkar; ama uzlaşmaz *karşıtlığın* ortadan kalkmış olması, bunlar arasındaki *karşıtlığı* ortadan kaldıramaz. Bu karşıtlık, ancak, sınıfsız toplumun kurulmasıyla, sona erer. *Komünist* topluma bir geçiş dönemi olarak *sosyalist* toplum, proletaryanın devrimci diktatörlüğünün gerçekleştirildiği bir devleti öngörür. Devletin varlığı, *kendinde*, kafa emeği ile kol emeği arasındaki karşıtlığı içerir. Gerçek sınıfsız toplumu kurmadan, bu iktisadi temelin üstünde oluşacak olan, sınıfsız toplumu kurmaya çalışmak, (felsefi anlamda) idealizmin gizli bir sırıtmasından başka bir şey değildir. Kol emeği ile kafa emeği arasında karşıtlık, sınıflı toplumdan sınıfsız topluma geçilmedikçe, bir başka deyişle, proletarya diktatörlüğü, yani devlet sönmedikçe, varolacaktır. Bu karşıtlığın doğurduğu

[88] V. İ. Lenin, *"Sol" Komünizçm, Bir Çocukluk Hastalığı*, Sol Yayınları, Ankara 1978, s. 11-12.

[89] Karl Marx, "Alman İşçi Partisi Programının Kenar Notları", *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, s. 41.

sorunlar kadar, bu karşıtlık içinde büyüyen düşmanlıklar, uzlaşmaz karşıt sorunlar ve düşmanlıklar değildir; devrimci tutum odur ki, bir yandan bu karşıtlığın iktisadi temelini ortadan kaldırırken, bir yandan da bu karşıtlığın bir düşmanlığa dönüşmesini önlemektir.

Kuşkusuz kafa emeği, iki biçimde düşünülmelidir. Birincisi, doğrudan maddi üretimin konusu olarak, ikincisi siyaset, bilim, sanat ve benzeri toplumsal bilinç biçimlerinin üretim konusu olarak. Gerek doğrudan maddi üretimin konusu olarak kol emeği, gerek toplumsal bilinç biçimlerinin üretilmesi olarak kafa emeği, kendi aralarında da karşıtlık durumuna girerler, ve karşıtlık, toplumsal bilinç biçimlerinin, sosyalist toplumun gelişme yasaları doğrultusunda, bu gelişme yasalarını doğru olarak kavrayarak yönlendirmekle, uyumlu hale getirilir; yoksa, sınıflı toplum ve bunun sonucu devlet varolduğu sürece, bu karşıtlık *ortadan kalkmaz*. Özellikle, dünyanın iki dünya sistemine bölündüğü ve emperyalist kapitalizm saldırısını yoğunlaştırdığı ve azgınlaştırdığı, yani devrimci sınıf bir tüm olarak tehdit edilmeye başlandığı zaman, bu karşıtlık hissedilemeyecek kadar azalır, bu tehdit kendini hissettirmediği zaman, karşıtlık belirli husumetlere dönüşebilir. Bürokratlaşma olgusu, şu bakımdan proletaryanın davası için zararlıdır ki, yönetimsel bir kadro, kendi kendine, sınıfından ve toplumundan daha bağımsız, bir ölçüde *özerk* bir duruma gelmeye başlar ve bürokrasi burada kendini gösterir. Giderek, toplumsal varlığın gelişme yasalarından kopar, ve toplumsal varlığın gelişmesine hizmet edeceği yerde, onun gelişmesinin engelleri haline de gelmeye başlar. Açık olan şudur ki, yönetimsel kadro, kesenkes bürokrasi değildir; ama yönetimsel kadronun bürokratlaşma olasılığı vardır. Sorun, yönetimsel kadroyu kaldırmak değil, bürokratlaşma olgusunun önüne geçmektir.

Ama burada durmak gerekir. Çünkü Aybar, "Leninist örgütlenme modeli" ile büyük ölçüde proleter devleti, bir başka deyişle proletarya diktatörlüğünü kastettiği halde, o, tek bir kez olsun proletarya diktatörlüğü kavramına değinmez. Na-

sıl burjuva diktatörlüğünü, yönetici kadronun aygıtına indirger, ve burjuva devlette, her zaman ve her yerde yönetimsel kadronun, bir bürokrasiden başka bir şey olduğunu düşünemezse, burada da, proletarya diktatörlüğü döneminde de, sınıf diktatörlüğünü görmez, sınıf diktatörlüğünü, yönetici kadronun diktatörlüğü gibi *bayağı* bir öğeye indirger, ve bununla da yetinmez, yönetimsel kadroyu, mutlak olarak bürokrasi olarak kabul eder. "Despot" yönetici tip için, Türkiye İşçi Partisinin gelişme döneminde, örnek bir tip oluşturan Aybar, proletarya diktatörlüğü olgusunu, bayağılaştırarak, grup ya da katman diktatörlüğüne indirgemekte bir an duraksamaz. Ve nasıl burjuva devlet makinesi, Aybar'a göre, *kesenkes* bürokrasi üretirse, "Leninist örgütlenme modeli" makine de, yani proleter devlet, proletarya diktatörlüğü de, kesenkes bürokrasi üretir. Bir kez, devlet ve proleter devlet kavramları bulanıklaştırıldı mı, sorun sınıf savaşımlarından ve proletarya diktatörlüğünden soyutlandı mı, bir başka deyişle, bilimsel ilkeler, bilimsel yasalar yadsındı mı, orada, mantığın kurgusal ürünlerinin her türü boy verir, değil "bürokrasi", patlıcan bile üretilir.

Aybar, Lenin'in "Az Olsun, Temiz Olsun" adlı ünlü yazısından, Sovyet kurumlarında olduğu gibi parti kurumlarında da bürokratlar bulunduğuna ilişkin sözlerini aktararak, bürokrasinin, Lenin'in "örgütlenme modeli"nden kaynaklandığını, *ve onun bunu göremediğini* söyler. Bu yorum, elbette Aybar'a ait bir yorumdur. Lenin, 1923'te, "Parantez içinde söyleyeyim: Sovyet ofislerinde olduğu gibi Parti ofislerinde de bürokratlarımız var."[90] diyor ve bu bürokratlaşmanın köklerinin, devrilmiş ama henüz ortadan kalkmamış geçmişte olduğunu belirtiyordu.[91] Aybar, hayır diyor, "Lenin bürokratlaşmanın örgütlenme biçimi ile de bir ilişkisi olabileceğini hiç aklına getirmedi." Lenin'i dinleyelim: "Devlet aygıtımız o kadar -sefil demezsek- üzücü bir durumdadır ki, önce, onun ku-

[90] V. İ. Lenin, "Az Olsun, Temiz Olsun", *İşçi Sınıfı ve Köylülük*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 512.

[91] Aynı yapıt, s. 504.

surlu yanlarını önlemeye çalışma yollarını ciddi olarak düşünmek zorundayız; unutmayalım ki bu kusurlu yanların kökleri, devrilmiş ama henüz ortadan kalkmamış olan geçmiştedir; uzun süredir tamamlanmış bir kültürel aşama sözkonusu değildir. ... En zararlı şey, bildiğimiz azıcık şeyin yeterli olduğuna ya da gerçekten yeni bir devlet aygıtı, gerçekten sosyalist, sovyetik vb. diye adlandırılmaya layık bir devlet örgütünün kurulması için elimizde önemli sayıda gerekli unsurun bulunduğu varsayımına güvenmemizdir. Hayır, biz böyle bir aygıta sahip değiliz ve hatta onu yaratabilmek için gülünç derecede az unsura sahibiz. Bu aygıtı kurmak için elimizde hangi unsurlar var? Sadece iki. Bunlardan birincisi, sosyalizm savaşımına dalmış olan işçilerdir. Bu unsurlar yeterince eğitilmemişlerdir. İkincisi, bilgi, eğitim ve öğrenim unsurlarımız var, ama bunlar diğer ülkelere göre gülünç derecede yetersiz. ... Devlet aygıtımızı yenilemek için, ne pahasına olursa olsun, ilkönce öğrenmeye başlamamız, ikinci olarak öğrenmeye başlamamız ve üçüncü olarak gene öğrenmeye başlamamız gerekiyor."[92]

Lenin'in tahlili açık ve yalındır. Devlet aygıtındaki kusurların kökleri, bürokratların bulunmasının kökleri geçmiştedir. Yeni bir kültürün, proleter kültürün yaratılmasının kökleri, proletaryanın varlığı ve onun ideolojisiyle oluşmaya başlar, ama sosyalizmin yaşama geçmesiyle, sosyalist yönetimin ve yaşamın yaratacağı yeni kültür öğeleri, bizzat bu yönetimden, bizzat bu yaşamdan kaynaklanır. Eğer, Marx'ın Lassalle'ı eleştirisinde, "İktisadi ilişkiler, hukuki fikirler tarafından mı düzenlenmiştir, yoksa, tersine, hukuki ilişkiler, iktisadi ilişkilerden mi doğar?"[93] dediği gibi, sosyalist toplumun yönetimsel ve yaşamsal kültürü, sosyalist yönetim ve sosyalist yaşamdan mı oluşur, yoksa, tersine, bu sosyalist kültür, sosyalist yönetimi ve sosyalist yaşamı mı doğurur? İktisadi temele, maddi temele bağlı olarak, yeni üretim kad-

[92] Aynı yapıt, s. 504-505.

[93] Karl Marx, "Alman İşçi Partisi Programının Kenar Notları", *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, s. 27.

rosunun oluşması, ne denli devrilmiş ama ortadan kalkmamış geçmiş kültürle bir arada kendini gösterecekse, yığınların geleneksel yaşam tarzları da, bu eski kültürün, maddi temelini oluşturmaya devam edecektir. Alışkanlığın önemli bir kuvvet, küçük üretimin her an burjuvaziyi doğuran bir güç olduğu düşünülürse, bunlardan kaynağını alan yenilmiş ama ortadan kalkmamış eski kültürden gelen ve devlet aygıtında olduğu gibi parti içersinde de varlığını hissettiren temsilcilerini bulacaktır.

Görülür ki, Lenin'in açıklaması ne denli gerçeğe oturtulmuş ise, Aybar'ın yorumu o denli havadadır, kurgusaldır. Lenin, devlet ve parti içinde raslanan bürokratların köklerini, henüz sosyalist kültürün, proleter kültürün tam yaratılmamış olmasında, geçmişin ortadan kalkmamış kültüründe bulur; Aybar, bunu, "Leninist örgütlenme modeli"ne bağlar. Biz bu örgütlenme modelinin ne olduğunu ve ne olmadığını, burjuva devlet ile ilişki ve ilişkisizliğinin özünü daha önce açıklamış bulunuyoruz.

Bürokrasi konusunda, adeta, sınıf egemenliğini yadsırcasına, burjuva devletin, egemen bir katmanı olarak bürokrasiyi yarattığı görüşüne saplanan Aybar, bürokrasinin mi, yoksa para oligarşisinin mi egemen olduğu ikilemi içinde kıvırır durur. "Kapitalist toplum, para oligarşisine hizmet eden bir örgütlenme 'model'i yaratmıştır." der ve şöyle devam eder: "Bu 'model', merkezdeki bir avuç yöneticinin buyruklarını (yetki-görev) basamaklarıyla tabana indirerek, tabanın buyruklar doğrultusunda hareketini sağlayan 'makine'dir. Merkezin kararları yukardan aşağı tüm kademeleri bağlar. ... Yöneticilerin buyrukları, onlara [işçilere ve köylülere] kendi buyruklarıymış gibi dayatılır." (1. yazı.) Görülür ki, Aybar'a göre, "para oligarşisi"ne hizmet eden, hatta daha aşağıda dediği gibi "burjuvazinin egemenliğini sürdüren" devlet aygıtı, egemen bir öğe yaratır, bu, yöneticilerden oluşan bürokrasidir. Egemen öğe, burjuva devlette, burjuvazi değildir, onun çıkarlarına hizmet eden, bürokrasidir. Devlet, "para oligarşisine hizmet eden", "burjuvazinin egemenliğini sürdürdüğü"

aygıttır, ama devletin kendisi, egemen bir kategori, bürokrasi üretir. Öyleyse hangisidir egemen olan? Bürokrasi mi, burjuvazi mi? Genç Marx'ı okursa burjuvadır. Onun bocalamasının sırrı buradadır.

Bürokrasi, Marx'ın "*Hegel'in Devlet ve Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*"nden çevirdiği gibi, "Devletin varlığını ... elinde tutar; bu ... onun özel mülkiyetidir." Ya da, daha yukarda, Marx'tan çevirdiği gibi, "Devletin erekleri bürokrasinin ereklerine dönüşür, bürokrasinin erekleri devletin ereklerine. Bürokrasi hiç kimsenin kaçamayacağı bir çevre oluşturur." vb.. Görülür ki, Marx, bürokrasi ile devleti o denli bir bütünün parçaları olarak yorumlamıştır ki, devlet bürokrasi olarak, bürokrasi devlet olarak bütünleşmiştir. Aybar, Marx'ın felsefesinin özsel içeriğini kavramadığı gibi, Marx'ın bu düşüncelerinin Marx tarafından da kısa bir süre sonra terk edildiğini gözönünde tutmamıştır. Dolayısıyla, onda, "burjuvazi"nin ve "bürokrasi"nin egemenlikleri, aynı satırlarda altalta sıralanmıştır. Bir tümcesinde, egemen olan, devlet ile özdeşleşen bürokrasidir der, iki tümce sonra, bu devlet burjuvazinin egemenliğine hizmet eder diye devam eder. Bu düğümü çözmek, kırk akıllının bile harcı değildir. Yalnız, biz, şunu belirtelim ki, Marx, "Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi"ni, 1843'te yazmıştır. Bunu yazdığı sırada henüz komünist *değildir*; Feuerbach'ın etkisi altındadır. "Marx ve Engels'in 1848 Devrimine Kadarki İdeolojik Evrimleri" adlı yazısında Auguste Cornu, şunları yazar: "Bu eleştiride, ... Hegel'in düşündüğüne karşıt olarak, ... foyerbahçı görüşten yola çıkar. Gerçekten, tıpkı insanın, kendi türsel niteliklerini ona geçirmesi ile, Tanrıyı yaratması gibi, toplum da, kendi özsel niteliklerinin ona geçirilmesi ile, devleti yaratır; bu da, devleti, tıpkı cennet gibi, insanın kendi türsel doğasına uygun bir yaşam sürebildiği ülküsel bir küre durumuna getirir. ... henüz komünist olmadığı için, toplumun ve devletin bir dönüşümünün, onların demokratlaştırılması aracıyla olabileceğini düşünür."[94] Jacques Milhau, "Marx, hemen o sıralarda -*diyor*-, devletin toplumsal yapıya bağlanabileceğini ve,

demokratik biçimde, insan cinsinin gerçek ve usa-uygun bir ortaklık halinde örgütlendiricisi olabileceğini *düşünmekten vazgeçer.*"[95]

Marx'ın henüz komünist olmadığı, ve yazdıktan kısa bir süre sonra vazgeçeceği düşüncelerini, Marx'ın düşüncelerindeki evrimi tanımak için, bilmekte, doğaldır ki yarar vardır. Ama Marx'ın terk ettiği bu düşünceleri, "günümüzün sosalist toplumlarının bir tablosunu çiziyor" (Aybar) diye sunmak ise, yalnızca marksizme aykırı bir tutum olmaz, Marx'a da saygısızlık olur.

Aybar'ın bürokrasi ile yönetici kadroyu özdeşleştirmiş olmasındaki yanılgı bir yana, aynı zamanda, o, burjuva devlette, yalnızca burjuva ve küçük-burjuvaların yönetici olacağını, işçilerin, köylülerin yönetici olamayacağını söyler. Bir kere, sınıfsal açıdan kent küçük-burjuvazisini, kır küçük-burjuvazisi köylülerden ayırmış olmasını, bir marksistin anlayabilmesi olanaksızdır. Eğer, kapitalist toplumda, kendi üretim araçlarına sahip küçük üreticileri, kentte ise küçük-burjuva, kırda ise köylü diye sınıflandırmaya kalkışırsak, ve birini burjuvazinin yedeğine, ötekini proletaryanın hizasında nitelersek, orada marksist terminolojinin çarpıtılmış marksist içerikten yoksun bir yığınını buluruz. İkincisi, burjuvazinin çıkarlarına hizmet etmek ve burjuva ideolojisini benimsemek için, sınıfsal köken bakımından burjuva olmanın zorunlu olmadığını biz daha önce ayrıntılı olarak açıklamıştık. Burada yalnızca şuna değinelim ki, burjuvazi, işçiler ve köylüler içersinde, bu ideolojiye hizmet edecek unsurlar oluşturduğu zaman, bunlar, artık, sınıfsal kökenine bakılarak, işçi ve köylü sayılamazlar, bunlar ideolojileriyle sınıf değiştirmiş, yani burjuvazinin saflarına geçmiş olurlar. Dolayısıyla Aybar'ın, sermayeye sahip olmakla burjuvalaşan ve bunu yitirdiği zaman proleterleşen sınıf özelliğini, yani sınıf değiştirme özel-

[94] Auguste Cornu, "Marx ve Engels'in 1848 Devrimine Kadarki İdeolojik Evrimleri", Karl Marx, *1844 Elyazmaları, Ekonomi Politik ve Felsefe*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 385.

[95] Jacques Milhau, "Sunuş", *Alman İdeolojisi*, s. 8.

liğinin aristokraside olduğu gibi kana bağlı olmadığını, sermayeye bağlı olduğunu, bir başka deyişle, insanın soyuna değil, onun dışındaki şeye bağlı olduğunu göz önünde tutmaması, marksist bir tutum değildir. Bu yanılgı, öte yandan, ideoloji değiştirmekle, sınıf değiştirileceği gerçeğini görememekten kaynaklanmaktadır. Bugün, burjuvazinin olduğu kadar, emperyalizmin gereksindiği beyin gücünün pek önemli bir bölümünü işçi ve köylüler arasından çıkan unsurların oluşturduğunu, ve bunların, işçi ve köylü kökenli olmakla birlikte, burjuva devlet yönetiminde önemli yerler tuttuğunu görmemek için, insanın kör olması gerekir.

VI

Sözlerimizi artık bağlayabiliriz. "Leninist örgütlenme modeli" hakkında, "esas hakkında mütalaasını" bu yazısıyla okura sunmuş bulunan hukukçu Aybar, şey gibi ayaklarını dayatmış direnir: her şeyin sorumlusu "Leninist örgütlenme modeli"dir. O kadar ki, tarihi, bir film gibi geriye çevirebilecek olsa, 17 Ekim 1917'den 16 Ekim 1917'ye geçtiği zaman, yeryüzünün tanıdığı en büyük devrimi (yani "karşı-devrim"i) yapmış bir lider gibi şişinecek. Çünkü Lenin, bu "örgütlenme modeli" ile her şeyi "maf'etmiştir". Çünkü kurduğu "burjuva model"de bir örgüt aracılığıyla, proletarya, burjuvaziden iktidarı almış, savaşımın en yakın amacı proletarya diktatörlüğünü gerçekleştirmiştir. Proletarya diktatörlüğünü gerçekleştirmiş olan "örgüt modeli", sosyalist ilişkiler değil, burjuva ilişkiler üretmeye başlamıştır. Dahası var: Lenin'in kendisi de parti içinde bürokratlara raslamaya başlamıştır. Eh, bu kadar "felaket"e elbet Türkiye'de de bir tellal gerekirdi. Bunu en açık biçimde Aybar üstlenmiştir. O, şimdi, Lenin'in "örgütlenme modeline" karşı, yeni bir örgütlenme "model"i, "sosyalist örgütlenme biçimi" öneriyor ve şöyle diyor: "Sosyalist örgütlenme biçimi, yatay bir örgütlenme biçimidir. Yani, piramit biçiminde olan burjuva örgüt 'model'inin tam tersidir. Sosyalist örgüt 'model'i, içiçe daireler olarak düşünülebilir.

Öteki daireleri çevreleyen büyük daire, emekçi yığınlardan oluşur. Tüm yetkiler burada toplanmıştır. İçerdeki daireler, emekçilerin kendi aralarından seçtiği görevlilerden oluşmaktadır." (5. yazı.) Ve böyle sürüp gidiyor Aybar'ın "daire" teorisi. Hukukçu Aybar, "sosyalist" teorisyen olarak, geometrik ifadelere merak salmış görünüyor. "Dikey" yerine "yatay", "piramit" yerine "daire".. Ve içiçe, dışdışa, yanyana, ama daima *yatay* daireler çiziyor, durgun suyun kıyısında oturmuş, bir avuç çakıl savuruyor suya, ve "sosyalist örgütlenme biçimi"nin "model"ini yaratıyor. Biri, kendisine, dur bakalım diyecektir elbet, dur bakalım Aybar efendi, kimin nesiyle kimin gerdeğine giriyorsun diyecektir. Hani *işçiler* kendiliğinden sosyalist bilince varırdı, siz işçi misiniz, hangi aleti, neyi üretiyorsunuz, diyecektir. Sosyalist örgütlenme biçimi dediğin şey, temelde, sosyalist toplumun iktisadi örgütlenmesinin gerçekleşmiş olmasını öngördüğü belli bir şey diyecektir; daha ayaklarında emperyalizmin prangaları, onları çözmeden ve sonra da sosyalist devrimini yapmadan, sosyalist kuruluşa nasıl geçeceksin diyecektir. Senin bana değil, bu devrimleri başarmış biri olarak, benim sana, bir örgüt gerektiğini söylemem gerekli diyecektir, yani proletaryanın tek bir siyasal partisi, merkezi bir örgüt gereklidir diyecektir. Bir kez dön bize bak, biz elli yıl önce bu devrimi yaptık, ama hala içimizde, dışımızda düşman fink atıyor, bu iktidarı koruyabilmem ve tarihsel görevimi yerine getirebilmem için bana bir de "diktatörlük" gerekli, yani o senin dediğin özgür insanı yaratabilmem için bana bir diktatörlük gerekli diyecektir. Ama sen tutmuş, bu gerçeği, bu kaskatı tarihsel gerçeği elinin tersiyle iteliyor, özgür insanı yaratacak marksist evrim aşamasının ötesine geçiyor, bir komünist toplumun üzerine, havadan iner gibi daireler çiziyorsun diyecektir. Sosyalist evreyi, geçiş evresini aşmış, özgür insanı yaratmış bir topluma varmış gibi örgütlenme modelleri çiziyorsun, ama ne var ki, sosyalist örgüt bütün bu geçişi gerçekleştirmek için gerekli, ve ondan sonra ise, senin söylediğin örgüte gerek olmayacaktır artık diyecektir.

Bu biraz fazla yalın ifadeler için okur bağışlasın beni. Gerek siyasi iktidarın ele geçirilmesi, gerek sosyalist toplumun kurulması, zorlu bir sınıf savaşımı gerektirirken, onun, bu savaşımlardan olduğu kadar, bu iktisadi evrimden geçmiş, ancak komünist toplumun iktisadi yönetim mekanizmasına uygun düşebilecek ve o zaman da gereksiz hale gelecek, şematik, salt kurgusal örgütlenme modelleri hazırlaması karşısında, konunun büsbütün sulandığını, konuşacak ciddi bir şey kalmadığını gören insanın yapacak başka bir şeyi kalmıyor.

7-15 Eylül 1978
Yeni Ülke, Ekim-Aralık 1978, Sayı: 5

KAYNAKÇA İÇİN BİR EK:

Aybar, yazısına, Marx [ve Engels] ve Lenin'den aktardığı pasajların kaynağını, Fransızcalarından göstermiş. Fransızca ya da yabancı dil bilmeyenlere, konuyu irdeleme hakkı adeta tanımayan, bir "buyuran" niteliğini özünde taşıyan bu tutumunu, okur, doğaldır ki, değerlendirecektir. Ben, Aybar'ın Fransızcadan gösterdiği kaynakların, (henüz, Türkçe yayınlanmamış olan Marx'ın "Hegel'in Devlet ve Hukuk Felsefesinin Eleştirisi" adlı yapıtı hariç [*Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*, Eylül 1997'de, Kenan Somer çevirisiyle, Sol Yayınları arasında yayınlandığını ekleyelim]) tümünün, Sol Yayınları'ndaki yerini aşağıda okura sunuyorum.

Aybar'ın gösterdiği kaynaklar:

(1) Kapital, Kit. 1, c. 1, Almanca baskının ilk önsüzü. S. 19-20. Editions Sociales, Paris 1948.
(2) Kapital, Kit. 3, c. 3, s. 198-199, Ed. Soc. 1960.
(3) Politik Ekonominin Eleştirisine Katkı. Önsöz, s. 4-5, Ed. Soc. Paris 1969.
(4) Feuerbach Üzerine Tezler, 11.
(5) Felsefi Yapıtlar, c. 1, s. 69, Costes.
(6) K. Marx, Felsefi Yapıtlar, c. 6, s. 182-183. Costas.
(7) Komünist Manifesto, s. 27, 39, s. 53, Rieder 1925.
(8) Lenin, Yapıtlar, c. 23, s. 89.
(9) Lenin, Yapıtlar, c. 33, s. 374-375.

(10) Lenin, Yapıtlar, c. 33.
(11) Lenin, Yapıtlar, c. 33, s. 512-514, 514.

Sol Yayınları'ndaki yerleri:

(1) Karl Marx, "Almanca Birinci Baskıya Önsöz"", Kapital, Birinci Cilt, Ankara 1978, s. 18.
(2) Karl Marx, Kapital, Üçüncü Cilt, Ankara 1978, s. 858-859.
(3) Karl Marx, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı, Ankara 1976, s. 25,16.
(4) Karl Marx, "Feuerbach Üzerine Tezler", XI, Marx, Engels, Seçme Yapıtlar, 1, Ankara 1976, s. 14.
(5) Karl Marx, "Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi – Giriş", K. Marx, F. Engels, Din Üzerine, Ankara 1976, s. 47.
(6) K. Marx-F. Engels, Alman İdeolojisi [Feuerbach], Ankara 1976, s. 72. (Ayrıca: Seçme Yapıtlar, 1, s. 46.)
(7) Karl Marx-Friedrich Engels, Kamünist Parti Manifestosu", Dirk J. Struik, "Komünist Manifesto"nun Doğuşu, Ankara 1978, s. 115, 124. 136b (Ayrıca: Seçme Yapıtlar, 1, s. 137, 144.)
(8) V. İ. Lenin. "Proletarya Devriminin Askeri Programı", Marx-Engels-Marksizm, Ankara 1976, s. 379.
(9) V. İ. Lenin, "Ayni Vergi Üzerine", İşçi Sınıfı ve Köylülük, Ankara 1977, s. 447.
(10) V. İ. Lenin, "Devrimimiz – N. Shanov'un Notları Üzerine", Marx-Engels-Marksizm, 545, 546.
(11) V. İ. Lenin, "Az Olsun, Temiz Olsun", İşçi Sınıfı ve Köylülük, s. 512 ve 515, 514.

AYBAR
LENİN'İ ELEŞTİRME ÖRTÜSÜ ALTINDA MARKSİZMİ YADSIYOR

I. FAŞİZM, SİYASAL PARTİLERİN SEÇİM PROPOGANDA SAATİ VE AYBAR'IN TUTUMU ÜZERİNE

14 Ekim 1979 Senato üçte-bir yenileme ve milletvekili ara seçimleri dolayısıyla, üç "sosyalist" parti, radyo ve televizyonda konuştu. Bu "sosyalist" partilerden biri de, Sosyalist Devrim Partisiydi; ve bu partinin lider kurucusu ve "eski" başkanı Mehmet Ali Aybar, radyo ve televizyonda, partisine ayrılan propoganda saatinde, iki gün arka arkaya konuşarak, partisinin "seçim propoganda"sını yaptı. Faşist cinayet ve katliamların en yüksek düzeye çıktığı bir dönemde ve ülkede, ve hatta, sosyalizmin "kuruluşu"nun halkın yakın bir beklentisi olmadığı, ama "demokrasi mi, faşizm mi" ikilemi karşısında bulunduğu, faşist cinayet ve katliamlar kadar, faşist propogandanın da kitleleri yılgınlığa, umutsuzluğa, kaosa sürüklediği bir dönemde ve sırada, bu eski TİP'in "eskimiş" lideri ve "Sosyalist" Devrim Partisinin "eski" genel baş-

kanı, "seçim propogandası" için partisine tanınan "yasal" hakkı, Lenin'e ve leninizme karaçalmak için kullandı. Faşist partinin konuşmacıları, bir yandan kendi cinayetlerini, "komonist" diye heceledikleri devrimcilere yüklemeye çalışırken, sözde liberal burjuvazinin ama özünde işbirlikçi ve emperyalist sermayenin temsilcisi durumunda olan ve bu yönüyle de, temsilcisi olduğu sınıfa hizmet etmek ve faşizme omuz vermek durumunda bulunan bir parti, tüm faşist cinayet ve katliamları bir eliyle örter ve bir eliyle bütün olaylardan "komünist" dediği tüm ilerici, demokrat ve devrimcileri sorumlu tutmaya kalkışırken; "Sosyalist" Devrim Partisinin "eski" başkanı, radyo ve televizyon konuşmalarında, milyonlarca insanın karşısında, Lenin'e ve dolayısıyla onun adıyla da özdeşleşmiş bulunan "Leninizm"e karaçalarak, nesnel olarak, faşist partilerin demagojisine, ikiyüzlü değirmenine su taşıdı. "Sorumlu"luk yerinde olan bir insan, sorumluluğunu, yani o andaki görevinin *ne olduğunu bilir*. Seçim propogandasına ayrılan saatlerin, ne için ayrıldığını da bilir, ve burada ne konuşması gerektiğini de bilir. Böyle bir saat kendisine ayrıldı diye, burada, bir pastacı, nasıl pasta yapıldığını anlatmaya kalkışmazsa, bir "sosyalist" parti sözcüsü de, "seçim propogandası" için ayrılan saatte, sosyalist hareketin bir "iç" sorunu olan "teorik" bir sorununu, her siyasal düşüncenin içinde barındığı yığınların önüne getiremez, getirmeye hakkı yoktur. Çünkü, konunun kendisi, özünde, dar anlamda, bir propoganda *konusu* değildir, değişik siyasal düşüncedeki insanların ortak konusu hiç değildir; teorik bir konu, sosyalistler "arasındaki" bir konudur ve o ölçüde "bilimsel" sayılmak gereken bir konudur. "Bilimsel sosyalizmin teorik konuları, hele "sonradan" seçime katılma hakkı tanınan bir partinin sözcüsü tarafından, propoganda konuşmalarının ana konusu yapılmaya kalkışılırsa, burada biraz düşünmek gerekir. Bu tür konuların konuşulma yeri, burada ileri sürülen görüşlerin, en azından bunları dinleme durumunda bulunan yığınların "ortak" konusu olması ya da en azından dileyen biri tarafından, aynı *araçlarla* "yanıtlanma" olanağı bu-

lunan bir yer olması gerekir. Aybar'ın kendi sözcükleriyle söylemek gerekirse, bu "kepaze yöntem", ancak, "totaliter" düşünceli, "despot" zihniyetli kişiler tarafından benimsenebilir bir yöntemdir. Çünkü, gazetede, dergide, kitapta yer alan bir yazıya, bu yayın türlerinden birisi aracılığıyla yanıt verilebilir; ama devlete ait olan ve yayını da devlet tekelinde bulunan ve en az yirmibeş milyona aynı anda seslenebilen bir yayın aracılığıyla, hele, partilerin "seçim propogandası" saatinde, bu anti-leninist" yayını, aynı araçlardan yararlanarak yanıtlamak olanağı, bizim bakımımızdan yoksa, bu yayın aracı, böyle bir amaç için kullanılamaz.

Ancak, dünya devrimci hareketi içersinde, yerini, nerede olduğunu, nerede bulunduğunu, sorumluluğunu, görevini bilmeyen biri, böyle bir yol seçebilir, ve hele, orada, "sözlü" olarak konuşma yaparak, ancak *yazılı* metin üzerinde tartışma yapılabilecek konuları, tartışma olanağından dışlayabilir.

II. TARTIŞMA YÖNTEMİ VE AYBAR'IN TARTIŞMA YÖNTEMİNİN ÖZELLİĞİ ÜZERİNE

Kendi pek sığ, pek kaba ve o ölçüde tutarsızlıklarla dolu yazılarını, tek "bilimlik" (-sözcük kendisine aittir-) yazılar kabul eden Aybar, yalnızca kendi yazılarını okuyarak vargıya varabilen birtakım "yazar"lar tarafından övülebilir; ama gerek Aybar'ın yazılarını, gerek bu yazılara verilmiş yanıtları okuyarak, doğru bir karar verebilecek okur kitlesi az değildir, ve geleceği belirleyecek de onlar olacaktır; ve bizim, yazılarımızı, ne Aybar için, ne de yalnızca Aybar'ın yazılarını okuyarak bizim hakkımızda vargıya varacak "yazar"lar için yazmadığımız açıktır; doğru olanı, gerçek olanı öğrenme tutkusu olan okur için yazıyoruz.

Bu nedenledir ki, ilkin, şu "Lenin usta der ki.." safsatasından başlayalım. Aybar'a göre, biz, "Lenin usta der ki.." di-

yormuşuz. Gene bizim yazımızı okumadığı pek iyi anlaşılan bir başka dergi yazarı da, Aybar'ı eleştirdiği pasajlarda, Aybar'ın sözlerine sahip çıkarak, "Aybar'ın muarızlarına göre üstünlüğü" olduğunu söylüyor, ve "anti-leninist" olduğunu söyleyen birine karşı, "Lenin der ki" diye çıkanların kendilerini gülünç duruma düşürdüğünü ileri sürüyor. Bir kere, biz, yazılarımızda, Aybar'ın yazdığı gibi, "Lenin *usta* der ki", "Lenin *usta* şöyle diyor" diye bir ifade kullanmadık. Lenin, kuşkusuz, devrimcilerin öğretmeni, ustasıdır; ama biz, "Lenin usta" diye bir ifade kullanmadık. Ama, bu "anti-leninist'e karşı, Lenin'den, zorunlu olarak metinler aktardık. Çünkü, bir kere, bu anti-leninist yazar, Lenin'in, devrimin nesnel koşullarını yadsıdığını, devrimde iradeye ağırlık verdiğini yazmaktadır. Bu, Lenin'i, bir marksist olmaktan bir "anarşist" derekesine düşüren bir karaçalmadır, ve bu karaçalmanın, ancak Lenin'in metinlerine başvurularak, bir karaçalma olduğu gösterilebilirdi, ve biz de öyle yaptık. İkincisi, çünkü, bu anti-leninist yazar, Lenin'in emperyalist dönemde, her ülkede "sosyalist devrim" olabileceğini ileri sürdüğünü yazar. Bu, Lenin'i, bir marksist olmaktan, bir serüvenci anarşist derekesine düşüren bir karaçalmadır, ve bu anti-leninist yazar, ancak Lenin'in metinlerinde yeralan, "ulusal kurtuluş savaşı", "burjuva demokratik hareket", "devrimci-ulusal hareket" terimlerini "sosyalist devrim" olarak anlar ya da tahrif ederse, bu yanlış *anlama* ya da tahrif, ancak, Lenin'in metinlerine başvurularak kanıtlanabilirdi ve biz de bunu Lenin'in metinlerini aktararak kanıtladık. Bunun başka bir yolu, başka bir yöntemi yoktur. Anti-leninist Aybar'ın, Lenin'e karaçalmalarını, Lenin'i tahrif etmesini, Lenin'in metinleriyle değil de, diyelim Proudhon'un, ya da Trotski'nin metinleriyle kanıtlayacak değildik elbette.

Aybar'ın, o bize, "seviyesiz, terbiyesiz, küstah" diyen Aybar'ın, pek seviyeli yöntemleri var. Bir kere, "*Cumhuriyet*'te yayınlanan yazısını eleştiren *herkesi*, ya "Sovyet yanlısı" ya da "Pekin yanlısı", veya ya "Moskovacı" ya da "Pekinci" diye karalamaya kalkışıyor. Kuşku yok ki, "Pekinci" ya da "Mos-

kovacı" olanlar vardır, ve bunlar, bu niteliklerini saklamak gereğini bile duymamaktadırlar. Ama, Aybar'ın, kendisini eleştiren herkesi, "Sovyet yanlısı" ya da "Pekin yanlısı" olarak nitelemesinin, hele bize verdiği yanıtta, bizim, "bağnaz din adamından farksız tepkiler" gösterdiğimizi, "düşünmenin karanlığı içinde" bulunduğumuzu, "gerçekten marksist olmayan, bilime sırt çevirmiş kafa" olduğumuzu ileri sürerek "Moskovacısının da, Pekincisinin de kafa yapıları bir konuyu bilimsel olarak tartışmaya elverişli değildir" (s. 142 ve 143)[1] demesinin anlamı nedir? Dolayısıyla, bize, bu "karaçamlalar"dan biri düşmüyor mu, ve bize, Aybar, "Moskovacı" ya da "Pekinci" olarak, bunlardan biriyle, üstü örtülü de olsa karaçalmıyor mu? Bir başka dergiye verdiği yanıtta, "... teorik tartışmalara girmek, Türk yoldaşlarının yetki sınırları dışındadır. Teori sorunları Moskova'daki efendilerin karar vereceği işlerdendir" (s. 190) diyerek, "Moskovacı" olmaktan ne anlaşılması gerektiğini açıklarken, ve tek "bağımsız" düşüncenin kendisi ve kendisi gibi düşünenlerin olduğunu ileri sürerken, ama bizim "bir konuyu bilimsel olarak tartışmaya elverişli kafa yapısına" sahip olmadığımızı, çünkü "Moskovacısının da Pekincisinin de kafa yapılarının" böyle bir şeye elverişli olmadığını ileri sürerken, bize, karaçaldığı açık değil mi?

Aybar'ın bu "seviyeli" yöntemi yeni edinmediğini, TİP Genel Başkanlığı dönemini izlemiş olanlar iyi bilirler. Eski TİP'in parti kulislerinde, "önemli ifşaat"larda bulunarak "Gizli Komünist Partisinin TİP'in içine sızdığı"nı söyleyen Aybar'ın gene aynı günlerde, Parti Genel Yönetim Kurulu toplantısında partiden ihraç etmek istedikleri üyeler için, "Bunlar Türk mahkemelerinde komünizm propogandası yapmaktan mahkum edilen Mihri Belli'nin hücresine dahil olup, ondan emir almaktadırlar. ... Biz bu taktikleri biliriz, bunlar komünist taktiklerdir." diyen Boran'la (*Politika*, 9 Ekim 1967) birlikte hareket ettiğini ve bu anlatımın ikisi arasında

[1] Sayfa numaraları Aybar'ın kitabına ilişkindir: Mehmet Ali Aybar, *Marksizm'de Örgüt Sorunu Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür*, 1979.

kolektif olarak oluşturulmuş bulunduğunu kim bilmez? Şimdi, anti-leninist bir kampanya başlattığı, Lenin'e ve leninizme karaçaldığı için, eleştirilerimizi, "akıl ve bilim yoluyla" yanıtlamak yerine, "çocukça karaçalmalarla" yanıtlama yolunu seçiyor, bununla da yetinmiyor, dün olduğu gibi bugün de "karaçalma"ya, eskilerin deyişiyle "müfteriliğe" devam ediyor.

17 Aralık 1966 günü, TİP Merkez Yürütme Kurulu üyesi Boran'ın, bir konferansta "Pekin'in ve Moskova'nın direktifleriyle hareket edenlerin" bulunduğunu söylemesinden kısa bir süre sonra, Mao Çe-Tung'dan yayınladığımız bir kitap hakkında dosyada olumlu bilirkişi raporu varken, acele telgraf ile İstanbul'dan yeni bir rapor alınarak, ve 3 Şubat 1966 günü tutuklanarak, evimizin ve büromuzun, apayrı bir özenle aratılmasının asıl nedenini, bilenler bilir. Şimdi Aybar, aynı yöntemi, yeni bir biçimde deneyerek, bu kez, bizi, en azından, "Moskovacı ya da Pekinci" sınıflandırması içersine koyarak, "bilimlik" bir karaçalma yöntemini yineliyor. Bizim yöntemimizin ise, "sosyalist dünyaya aşılanan ortaçağ zihniyeti" olduğunu söylüyor. Ortaçağ zihniyeti, bir bakıma bu söze damgasını vuran engizisyonla, karaçalmayla ve muhbirlikle özetlenebilir. Ve bu niteliklerin "çağdaş" özelliklerini Aybar'da bulmak dün olanaklıydı, bugün de olanaklıdır. Ama biz şunu belirtelim ki, yazılarımızı okuyan okurun bildiği gibi, biz, ne "Moskovacı"yız, ne "Pekinci" ve ne de bu anlamda başka bir şeyci. Pekin'in, Lenin'in terimleriyle sosyal-emperyalist, yani özünde emperyalizme hizmet eden, ama kendisine sosyalist diyen bir siyaset içersinde bulunduğunu, daha geçen yazımızda, bir dipnotta yazdık. Sovyetler Birliği'ne, bu ilk sosyalist devrimi yapmış Lenin'in ülkesine saygı duymayı, bu ülkede şu ya da bu tarihte izlenmiş ve izlenen *her* siyasal tutumu savunmak gibi bir anlayış olarak ele almak, ve hele bu ülkeden "talimat" alan bir anlayış gibi nitelemek, dürüst bir davranış olabilir mi? Türkiye'de geleneksel "Moskof" düşmanlığını, Kurtuluş Savaşı sırasında, İngiliz emperyalistleri ve onun yerli ortakları, "bolşevik" düşmanlığına, ve

dün ABD emperyalistleri ve onun iç ortakları "anti-komünizm"e dönüştürmekte büyük başarılar elde etmişlerdir. Dün TİP Genel Başkanı olarak, daha dün Sosyalist Devrim Partisi Genel Başkanı olarak Aybar, emperyalizmin ithali anti-komünizmi, yeni biçimde, "bilimsel tartışma" maskesi altında, anti-leninizm biçiminde sunuyor. Yaptığı, özünde anti-komünizmdir. Bu teori düşmanı, bu bilimsel sosyalizm düşmanı, bu bilimsel sosyalizmin yapıtlarının düşmanı olduğu pek iyi bilinen Aybar'ın, bilimsel sosyalizmin klasiklerini boykot eden, teorinin yetersizliğini, sosyalizmin temel ilkelerinin artık geçerli olmadığını ileri süren eski TİP'in eski genel başkanı Aybar olduğunu kim bilmez. Bu teori düşmanı olduğu pek iyi bilinen Aybar'ın, 1996'larda en iyi diktatörlüğün, en kötü demokrasilerden daha kötü olduğunu, yani proletarya diktatörlüğü ve burjuva demokrasisi kavramlarının gerçek anlamlarını gizleyip, burjuva diktatörlüğünü savunanın TİP'in eski genel başkanı Aybar olduğunu kim bilmez. Bugün, tam da emperyalizmin ve egemen sınıfların gönüllü bir görevlisi gibi, anti-komünizmini, anti-leninizmle gizleyerek, "bilimsel tartışma" örtüsü altında, bize "Moskovacı" ya da "Pekinci" diye karaçalmasının gönüllü bir "muhbirlik" olduğunu, en azından bizim, kendi düşüncelerimizi dile getirmediğimizi, getiremediğimizi söylemek istediğini kim anlamaz.

Aybar'ın "terbiyeli" yöntemlerinden biri de şu: *Bağımsız Türkiye*'ye verdiği yanıt şöyle başlar: "Yazı imzasız. Kişiliğini gizleyerek imzasız ihbar mektubu gönderir gibi, bilimsel tartışma yapılmaz." (s. 132.) Bize verdiği yanıt ise "*Yeni Ülke*'ye Yanıt" başlığını taşır, ve altındaki notta şunları yazar: "*Yeni Ülke*'nin, Ekim, Kasım, Aralık 1978 günlü, 5 No'lu sayısında Lenin'in yadsınması... başlıklı yazı." (s. 142.) *Yeni Ülke*, bir parti, ya da örgüt dergisi değildir, bir inceleme dergisidir, ve yayınladığı *tüm* yazılar imzalıdır. Kendisini eleştiren yazı da imzalıdır ve imza yerinde bizim adımız yazılıdır. Bizim yazımıza verilecek yanıt, bize verilir, dergiye değil, böyle "bilimsel tartışma yapılmaz". İkincisi, tartışma konusu olan yazının başlığı, tırnak içersinde ve tam yazılır. Şöyle:

"Lenin'in Yadsınması ya da Aybar, Marksizmi Çarpıtıyor." Aybar'ın yaptığı gibi tartışılan yazının adı bile doğru ve tam olarak verilmeden "bilimsel tartışma yapılmaz". Üçüncüsü, tartışmaya girdiği yazarın "kişiliği", "imzası" *gizlenerek* (ki, bir partinin yayın organı durumunda ve imzasız yazı yazmayı ilke edinen bir dergideki imzasız yazıyı bu olayla karıştırmamalı) "bilimsel tartışma yapılmaz". Hele, tartışılan konu ile yazarın mesleği arasında bir ilişki yoksa, yazarın mesleği anılarak "bilimsel tartışma hiç yapılmaz". Üstelik, yazarın mesleği, resmi, yasal adı ile "veteriner hekim" ise, "veteriner hekim" terimini değil de, mesleğinin adından çok, argoya intikal etmiş bulunan ve "kabalık" anlamında kullanılan "baytar" sözcüğü kullanılarak, "bilimsel tartışma" hiç mi hiç yapılamaz. Eğer Aybar, "baytar" sözcüğünü içtenlikle mesleğimin karşılığı anlamında kullansaydı, buna bir şey demezdim. Ama o, benim mesleğimin –ki, öğretim yılı bakımından, Aybar'ın öğretim yılından bir yıl da fazladır- adını, mesleğimden soyutlayarak, argodaki anlamında "kabalık" ifade ettiği için seçmiştir, ve bana olan "kin"ini, "öfke"sini, "hırs"ını, mesleğime "hakaret" için bir araç yapmıştır. Bir mesleği, pek önemli bilimsel buluşlarıyla dünyada saygın bir yeri bulunan bir mesleği, hele özsel içeriği bakımından geniş halk yığınlarına hizmet amacını taşıyan ve buna karşılık, mensuplarının her zaman mütevazi bir yaşam sürme durumunda bulunduğu bir mesleği, eski adından dolayı aşağılamaya kalkışan bir insan, bırakın sosyalist olmayı, burjuva anlamda bile bir tartışma ahlakından yoksun demektir, böyle bir ahlak anlayışıyla, "bilimsel bir tartışma yapılamaz".

Aybar'ın "terbiyeli", "seviyeli" yöntemleri yalnızca bu kadar mı? Değil elbette. Belki de sayfaları sınırlı olduğu için "Aybar'ın bütün savlarını burada yanıtlamak olanaksız" diyen bir dergiyi "tartışmadan *kaçmakla*" niteleyen Aybar, bizim için şunları söyler: "Yazarın 70 sayfalık yazısı aslında bize yanıt değildir. Konumuzla ilgisiz ya da dolaylı olarak ilgili olduğu söylenebilecek (kendiliğindenlik) gibi, (dışardan bilinç götürme gibi), (istenççilik) gibi, (emperyalizm döneminde

devrim) gibi konularda, Lenin'in görüşlerinin, elde metin, savunusundan ibarettir. Örgütlenmeye ayrılan beş on sayfa da terbiyesizce kaleme alınmış olanlar bir yana, öylesine yüzeyde görüşlerdir ki, ciddiye alınamaz.." (s. 155-156.) Aybar'ın konuyla ilgisiz ya da dolaylı olarak ilgili olduğunu söylediği bütün bu konular, onun *Cumhuriyet*'te yayınlanan yazısında, Lenin'e karaçalmak için ortaya getirdiği konulardır, hepsi de Aybar'ın *yazısıyla* doğrudan ilgili konulardır. Şimdi kendisi, tartışmadan kaçmak için, tartışma açtığı konuları, konu dışı sayıyor. Örneğin, yayınlanan beş yazısından biri "Lenin'in ve Marx'ın Devrime İlişkin Görüşleri Farklı" başlığını taşır, ve burada, Lenin'in, devrimde, iradeye ağırlık verdiğini, ve gene Lenin'in emperyalist dönemde her ülkede "sosyalist devrim" olacağını söylediğini ileri sürer.

Bir şey daha. Aybar, tartışmaya konu olan *Cumhuriyet*'teki yazısını, kitabının başına alıyor ve *Cumhuriyet*'teki yazısına karşı yazılan yazılara verdiği yanıtları arka arkaya sıralıyor. Ne var ki, bilimsel tartışma yöntemine hiç de yakışmayan yeni bir yöntem getiriyor. Diyor ki, *Cumhuriyet*'teki yazıları burada yeniden yayınlarken, "kimi bölümleri genişlettim" (s.5). Üzerinde tartışılmış olan yazılarını yayınlarken, Aybar'ın bu yazıları "genişletmeye" hakkı yoktur. Bu, tartışmada bilimsellik ilkesine aykırıdır. Tartışma konusu yapılan yazılar, bu açıdan okura sunulduğunda, *olduğu gibi* yayınlanır, tartışmaya katılanlara karşı ve dolayısıyla okura karşı saygının en basit kuralıdır bu. Yazar, yazısını geliştirmek istiyorsa, o zaman, bunu, ya yeni yazılar ile yapar ya da hiç olmazsa genişletilen yerler, notlarla belirtilir. Biz, Aybar'ın kitabında yer alan yazıyı değil, *Cumhuriyet*'te yayınlanan yazıyı eleştirdik. Ve Aybar'ın yanıtını okuyanlar, ancak Cumhuriyet'teki yazı ile bizim yazımızı okuyarak doğru bir vargıya varabilir. Dahası var. Örneğin Aybar diyor ki, yazımın "kimi bölümlerini *genişlettim*". Şu anda *Cumhuriyet*'teki yazı yanımızda yok. Ama, elimde, benim yazımın bulunduğu *Ülke*, nº 5 var. Orada, Aybar'ın, *Cumhuriyet*'te yayınlanan yazılarından birinin başlığı şöyle: "Lenin'in ve Marx'ın

Devrime İlişkin Görüşleri Farklı". Şimdi, kitabında, bu başlık şöyle olmuş: "Lenin'in Devrim Görüşü Marx'ınkinden Farklı mı?" Burada "genişletme" değil, "değiştirme" var. Sözlük tutkunu Aybar, "farklı" sözünün, "farklı mı?" sözünden farklı olduğunu bilecek kadar, ve bunun bir "genişletme" değil, "değiştirme" olduğunu bilecek kadar bilgilidir sanırım. Metnini değiştirerek sunan Aybar'ın bunu yalnızca bu başlıktan ötürü bile olsa "genişletme" olarak adlandırması, bilimsel tartışmaya yakışan bir yöntem değildir.

III. ÖRGÜT OLARAK PARTİ VE DEVLET

Aybar'ın konusunu ele alışı oldukça çapraşık. Özünde genel olarak "örgüt"ü mü konu ediniyor, yoksa örgüt olarak "parti"yi mi, bunu, berrak olarak anlamak olanaksız. *Cumhuriyet*'teki yazısında, genel olarak örgüt sorununa girmez, örgüt olarak özsel özellikleri bakımından bir bakarsınız "parti"yi, bir bakarsınız "devlet"i eleştirir. Biz, "Leninist" örgüt sözü ile "parti"yi mi, "devlet"i mi kastettiğinin çoğu zaman pek belli olmadığını, "Leninist örgüt" ile "parti"yi eleştirirken, kimi yerde belirtmeden "devlet"i de eleştirdiği için, Aybar'ın "devlet ile partiyi birbirine karıştırdığını" yazmıştık. Diyor ki Aybar, "sözü edilen genelde örgütlenme biçimleridir. Devlet de, parti de, ticaret şirketleri de, sendika ve dernekler de, bu genel 'model'den kaynaklanan ve elbet aralarında farklar da bulunmakla birlikte, esasta aynı temel ilkelere dayalı, aynı özellikleri taşıyan ve aynı nitelikte ilişkiler yaratan örgütlerdir. Yazarın felsefe ile, hukuk teorileriyle birazcık yakınlığı bulunsaydı, devletle partinin karıştırıldığı gibi, bilgi dağarcığının hafifliği dolayısıyla ciddi sorunlar sandığı saçmalıkları, peş peşe sergilemez, eleştiri olarak ileri sürmezdi." (s. 174-175.)

Doğaldır ki, "devlet" ile "parti"nin, *aynı* temel ilkelere dayalı, *aynı* özellikleri taşıyan, *aynı* nitelikte ilişkiler ürettiğini söyleyebilmek için sözcüğün tam anlamıyla "saçmalamak" ya da "devlet" ile "parti"yi birbirine karıştırmak gerekirdi. "Par-

ti" ile "ticaret şirketini", örneğin "Sosyalist Devrim Partisi" ile diyelim "Koç"lu ya da "Sabancı"lı bir şirketin aynı temel ilkelere dayalı olduğunu, aynı özellikleri taşıdığını ve aynı ilişkiler ürettiğini "ifşa" edebilmek için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Bırakalım bu örgütlerden ikisini birbirleriyle karşılaştırmayı, bir tekini kendi içinde karşılaştırmak bile, Aybar'ın neyi ne denli bildiğini kanıtlamaya yeter. Örneğin, örgüt olarak "sendika"nın, diğer şeyler yanında, "işveren" sendikalarını ve "işçi" sendikalarını kapsadığı açıktır. Şimdi, Türkiye *İşverenler* Sendikası ile Devrimci *İşçi* Sendikaları Konfederasyonunun "elbet aralarında farklar bulunmakla birlikte, esasta aynı temel ilkelere dayalı, aynı özellikleri taşıyan ve *aynı nitelikte ilişkiler yaratan*" sendikalar olduğunu söyleyebilmek için, doğaldır ki, yalnızca "saçmalamış" olmak gerekir, ama biz bu "saçmalıkları" eleştirmeye kalkıştığımızda, Aybar, bizim, felsefe ile, hukuk teorileriyle yakınlığımız olmadığı için, bilgi dağarcığımızın hafifliği dolayısıyla bunları "ciddi sorunlar" sanarak ele aldığımızı, "saçmaladığımızı" söyleyebilir.

Aybar, bize yanıt verirken, *Cumhuriyet*'teki yazısında, "devlet"in ya da "parti"nin değil, genel olarak örgütün sözkonusu edildiğini yazıyor. Oysa *Cumhuriyet*'teki yazısının genel başlığı "Leninist Parti 'Model'i ve Sosyalist Örgütlenme"dir; *Cumhuriyet*'teki yazısını ana öğe yaptığı kitabı ise, üstte (36 punto ve iki satır olarak) "Marksizmde Örgüt Sorunu" ve kapağı kaplayan (60 punto ve altı satır olarak) "Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür" başlıklarını taşır ve esas vurgulanan ikinci başlıktır. Yani Aybar, esasta, genel olarak örgüt konusunu, ve hatta genel olarak "parti" konusunu almamıştır, "Leninist parti"yi konu aldığını kitabının başlığında açıklamıştır. Genel olarak örgüt konusunu ele aldığını, yani özel olarak herhangi bir örgütü, dolayısıyla "devlet"i, "parti"yi, "ticari şirket"i, "sendika"yı, "derneği" konu almadığını söylüyor bize yanıtında. Ola ki doğrudur, ama yazısının başlığındaki "Leninist Parti 'Model'ini, kitabının "Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür" ana başlığını kendisi

koymuştur. Bu başlıklar altında, genel olarak örgütün değil, özel olarak "parti"nin irdeleneceği, irdelenmesi gerektiği açıktır. Ve böyle bir başlık altında, "devlet" sözü edilmeden, "devlet"e ilişkin örgüt eleştirildiği zaman, devlet ile parti birbirine karıştırılmış olur.

a) "*Tüm Örgütler*", *Egemen Sınıfların Çıkarına Hizmet Etmez*

Aybar, bize verdiği yanıtta der ki, *Cumhuriyet*'teki yazımda üç tezi işledim. Birincisi ve ana tez, "her üretim tarzının kendisine özgü bir örgütlenme biçimi yarattığıdır". (s. 148.) İkinci tez, "Kapitalist örgüt 'model'inin, sermayenin yoğunlaşmasına ve merkezileşmesi hareketine paralel, merkezi, dikine hiyerarşili ve tepeden inme disiplinli biçimde olduğudur". (s. 149-150.) Üçüncü tez, "merkezci, dikine hiyerarşili, tepeden inme disiplinli, Leninist "parti 'model'i, proletaryaya özgü bir örgüt biçimi olmayıp, klasik burjuva 'model'inde bir örgüt"tür. (s. 150.)

Okur, böyle bir tasnifin, *Cumhuriyet*'teki yazısında değil, bize verdiği yanıtta yapıldığını göz önünde bulundurmalıdır. Daha önceki yazımda gerektiği ölçüde ele aldığım için de, benim, burada, ikinci kez, proleter devrimci partinin marksist niteliklerini belirlemeye girişmem, bazı yinelemelere yol açabilir. Ama, gene de, bu yazımın çerçevesi içersinde, yani Aybar'ın bize verdiği yanıtta eksik bir yer bırakmamak için, onun "örgüt teori"sini birkaç noktadan eleştirmeyi sürdürmenin gereği var:

Aybar, birinci tezini açıklamayı şöyle sürdürür: "İnsanların, belirli bir amaçla işbirliği etmelerini sağlayan, düzenli örgütlere örgüt denir. Birleşmiş Milletler Örgütü, devlet, parti, sendika, şirket, dernek vb.. Kabile, Ulus gibi, istencimizden bağımsız tarihsel gelişme içinde ortaya çıkmış varlıklar da, geniş anlamda birer örgüttür. İster istencimizden bağımsız, ister istencimize bağlı olsun, TÜM ÖRGÜTLER, üretim tarzının amacına, yani son çözümde EGEMEN SINIFIN

ÇIKARLARINA HİZMET EDER." (s. 148-149, - *Büyük harfle vurgulamalar benim.*)

Aybar, "parti"yi, "sendika"yı, örgüt olarak niteliyor, doğrudur, örgüttür. Ve "tüm örgütler", yani tüm partiler, tüm sendikalar diyor, son tahlilde "egemen sınıfın çıkarlarına hizmet eder". Diyelim parti, sosyalist bir partidir, devrimci bir partidir; egemen sınıflar burjuvazidir, yabancı burjuvazidir, büyük toprak sahipleridir. Ve şimdi, bu devrimci örgütler ile bu egemen sınıfları, Aybar'ın tümcesindeki yerine yerleştirelim, şöyle bir sonuç ortaya çıkacaktır: "Tüm sosyalist partiler, tüm devrimci partiler, burjuvazinin, yabancı burjuvazinin (emperyalizmin), büyük toprak sahiplerinin çıkarlarına hizmet eder". Doğaldır ki, tüm sosyalist partiler yerine, Aybar'ın partisini, "Sosyalist Devrim Partisi"ni koyarsanız, "Sosyalist Devrim Partisi, burjuvaziye, emperyalizme, büyük toprak sahiplerine hizmet eder" gibisinden bir sonuç çıkarırsınız. Olasıdır ki, doğrudur, ama, bunun yerine, Lenin'in kurduğu Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisini, ya da Marx ve Engels'in Birinci Enternasyonalini korsanız, Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisinin Çarlığa, Rus büyük toprak sahiplerine ve Rus burjuvazisine hizmet ettiği, Birinci Enternasyonalin burjuvaziye hizmet ettiği sonucu çıkar ki, burada, Aybar'ın "örgüt teorisi"nin "simgeleşmiş" özünü buluruz.

Tüm örgütlerin "üretim tarzının amacına, yani son çözümde egemen sınıfın çıkarına hizmet ettiğini" söyleyen Aybar, bizi ne denli "dogmacı", ne denli "Aristoteles usta der ki..." biçiminde mekanik mantıkçı olarak nitelendirirse nitelesin, kendisi, ancak ve ancak diyalektik düşünceden yoksun olduğu için, böyle akıl almaz saçmalıklar karalar. Çünkü, üretim tarzını, yalnızca tez olarak ele alan, onun kendi içersinde bir de antitezi bulunduğunu düşünemeyen bir kafaya sahiptir. "Örgüt yansız bir nesne değildir. Biçimi ile bir yanlıdır, onu yaratmış olan üretim tarzına bağlıdır." (s. 149) derken, sınıflı toplumlarda üretim tarzı, yalnızca egemen sınıflardan oluşurmuş gibi, örgüt teorisi kurar. Oysa, sömürüye dayalı sınıflı toplumlarda, üretim tarzları, bir de sömürülen

sınıf ve katmanları içerir. Bunların da birer savaşım örgütü olabilir, ve bu sınıflarla birlikte olmuştur da. Bugün toplumda, işçi sınıfının savaşım örgütleri vardır. Bunlar, burjuvaziye karşı ekonomik ve burjuva iktidara karşı siyasal savaşım veren devrimci sendikalar; ve işçi sınıfının, ideolojik savaşımını veren devrimci partilerdir. Bu sendika ve partiler, burjuva toplumun bağrında, kapitalist üretim tarzının egemenliği ortamında doğar. Bunlar, içlerinde doğdukları üretim tarzına ve son çözümlemede bu üretim tarzının egemen sınıflarına hizmet etmez, aksine, bu üretim tarzını değiştirmeye, bu egemen sınıfların egemenliğine son vermeye hizmet ederler.

b) *Leninist Parti, Çarlık Rusyası Koşullarında Oluşmuştur, Sosyalist Üretim Tarzı Koşullarında Değil*

Şimdi Aybar'a kulak veriniz, der ki, her örgüt, "onu yaratmış olan üretim tarzına bağlıdır", "üretim tarzı değişince, örgütlenme biçimi de değişir" (s. 149). Bu nedenledir ki, kapitalist üretim tarzının yarattığı örgüt modeli, "sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi hareketine paralel, merkezci, dikeyine hiyerarşili ve tepeden inme disiplinli biçimdedir" (s. 150), ama, "Leninist parti modeli", aynı "kapitalist örgüt modeli" gibi, "merkezci, dikine hiyerarşili, tepeden inme disiplinli"dir, bu ise, "proletaryaya özgü bir örgüt biçimi olmayıp, klasik burjuva modelinde bir örgüt"tür. (s. 150.)

Okur, burada, sanırım, Aybar'ın, "Leninist parti modeli"ni, yani genel olarak "örgüt"ü değil, "parti" olarak örgütü ele aldığını görmektedir, ve Leninist parti, gene okurun bildiği gibi, esas olarak, 1900'lerde doğmuş, ve siyasal iktidarı ele geçirmek amacıyla, Çarlık döneminde ve şubat devriminden sonra burjuva iktidarı koşullarında savaşmış devrimci sınıfın partisidir. Bu partinin özelliklerinin, Rusya'nın özel koşullarından doğduğu, ve özel koşullardaki değişikliklerle birlikte partinin örgütlenme özelliklerinin de değişiklikler geçirdiği bilinen bir gerçek.

Şimdi, Aybar'ın, kendi "teorisi" ile "vargı"sını karşılaştırabiliriz. Yineleyelim: Her üretim tarzı, kendine özgü örgütü yaratır. Kapitalist üretim tarzı koşullarında, örgütün, kapitalist üretim örgütlenmesinin özelliğini taşıması gerektiğine göre, Leninist partinin, özünde ve esasında, feodal-emperyalizm koşullarında, burjuva ilişkilerin egemen duruma gelmeye başladığı bir ülkede, merkezi feodalizme uygun olduğu kadar, sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşmasına paralel bir örgüt olması kaçınılmaz değil midir? Ve burada, Aybar'ın "teori"sine göre, "kapitalist örgüt modeli" ne denli merkezci, ne denli dikine hiyerarşili ve ne denli tepeden inme disiplinli ise, aynı üretim tarzı içersinde doğacak olan işçi sınıfının devrimci partisinin, (konunun özelliği gözönüne alınırsa) Leninist partinin, o denli merkezci, dikine hiyerarşili olması gerekmez mi?

Aybar'ın diyalektikten yoksun mantığı, gene Aybar'ın bütün vargılarını silip süpürmeye yeter. Çünkü "Leninist parti", iktidarı, burjuvaziden devrimci proletaryanın eline geçirmesinin bir aracı olan partidir her şeyden önce. Bu partinin sosyalist devrimden sonra, proletarya diktatörlüğünden sonra, biçimini ve işlevini, aynen koruduğu sanısı ise, bir safsatadan başka bir şey değildir. Devrimci proletaryanın partisi, devrimden önceki amaçlarının ve görevlerinin yerine, doğaldır ki, devrimden sonraki amaçları ve görevleri koyar. Ama "parti", örgüt olarak "parti"dir, devrimden önceki parti, devrimden sonra devlet haline gelmediği gibi, onun "parti" özelliği de değişmez. Görevleri ve amaçları değiştiği için, örgütlenme biçiminde değişiklikler olması da doğaldır, kaçınılmazdır.

Örgütlenmenin bu "ilk" ve ilk olduğu kadar da "orijinal" teorisyeni, daha önceki yazımızda da belirttiğimiz gibi, Leninist örgütlenme ile, kimi yerde partiyi, kimi yerde devleti, ama daima "Leninist parti modeli"ni eleştiriyormuş gibi eleştirerek birbirine karıştırır; gene bir önceki yazımızda belirttiğimiz gibi, devrimi gerçekleştirmenin aracı olarak devrimci parti ile sosyalizmi gerçekleştirecek proleter devletin ideolo-

jik organı olarak partiyi de -her ikisi de "örgüt" olduğu ve her ikisi de- "parti" olduğu için olsa gerek, birbirine karıştırır. Dahası sosyalizmi gerçekleştirecek proleter devlet ile onun ideolojisini belirleyecek olan partiyi birbirine karıştırmakta da sakınca görmez.

Feodal ve burjuva toplumda, yönetsel bakımdan feodalitenin ağır bastığı, üretim bakımından kapitalist üretim tarzının egemen duruma gelmekte bulunduğu bir toplumsal ortamda yaratılan Leninist partinin, bir yandan kapitalist üretim tarzına uygun "model"de bir parti olması gerektiğini söyler, ve bir yandan da, sosyalist üretim tarzına henüz geçilmediği halde, bu partiyi, sosyalist üretim tarzına uygun "model"de bir parti olmamakla suçlar.

c) *Sosyalist Üretim, Küçük Üretime Dönüş Değildir*

Aybar, ünlü üçüncü tezinde, "Leninist parti 'model'inin, proletaryaya özgü bir örgüt biçimi olmayıp, klasik burjuva 'model'inde bir örgüt olduğunu" söyler. Kapitalist üretim tarzında sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi hareketine paralel olarak, kapitalist örgüt "model"i, merkezcidir. Oysa sosyalist üretim tarzına geçilince, sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi hareketi... sahi ne olacaktır? Üretim araçları sermaye olmaktan ve üretilen ürünler meta olmaktan çıkacağına, ya da belirli bir süre sonunda çıkması gerektiğine göre... sahi ne olacaktır ki, sosyalist üretim tarzında, kapitalist üretimin merkezci, dikine hiyerarşili örgütlenmesinin yerini, piramit biçimindeki bu kapitalist üretimin yerini, "proletaryaya özgü bir üretim biçimi"ne uygun "iç içe daireler olarak düşünülebilen" üretimin örgütlenmesi almış olsun? "Dikey" yerine "yatay", "piramit" yerine "daire". Peki ama niçin? Kapitalist üretim tarzında, sermayenin olduğu gibi, üretimin de merkezileşme ve yoğunlaşması, bu "dikine pramitleşme", sosyalist üretimde, yatay ve iç içe dairelere mi dönüşecektir?

Oysa sorun böyle konulamaz. Bu tür "teoriler"in, mark-

sizmle, bilimsel sosyalizmle bir ilgisi olmadığı açıktır. Biz daha önceki yazımızda, *Kapital*'den şu ünlü pasajı aktarmıştık: "... üretim araçlarının merkezileşmesi ve emeğin toplumsallaşması, en sonunda, bunların kapitalist kabuklarıyla bağdaşamadıkları bir noktaya ulaşır. ... kapitalist üretim sürecinin bizzat kendi mekanizması ile eğitilen, *birleştirilen ve örgütlenen* işçi sınıfının başkaldırmaları da genişler, yaygınlaşır."[2] Ve bu pasajın ardından, Aybar'ın yüzeysel bulup, ciddiye alınamaz dediği, kitabının arka kapağında da, ortaya attığı tezlerin gerçekte tartışılmadığını söylediği yazımızda, şu satırlar yer alır: "Üretimin merkezileşmesi, yalnızca sermayenin değil, üretimde yer alan emeğin de, belirli merkezlerde toplaşmasına yol açar. Ve kapitalist toplumda, burjuvazi kadar, işçiler de bu merkezileşmenin içersindedirler, onun bir öğesidirler. Burjuvazinin örgütlenmesini, üretimin örgütlenmesiyle *açıklamak*, proletaryanın örgütlenmesini, onun bizzat katıldığı üretimden soyutlamak, hiçbir yönden savunulamaz. Eğer üretimde bir merkezileşme varsa, iktisadi yerel pazarlar parçalanıyor, ulusal bir birlik oluşuyorsa, orada, işçi sınıfı bünyesinde de, biçimsel olarak bir ulusallaşma, ve o ölçüde bir merkezileşme olması gerekir."[3]

Konuyla ilgisi olan her okur bilir ki, bilimsel sosyalizm, burjuva toplumda, üretim ilişkilerinin üretici güçlerin engeli haline gelmesini, emeğin toplumsallaşması ile, ama buna karşılık üretim araçlarının burjuva mülkiyeti ile, özel mülk olarak kalması ile açıklar. Üretici güçlerin engelinin ortadan kaldırılması demek, üretim araçlarının merkezileşmesinin ve dolayısıyla emeğin toplumsallaşmasının kaldırılması değil, aksine, üretim araçlarının özel mülkiyetinin ortadan kaldırılmasıdır. Yani, emek nasıl toplumsal ise, üretim araçları da toplumsallaştırılır. Yoksa, kapitalist üretimin gelişmiş evrelerinde merkezileşmiş bulunan üretim araçları, sosyalist üretime geçişle birlikte parçalanarak küçük mülkiyete dönüştürülmez. O zaman, teorik olarak prudoncu anarşizm ba-

[2] Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, s. 782.
[3] *Ülke*, nº 5, s. 64.

tağına, ve ekonomik bakımdan da, büyük ölçekli üretimden küçük üretime, yani geriye gidişe yol açarsınız.

Merkezileşmiş üretim araçları, sosyalizme geçiş ile, merkezi olmaktan çıkarılmaz, yalnızca üretim araçlarının mülkiyet biçimi değişir. Yani özel mülk iken, toplumsallaşır, toplumsal mülkiyet haline gelir. Eğer, burjuva toplumda, üretim araçlarının merkezileşmesi, "dikine" ve "pramit" biçiminde ise, bu, üretim araçlarının özel mülkiyetinin toplumsal mülkiyete dönüştürülmesiyle "yatay" "iç içe daireler" biçimine dönüşmez. Ve onun için de, kapitalist üretim tarzında, üretim araçları, ne denli merkezileşmiş ise, sosyalist toplumda, bu merkezileşme daha da büyük boyutlara ulaşmak zorundadır. Şu var ki, üretim araçlarının yaygınlığına yoğunlaşması, toplumun, "herkese gereksinimi" kadar üretebileceği bir noktaya ulaşılmasını simgeler, ve biz de, daha önceki yazımızda bunu şöyle vurgulamıştık: "Sosyalist evreyi, geçiş evresini aşmış, özgür insanı yaratmış bir topluma varmış gibi örgütlenme modelleri çiziyorsun, ama ne var ki, sosyalist örgüt, bütün bu geçişi gerçekleştirmek için gerekli ve ondan sonra ise, senin söylediğin örgüte gerek olmayacaktır artık."[4] Evet, o zaman Aybar'ın söylediği örgüte gereksinilmeyecek, çünkü, devletin siyasal işlevi sönecek ve buna bağlı olarak diğer örgütlerin ve siyasal örgüt olan partinin de işlevi sönecektir.

d) *Leninist Parti ve Proleter Devlet, Sosyalist Üretim Tarzının Kendisinin Yarattığı Örgütler Değildir*

Aybar, yazısının ana tezi olarak, "her üretim tarzının kendisine özgü bir örgütlenme biçimi yarattığı"nı (s. 148) ve üretim tarzının değişmesiyle birlikte, bu örgütlenme biçiminin de değişmesi gerektiğini söyler. Daha yukarda da belirttik ki, devrimci işçi sınıfının partisi, burjuva üretim tarzının bağrında oluşur ve yaratılır. Bunun gibi, proleter devlet ya da proletarya diktatörlüğü, sosyalist iktisadi örgütlenmenin

[4] Bkz: *Ülke*, nº 5, s. 76.

üstyapısı olarak, sosyalist üretim tarzının kendisinin bir üstyapısı olarak oluşmaz, doğrudan, proletaryanın iktidarı burjuvaziden almasıyla yaratılır. Ve proletarya diktatörlüğü ya da proleter devlet, devrimci işçi sınıfının, sosyalist örgütlenmeyi yaratmak için yararlandığı bir aygıttır. Yani, sosyalist üretim tarzının *kendisi*, ne işçi sınıfının devrimci partisini, ve dolayısıyla Leninist partiyi yaratmıştır, ne de proleter devleti ya da proletarya diktatörlüğünü. Tersine. İşçi sınıfının devrimci partisi, sosyalist örgütlenmeyi gerçekleştirmek ve sınıfsız toplumla birlikte sınıf egemenliğine son vermek için, burjuva toplumun bağrında oluşur, ve işçi sınıfının iktidarı ele geçirmesiyle birlikte ve hemen -ki burjuva üretim tarzı *halen* mevcuttur, sosyalist üretim tarzı *henüz* yokturproleter devleti kurar; bir başka deyişle, proleter devlet ya da proletarya diktatörlüğü, sosyalist üretim tarzının ekonomik temelinden doğmaz. Sosyalist üretim tarzından ve giderek sınıfsız toplumdan doğacak olan, proletarya diktatörlüğünün sönmesi, yani devletin siyasal işlevinin ve onunla birlikte siyasal partisinin sönmesidir.

Şimdi sorun şudur: Proletarya diktatörlüğü, sosyalizmin temel örgütlenmesinin kendisinden mi doğmuştur, yoksa, sosyalist örgütlenmeyi gerçekleştirmenin bir aygıtı mıdır? Kuşku yok ki, sosyalist örgütlenmeyi gerçekleştirmenin bir aygıtıdır, ve bu işlevini tamamladığı, yani sosyalizmden sınıfsız toplum evresine geçişi tamamladığı zaman, bu aygıtın siyasal işlevi de söner. Devlet bir üstyapı kurumudur, ama proletarya, bu aygıtı, elinin altında hazır bulur (Engels), ve bu aygıt aracılığıyla sosyalist örgütlenmeyi gerçekleştirmeye koyulur.

Birincisi: devrimci işçi sınıfının partisi, sosyalist üretim tarzından doğmaz, sosyalist üretim tarzını gerçekleştirecek olan proleter devletin kurulmasının önceden oluşturulan aleti ve aracıdır. Bunun gibi, proleter devlet ya da proletarya diktatörlüğü, sosyalist üretim tarzı temelinden doğmaz, kapitalist üretim tarzından sosyalist üretim tarzına geçişin ve sosyalist üretim tarzını sınıfsız topluma dönüştürmenin bir

aygıtıdır. Eğer proletarya diktatörlüğü, sosyalist üretim tarzı temelinden doğan, onun bir üstyapısı olsaydı, bu üretim tarzını koruyan ve ona süreklilik kazandırmak isteyen bir aygıt olması gerekirdi. Tersine, o, nasıl sosyalist üretim tarzının kurulmasının tarihsel göreviyle görevli ise, aynı şekilde, sosyalist üretim tarzının sona erdirilmesi tarihsel göreviyle de görevlidir.

İkincisi: Aybar, Leninist partiyi ve proleter devleti, "sosyalist üretim tarzına" uygun ve bu üretim tarzının yaratmadığı bir örgütlenme olarak ele alırken, şu şematik mantığı ileri sürer: "toplumun üretim tarzı değişince, örgütlenme biçimi de değişir" (s. 149). Aybar'a göre, "her üretim tarzının kendine özgü bir örgütlenme biçimi yarattığı", sosyalist üretim tarzının da kendine özgü bir örgütlenme "model"i yaratması gerektiği halde, bu engellenmiş, bunun yerine, birer burjuva örgütlenme "model"i olan "parti", Leninist parti olarak ve "devlet" proletarya diktatörlüğü olarak alınarak, eski ilişkiler üretilmeye devam edilmiştir.

Oysa biz hemen yukarda açıkladık ki, Leninist parti, burjuva toplumun bağrında doğmuştur, ve proletarya diktatörlüğü, sosyalist üretim tarzı tarafından yaratılmış değildir, sosyalist üretim tarzını yaratmak amacıyla kurulmuştur. Ve öyle de olmak zorundadır. Ama bunların, özünde, nasıl kapitalist üretim tarzı "model"inde örgütler olduğunu söylemek olanaksızsa, aynı biçimde kapitalist üretim tarzını yeniden üreten örgütler olduğunu söylemek de o denli olanaksızdır.

e) *Aybar'ın Örgüt Teorisi, Marksizmden Değil, Prudoncu Barışçı Anarşizmden Kaynaklanır*

Öyleyse Aybar, "Leninist parti 'model'i, burjuva modelinde bir örgüttür" derken, özünde neyi kastediyor? Aybar, özünde, şu ünlü "güleryüzlü sosyalizmi"ni, bu kez değişik bir kisve altında sokuşturmakla, ve proleter devleti, "leninist parti modeli" örtüsü altında yadsımaktadır. Çünkü, proletarya diktatörlüğü teorisi, okurun pek iyi bildiği gibi, Marx ve

Engels tarafından oluşturulmuştur. Engels, "Marx'ın Ölümü Üzerine"de, 1883'te, şunları söylüyordu: "Proletaryanın zaferinden sonra, yenen işçi sınıfının kullanmak üzere hazır bulduğu tek örgüt, asıl bu devlet örgütüdür."[5] Bu devlet örgütünün, özünde, yenen işçi sınıfının elinin altında hazır bulduğu tek örgüt olması, yenen işçi sınıfının, sınıfsız topluma geçişe değin, geçici olarak, kullanacağı örgüt olması, Aybar'ın söylediği gibi, sosyalist üretime geçişle birlikte, örgütlenme modelinin merkezi olmaktan çıkarılması anlamında ele alınamaz. Aksine, hazır bulduğu devlet aygıtı, proleter devleti gerçekleştirmesinin aygıtı olarak, merkezi olmak, hadi Aybar'ın terimleriyle söyleyelim "dikeyine hiyerarşili" olmak zorundadır. Aksi halde, proleter devletin "devlet"i ortada kalmaz, ve sonuç, prudoncu anarşizmle noktalanır.

Sosyalist üretim tarzına ve sınıfsız topluma özgü örgütlenme, sosyalist üretim tarzının gerçekleştirilmesi ve sınıfsız topluma geçiş oranında gerçekleşir; bu ise, sonuçta, devletin siyasal işlevinin sönmesi kadar, bir "siyasal örgüt" olan partinin de sönmesi demektir. Aybar'ın örgütlenme konusunda kavrayamadığı şey, burada düğümlenmektedir. O, bir yandan, devrimci sınıfın siyasal partisinin burjuva toplumun bağrında doğduğunu, ve bunun, devrimci sınıfı iktidarı ele geçirmesinin aygıtı olduğunu yadsırken, ve öte yandan, proletarya diktatörlüğünün işlevinin sosyalist üretim tarzını gerçekleştirmek ve bu toplumu sınıfsız topluma dönüştürerek bir sınıf diktatörlüğü olarak kendi diktatörlüğünün de sönmesinin koşullarını geliştirmek görevi bulunduğunu yadsırken, özünde, işçi sınıfının devrimci partisini de, proleter devleti de yadsımış olur. Ve sonuç olarak, "güleryüzlü sosyalizm"in bu kasıntı temsilcisi, "Leninist örgüt" eleştirisi altında, marksist proleter devleti yadsıdığını gizleyebileceğini sanır.

Okuyalım Aybar'ı: "Örgüt üretim tarzına göre işlevleri olan ve bunları yerine getirecek biçimde kurulmuş bir maki-

[5] Marx, Engels, Lenin, *Anarşizm ve Anarko Sendikalizm*, Ankara 1979, s. 212.

nedir. Makinenin çarkları, kurulu olduğu biçimde işler. Hep aynı görevi yapar. Örgüt yansız bir nesne değildir. Biçimi ile bir yanlıdır, onu yaratmış olan üretim tarzına bağlıdır. Bundan dolayı toplumun üretim tarzı değişince, örgütlenme biçimi de değişir ve belirli bir üretim tarzına özgü örgütlenme 'model'i, bir başka üretim tarzına aktarılınca, 'makine' gene eskisi gibi işler, eski işlevlerini yerine getirir." (s. 149.)

Kuşku yok ki, zor maddi temeli değil, maddi temel zoru belirler ve Engels'in vurguladığı gibi, zor, iktisadi durum tarafından belirlenir; zor, üretime bağımlıdır, iktisadi yaşam biçimine, iktisadi gücün koşullarına ve araçlarına bağlıdır.[6] *İktisadi gücü elinde bulunduran, onun koşullarını ve araçlarını da elinde bulundurur.* Eğer, iktisadi güç, bir sınıfın, burjuvazinin elindeyse, siyasal zor, yani devlet aygıtı, burjuvazinin elindeki zor aygıtıdır. Bu iktisadi gücü, burjuvazinin elinden, proletarya aldığı ve toplumsallaştırdığı zaman, sınıfların kendisini ortadan kaldıracak olan proletarya, bu aygıtı, bu görevini yerine getirmek için ele geçirir ve *kullanır.* Bir başka deyişle, Aybar'ın öne sürdüğü gibi, kapitalist üretim tarzından sosyalist üretim tarzına geçişte, proletarya, eline geçirdiği zor aygıtını, merkezi aygıtı kaldırıp atmaz, yani onun *biçimini* değiştirmez, sınıfsal özünü, içeriğini değiştirir. Ne zamana değin? Sınıfsız toplumu kurana değin.

Ve gene kuşku yok ki, sosyalist devrimin başlangıç tarihinden sınıfsız topluma geçişe değin, uzun bir evreyi kucaklayacak olan süreç, başı ve sonu bakımından, nicel farklılık gösterir. Başlangıçta, devlet aygıtı, yenilen sınıfın iktisadi ve manevi gücüne oranlı olarak daha büyük bir baskı aracıdır ve sınıfsız topluma geçişe yaklaştıkça bu baskı o denli farkına varılamaz hale gelir. Bir başka deyişle, devletin siyasal işlevi sönmeye yüz tutar.

Şimdi Aybar'ın sözlerine bir kez daha dönebiliriz. Aybar, "Örgüt, üretim tarzına göre işlevleri olan ve bunları yerine

[6] Bkz: Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, Ankara 1977, s. 284, 300, 301, 384, 511.

getirecek biçimde kurulmuş bir makinedir. Makinenin çarkları, kurulu olduğu biçimde işler. *Hep aynı görevi yapar.*" (s. 149.) diyor. Bundan daha gülünç bir örgüt "teori"si olamaz. Burjuva diktatörlüğünün aygıtı makine, proletaryanın elinde proletarya diktatörlüğünün aygıtına dönüşür. Burjuva diktatörlüğünün aygıtı olarak, kapitalist ilişkiler üretirken, proletarya diktatörlüğünün aygıtı olarak, sosyalist ilişkiler üretir. Çünkü "makine"nin, üretimde olduğu gibi, kendisi değil, kimin elinde (zilyedinde) olması önemlidir. Aygıt olarak "devlet"in kendisi, "hep aynı görevi" yapmaz. Devlet, burjuvazinin elinde, burjuvazinin baskı aracı, proletaryanın elinde proletaryanın baskı aracı haline gelir.

Devam edelim: burjuva toplumlarda olduğu gibi, Türkiye'de de, siyasal partiler, burjuva toplumun başlıca iki sınıfının gelişmesiyle birlikte, sınıf partileri olarak oluşurlar. Bugün, ne kadar, işçi sınıfının *tek bir* partisi yoksa da, "sosyalist" partilerin ne denli devrimci proletaryanın temsilcisi olup olmadıkları tartışılsa da, bunlar genel bölünmede, işçi sınıfının şu ya da bu ölçüde ideolojisini savunan partiler olarak değerlendirilmek gerekir. Buna karşılık burjuvazinin sınıf çıkarını, emperyalist burjuvazinin sınıf çıkarını, küçükburjuvazinin sınıf çıkarını temsil eden partiler de vardır. Şimdi, tüm bu "parti"lerin, aynı görevi gördüklerini, aynı egemen ilişkileri ürettiğini söyleyebilmek nasıl bir safsatadan öte geçmezse, yalnızca burjuva üretim tarzı içersinden doğdukları için, tüm partilerin, burjuva ilişkiler ürettiğini söyleyebilmek de, saçmalıktan başka bir şey değildir. Bir yanda burjuvazinin egemenliğini pekiştirmeye çalışan, ve öte yanda bu egemenliği zayıflatmaya ve değiştirmeye çalışan, nicel değişmeyi bilinçli olarak, birbirine karşıt yönlere doğru hızlandırmak isteyen bu örgütleri, salt "parti" adını taşıdığı için, kimin elinde ve kimin çıkarını savunursa savunsun, aynı işlevleri yerine getirmekle niteleyebilmek, akla aykırıdır, bilime aykırıdır, diyalektik materyalizmin ve dolayısıyla bilimsel sosyalizmin temel ilkelerinin yadsınmasıdır.

Daha yukarda belirttiğimiz gibi, bugün Türkiye'de, işve-

ren ve işçi sendikaları vardır. İşveren sendikaları da "sendika"dır, işçi sendikaları da "sendika"dır. Bunların her ikisinin aynı ilişkileri ürettiğini söyleyebilmek için, insanın, toplumun bağrında geleceğin toplumunu yaratacak olan nicel değişikliğin ve nicel birikimin zerresinden haberi olmamak gerekir. Devam edelim: bugün Türkiye'de, işçi sendikaları içersinde, siyasal açıdan üç farklı sendika vardır: DİSK, Türk-İş, MİSK, DİSK, devrimci işçilerin toplaştığı sendika topluluğudur; Türk-İş, özünde işçi sınıfının devrimci ideolojisini yadsıyan, egemen sınıflarla uzlaşma içersinde olan sendika topluluğudur; MİSK, gerici emperyalist burjuvazinin ideolojisine, faşist ideolojiye hizmet eden sendika topluluğudur. Şimdi bunların, "hep aynı görevi yapmakla", ya da hepsini birlikte "egemen sınıfın çıkarına hizmet"le nitelemek olanağı var mıdır? Diyelim, bu sendika topluluklarından birinin, örneğin Türk-İş'in yönetimi, bugünkü yöneticilerden devrimci temsilcilerin eline geçerse, gene "aynı görevi"mi yapacaktır?

İşçi sınıfının iktisadi bakımdan güçlenerek, burjuvazinin karşısında; ve işçi sınıfının siyasal bakımdan güçlenerek, burjuvazinin karşısında; ve işçi sınıfının ideolojik bakımdan ve örgütlü olarak güçlenerek, burjuvazinin karşısında, nicel olarak güçlenmesinin aracı olan devrimci sendikanın ve partinin, işçi sınıfına karşı, burjuvazinin güçlenmesinin aracı olan sendika ve parti ile aynı görevleri yerine getirdiğini, aynı ilişkileri üretmeye hizmet ettiğini söyleyebilmek, "marksizm" adına, "sosyalizm" adına utanılacak bir şeydir. Aybar'ın örgüt "teorisi" bu denli diyalektikten ve bilimsellikten yoksun ve o denli de çocukçadır. Kendisinde "derinlik" ve ökelik vehmetmesi bir yana, bütün bu saçmalıkları, "marksizm" adına ileri sürer. Aybar şöyle devam eder: "Lenin'in benimsediği örgüt 'model'i, kapitalist üretim tarzının ürünüdür ve işlevi bir azınlığın istencini, yani burjuvazinin istencini, büyük çoğunluğa, yani emekçi yığınlara dayatmaktır." (s. 151.) Oysa, Lenin'in benimsediği örgüt modeli, "proletarya diktatörlüğü"dür. Ama, proletarya diktatörlüğünü, burjuva diktatörlüğü derekesine indirgeyen Aybar, sosyalist örgüt

modeli olarak, sosyalist "devlet"in, yatay ve içiçe daireler biçiminde olması gerektiğini söyleyerek proleter devleti yadsır. Aybar, Leninist örgütlenme modelinin eleştirisi örtüsü altında, Lenin'i, proletaryaya karşılık burjuvaziye hizmet eden biri derekesine, marksizmi, işte böyle barışçı anarşizmin bir temsilcisi derekesine düşürür ve bunun adına "marksizm" demek yüzsüzlüğünü gösterir. Bu "otorite" düşmanlığı, bu marksizmin temel ilkelerine anarşistçe saldırı, marksizmin bilinçli savunucularının tepkisiyle karşılaşınca, bu tepkiyi, "pavlov refleksinin mekanizması" (s. 142.) olarak niteleyebilir. "Pavlov refleksi" ifadesindeki basitliğe düşecek değiliz; ama Pavlov, "koşullu refleksi", koşullandırılmış köpek üzerinde yaptığı deneyimlerle bulgulamıştır. Egemen sınıflara hizmete şu ya da bu biçimde koşullanmış olanlar, devrimci bilincin duyarlığını, daima hep aynı biçimde açıklamışlar, egemen sınıfların paralı ya da gönüllü uşakları, proletaryanın davasına yaşamlarını koymuş insanlarda, daima bir "uşaklık" arama hastalığından kendilerini kurtaramamışlardır. Bu ülkede, "sosyalist olarak yıllardır doğruları savunuyorum" diyen biri çıkıyor, "sosyalizm" adına, "marksizm" adına, Lenin'i, burjuvazinin iradesini, emekçi yığınlara dayatmış biri olarak nitelendirebiliyor!

IV. BİLİNÇ VE İŞÇİ SINIFININ DEVRİMCİ BİLİNCİ ÜZERİNE

a) *Bilinç Konusunda Yöntem Üzerine*

Aybar, bize verdiği yanıtın "Bilinç Sorunu" ara başlığı bölümünde şunları yazıyor: "Baytar yazarın ne demek istediğini, neyi savunduğunu her zaman açıkça anlamak kolay olmuyor. Bilinç sorunu bunlardan biri." (s. 163.) "Bilinç" sorununu kavramak ile "baytarlık" arasında bir ilişki de kurar: "Yazarın asıl mesleği baytarlıkmış. Baytarlığa karşı olduğum falan yok tabii. Sadece yazarın yanıtını değerlendirmemizde işe yaradığı için, üzerinde duruyorum. Yani yazar ge-

nel felsefe konularına, bilim felsefesine, hukuk teorilerine yakın olan bir dalda yetişmemiş. Kırkından sonra saz çalınca da, genellikle sonuç pek başarılı olmuyor." (s. 156.) Bu "bilimlik" edasını yineler: "Baytar yazara ağır geldiği anlaşılan bu bölümü, Marx'ın Varlık / Bilinç sorununa getirdiği yeniliği, kısaca ve basite indirgeyerek açıklamaya çalışacağız." (s. 164.)

Bu yöntem oldukça başarılı bir yöntemdir de!. O "baytar"dır, "bilinç sorunu"nu anlamaz – ama ben "hukuk teorilerine yakın" öğrenim görmüş biriyim, avukatım, anlarım. Bilinç sorununu, mesleksel açıdan, veteriner hekim ne denli anlarsa, avukat da ancak o kadar anlar. Ama geçelim bu anlamsız şeyleri tartışmayı. Engels, işçilerin, bir bilim olan bilimsel sosyalizmi öğrenmelerinin olanaksız olduğunu ileri sürenlerle alay eder ve işçilerin, bir bilim olan bilimsel sosyalizmi, burjuvalardan çok daha iyi kavradığını yazardı. Elbetteki işçi sınıfının, devrimci ideolojisini bilmesi, bu ideolojinin bilincine varması, bir bilim olan bilimsel sosyalizmi öğrenmesiyle olanaklıdır. Ama, işçilerin, 21 günde kuluçkadan civcivin çıkması gibi, ekonomik yolla kendiliğinden ideolojik bilince ulaşacağını ileri süren ve bilinç sorununu bu nedenle tartışma alanına çıkarmış bulunan Aybar'ın, bir yandan bilinç sorununu tartışma alanına çıkardığı çerçeve içersinde eleştiren yanıtımızı konuyu saptırmak olarak nitelemesi ve öte yandan da, Hukuk Fakültesini değil de, Veteriner Fakültesini bitirmiş olduğumuz için, bilimsel sosyalizmin temel kavramlarından birini kavrayamayacağımızı, anlayamayacağımızı söylemesi, kendi tezi açısından son derece ilginçtir. Pek çoğu ilkokulu bile okuyamamış, ya da lise bitirmiş pek az sayıda işçinin bulunduğu ülkemizde, işçilerin, yalnızca işçi olduğu için kendiliğinden ideolojik bilince sahip olacağını, ve bu bilince işçi olmayanların sahip olamayacağını söyleyen Aybar'ın, kendisinin hukuk okuduğu için bilinç konusunu adeta varoluşçu bir biçimde kavrayacağının, bizim ise Veteriner Fakültesini bitirdiğimiz için bilinç konusunu, adeta varoluşçu bir biçimde anlamamızın, kavramamızın olanaksız

olduğunun ne güzel bir açıklaması! İşçiler, kendiliğinden, ekonomik yolla ideolojik bilince varır, ama onlar bilincine vardıkları şeyin bilincinde değillerdir, yani bunun bir bilinç sorunu olduğunu, "bilinç"in ne olduğunu hukuk teorilerine yakın öğrenim görmedikleri için bilemezler demek istiyorsa Aybar, bu soytarılığa katılacak denli zavallıları, hatta işçiler içinden bile bulabilir. Yok, bu bilince, "varoluşçu bir biçimde", yalnızca işçi olanlar varır, ve yalnızca onlar bunun bilincindedir, işçi olanların dışında kimse bunun ne olduğunu anlayamaz demek istiyorsa, avukat olarak kendisinin burada yeri nedir? Yok, işçilerin sınıf bilincine ve ideolojik bilincine varmalarını, yalnızca Aybar gibi, hukuk teorilerine yakın olan biri anlayabilir diyorsa, kendiliğindenliğin şampiyonluğunun nedeni nedir? "Yazarın ne demek istediğini, her zaman açıkça anlamak kolay olmuyor" diyor, doğrudur, bilinç konusunda, sağlıklı bilgisi olmayan birinin, bizim ne dediğimizi her zaman pek kolay anlayamayacağını doğal karşılamalı. Ama, hakkını yememek gerekir, yazımızdan epeyce şey anlamış, ve *Cumhuriyet*'teki yazısını, bu kez, bize yanıt verirken, oldukça geliştirmiştir.

b) "*Varlık*" ve "*Toplumsal Varlık*", "*Bilinç*" ve "*Bilinç Biçimi*"

İlkin, "varlık / bilinç" konusunda bize ders vermeye kalkışan Aybar'a küçük bir değini: Der ki Aybar, "kabile, ulus gibi, istencimizden bağımsız tarihsel gelişme içinde ortaya çıkmış VARLIKLAR da, geniş anlamda birer örgüttür." (s. 148.) Varlık ve bilinç konusunda ders vermeye kalkışan Aybar'ın ilkin "varlık"ın ne olduğunu bilmesi gerekirdi. "Kabile" ve "ulus" gibi toplumsal örgütlenmeler "varlık" değil, "toplumsal varlık"tır. "Kabile"yi ya da "ulus"u oluşturan bireylerin kendileri birer "varlık"tır, ama kabile ya da ulusu oluşturmaları, bu bireylerin birbirleriyle olan toplumsal ilişkilerine, bu ilişkilerin niteliğine bağlıdır. Bu toplumsal ilişkinin niteliğidir ki, onların, "kabile" ya da "ulus"u oluşturmalarını belirler. Bu toplumsal ilişkiyi, bağı kaldırdığınız zaman, ge-

ne orada aynı bireysel "varlık"ları bulursunuz, ama "ulus" ya da "kabile" gibi bir toplumsal varlığı bulamazsınız. Toplumsal varlığı, "varlık" olarak niteleyebilen biri, kuşku yok ki, varlık ve bilinç konusunda, değil "ders" vermeye, üzerinde konuşmaya bile kalkışamaz. Kalkışırsa, pek moda olan bir deyişle söyleyelim, kendisine "Öğren de gel!" derler.

"Varlık" ile "Toplumsal varlık"ı birbirinden ayıramayan Aybar, acaba "bilinç" ile "bilinç biçimi"ni birbirinden ayırır mı? Der ki, "Burjuva aydınların bilinç adını verdikleri olsa olsa sosyalist teoridir." (s. 168.) Burada "burjuva aydınlar" sözü ile Marx ve Engels'i de kastettiğini anımsatarak geçelim. Ama, şu sözlere bakınız: Burjuva aydınlar, sosyalist teoriye, bilinç adını vermişlermiş! Anlamamazlıktan gelmeyelim, Aybar'ın "bilinç" sözcüğü ile "işçi sınıfının devrimci bilinci"ni kastettiği açık değil mi? Ve gene açık değil mi, "sosyalist teori"nin kendisinin bir "bilinç" olmadığı, din gibi, sanat gibi, bilim gibi, bir "bilinç biçimi" olduğu. Ama, bir "bilimsel" tartışmada, "bilinç adı verilen olsa olsa sosyalist teoridir" diyebilmek için, Aybar gibi, herhalde ancak "hukuk teorilerine yakın bir dalda yetişmiş"[7] olmak gerekir.

c) *İşçi Sınıfının İktisadi Savaşımı, Siyasal Savaşımı, Teorik ya da İdeolojik Savaşımı*

Aybar'a verdiğimiz yanıtta şunu söylemişiz: "... bilimsel sosyalizm, bir bilim olduğuna göre, onu işçi değil, bilim adamı yaratır." (*Ülke*, s. 23.) Aybar, bize verdiği yanıtta, "Marksizmin bir bilim olduğunu" (s. 162.), Marx'ın "bilimsel bir teori yarattığını" ve Marx ve Engels'in "bilim adamları" (s. 143) olduğunu yazar ve şöyle der: "Bilim, sosyal pratiğin ve bilim adamlarının ürünüdür." (s. 146.) Bilimsel sosyalizm bir bilim

[7] "Hukuk teorilerine yakın bir dilde yetişmiş" olanlardan, tartışmanın zorladığı böyle bir ifadeyi kullanırken beni bağışlamalarını dilemeliyim. Bu arada şunu da belirteyim ki, Aybar, bu tür anımsatmalarla, Marx'ın gençlik eğitimiyle kendi mesleksel eğitimi arasında bir özdeşlik kurmuş olabileceği ve coşkulu ilhamını buradan aldığı sanılabilir.

olduğuna göre, Aybar, sonuçta, şunu söylemiş olur: bilimsel sosyalizm, bilim adamlarının ürünüdür. Burada, Engels'in ünlü sözünü de yineleyelim: "Ve sosyalizm, bir bilim durumuna geldiğinden bu yana, bilim olarak yürütülmesi, irdelenmesi" gerektiğini "hiç mi hiç unutmamak gerekir".[8]

Proletaryanın ideolojisi, özünü ve kaynağını bilimsel sosyalizmden alır, ve bu ideolojiyi, bilimsel sosyalizm belirler. Proletarya, ideolojik bilince ve bu anlamda siyasal bilince, bilimsel sosyalizmi öğrenerek varır. Ama, daha önceki yazımızda kerelerce Marx ve Engels'ten alıntılarla vurguladığımız gibi, "belirli bir çağda devrimci fikirlerin varlığı, daha önceden devrimci sınıfın varlığını varsayar".[9] Sözkonusu devrimci sınıf olmadan, o sınıfa ilişkin devrimci fikirler de olamaz. Toplumsal yasalar, nasıl doğa yasalarından farklı olarak, toplumsal gelişmenin belirli dönemlerinde ortaya çıkar ve üretim ilişkilerinin değişmesiyle, yerlerini yeni yasalara bırakırlarsa, devrimci fikirler de, üretim ilişkilerinin değişmesine ve yeni ilişkiler içersinde yer alan yeni devrimci sınıfların varlığına bağlı olarak, yerlerini yeni devrimci fikirlere, yeni ortaya çıkan devrimci sınıfın devrimci fikirlerine bırakır. Feodal toplumun bağrında, burjuva devrimci fikirler, nasıl burjuvazinin devrimci varlığına bağlı olarak doğmuşsa, burjuva toplumda da, proleter devrimci fikirler, proletaryanın devrimci varlığından doğar.

Proletarya, Aybar'ın ileri sürdüğü gibi, ekonomik yolla, kendiliğinden, yani iradesi dışında, iradesini kullanmadan, sınıf bilincine, siyasal bilince ve ideolojik bilince varır mı? Bu sorunun yanıtını, biz daha önceki yazımızda ayrıntılı olarak açıkladık. Bir kez daha burada özetleyelim.

İşçilerin kendiliğinden vardıkları bilinç, sınıf bilinci, biri iktisadi, öteki siyasal bilinç anlamında, sınıf savaşımının pratiği içersinde oluşur. Marx, 23 Kasım 1871'de, F. Bolte'a yazdığı mektubunda, işçi sınıfının iktisadi hareketiyle siya-

[8] Friedrich Engels, "Köylüler Savaşı", Önsöz, *Almanya'da Burjuva Demokratik Devrim*, Ankara 1976, s. 31.

[9] Marx-Engels, *Alman İdeolojisi*, s. 85.

sal hareketini birbirinden ayırır. Eğer işçiler, bir iş yerinde, kendi kapitalistlerine karşı, iktisadi durumlarını iyileştirmek için bir harekete girişirlerse, bu iktisadi harekettir, eğer bir iş yerinde, bir iş dalında vb. işçiler, kendi iktisadi durumlarının iyileştirilmesi için, siyasal iktidardan istemde bulunarak bir harekete girişirlerse, bu siyasal bir harekettir. "... işçilerin tek tek iktisadi hareketlerinden, her biçim içersinde, dayatmayı amaçlayan bir sınıf hareketi doğar. Bu hareketler, belirli ölçüde bir ön [*previous*] örgütlenmeyi öngörürlerse de, bunlar, bir yandan da, aynı ölçüde, bu örgütlenmeyi geliştirmenin bir aracıdırlar."[10] Burada, işçi sınıfının siyasal hareketinin niteliği belirlidir; sınıf olarak durumlarını iyileştirici yasaların çıkartılması amacıyla, siyasal iktidara dayatılan hareketler, siyasal hareketlerdir. İşçi sınıfı, yalnızca sınıfın iktisadi durumunda bir iyileşme -çalışma gününün kısaltılması, asgari ücretlerin artırılması, siyasal güvenceler sağlanması- için, siyasal iktidara karşı harekete girişmekle kalmaz, aynı şekilde, toplumsal bakımdan, demokratik yasaların çıkartılması, anti-demokratik uygulamalara son verilmesi vb. biçiminde de siyasal iktidara karşı zorlayıcı hareketlere girişebilir. Bunlar da siyasal hareketlerdir; yalnızca sınıfın çıkarını değil, toplumun büyük bir kesiminin çıkarını da kapsadığı için, daha önceki siyasal hareketlerden daha geniş anlamda siyasal hareketlerdir.

İşçi sınıfının iktisadi ve siyasal hareketleri, belirli bir ölçüde ön örgütlenmeyi gerektirdiği gibi, bu hareketler, bir yandan da, bu ön örgütlenmeyi geliştirmenin aracıdırlar. İşçi sınıfının iktisadi savaşımından doğrudan doğan bu örgütlenme, işçi sınıfını *sendikacılığa* götürür; ama işçi sınıfının tarihsel görevini, ideolojisini gerçekleştirmesinin aracı, sendikalar ve sendika siyaseti değil, onun devrimci partisi ve proleter devrimci siyasetidir. İşçi sınıfının devrimci partisi ise, devrimci ideolojisi gibi, bu sınıfın kendiliğinden hareke-

[10] "Marx'tan New-York'taki F. Bolte'a", Marx, Engels, *Seçme Yapıtlar*, 2, Ankara 1977, s. 506-507.

tiyle oluşmaz.

Marx, aynı mektubunda, işçi sınıfının, egemen sınıfların siyasal iktidarına karşı sonal hedefine varması, yani siyasal iktidarı ele geçirebilmesi için eğitilmesi gerektiğini söyler. İşçi sınıfının şu üç savaşımı, pratik-iktisadi savaşımı, siyasal savaşımı, teorik ya da ideolojik savaşımı (Engels) birbirine karıştırılmamak gerekir. Çünkü, pratik-iktisadi savaşım ve siyasal savaşım, işçi sınıfının kendiliğinden gelme hareketinde, örgütünü oluşturarak ve geliştirerek oluşur ve belirli düzeyde bir ön örgütlenmeyi gerektirmekle birlikte, gerek bu örgütlenme, gerek bu savaşım bilinci, bu bilinç, işçi sınıfı içersinde doğrudan doğar. Bu hareketleri yürütme ve geliştirmenin aracı, sendikadır. Ama işçi sınıfının bu kendiliğinden gelme hareket içersinde edindiği devrimci bilinci, geliştirme, yetkinleştirme, onu bilimsel bir teoriye, ideolojik düzeye, bilime yükseltme, bilim olarak üretme, işçi sınıfının devrimci görevini ve tüm tarihsel gelişmeyi *teorik olarak* kavramış bilim adamlarının işidir, Aybar'ın deyişiyle söyleyelim, "bilim adamlarının ürünüdür". Sosyalizm, bir bilim haline geldiği için, öğrenilmesi gerekir, işçilerin bu bilimle eğitilmeleri, kendilerini eğitmeleri gerekir. Bu bilim ise, işçi sınıfının kendiliğinden hareketinde üretilemez, onun devrimci varlığını, tüm tarihsel gelişmeyi teorik olarak kavramış olan bilim adamları tarafından üretilir. Ve işçiler, bir bilim olan bilimsel sosyalizmi, teorisini, kendiliğinden, yani iradeleri dışında öğrenemez, iradeleri dışında salt işçi oldukları için bir bilimin bilincine varamaz.

Öyleyse şu üç noktayı vurgulamak gerekir: işçilerin iktisadi hareketi, ve sınıfın iktisadi ve sosyal durumlarının iyileştirilmesi anlamında siyasal ve sosyal durumlarının iyileştirilmesi anlamında siyasal iktidara dayattıkları siyasal hareketi, işçi sınıfının sınıfsal varlığından doğrudan doğan hareketlerdir; iktisadi ve yukarda *belirtilen anlamda* siyasal bilinç, işçi sınıfı içersinde kendiliğinden doğar. Ama sosyalist teori ve *bu anlamda* sosyalist bilinç, kuşkusuz, işçi sınıfının varlığını öngörmekle birlikte, temeli devrimci sınıfın varlığı-

na dayanmakla birlikte, her şeyden önce bir bilim olarak, yaratılmak gerekir, yani bilim adamlarının ürünüdür. Bu bilim adamının, proleter kökenli ya da burjuva kökenli olması sonucu değiştirmez. Ve sosyalist bilinci, işçiler, ancak bu bilimi öğrenerek edinirler, eğitilerek edinirler, kendilerini eğiterek edinirler. Sosyalist bilinci, işçi sınıfının devrimci teorisini, yaşama geçirmelerinin aracı ise, işçi sınıfı hareketi içersinde doğrudan oluşan sendikalar değildir, onun kendiliğinden hareketi dışında yaratılan devrimci ideolojisini, iradesi ile soğurarak yarattığı devrimci partisidir.

d) *Lenin, İşçi Sınıfının Kendiliğinden İktisadi ve Siyasal Bilince Değil, İdeolojik Bilince Varamayacağını Söyler*

Biz, daha önceki yazımızın ikinci bölümünde şunu söyledik: "Aybar, işçi sınıfının siyasal bilinçlenmesi konusunda, Marx'ın *tam* bir kendiliğinden bilinçlenmeden yana olduğu, Lenin'in *tam* bir dışardan bilinçlenmeden yana olduğu şeklinde özetlenebilecek kaba bir yanılgı içersindedir. Toplumsal olayların, sınıf savaşımının özünden yoksun, asılsız bir yakıştırmadır bu. Çünkü, ne Marx, tam bir *kendiliğinden* bilinçlenme görüşünü; ve ne de Lenin, tam bir *dışardan* bilinçlendirme görüşünü savunmuştur." (*Ülke*, s. 25.)

Aybar, bize verdiği yanıtta, Marx ve Engels'in "işçi sınıfı kendi öz gücü ile özgürlüğünü elde edemez" diyenlere karşı, "işçi sınıfının özgürlüğe kavuşması, işçi sınıfının kendi öz eseri olacaktır" tezini işleyen bir mektubundan, konumuzla, özellikle bilinç ve bilinçlenme konusuyla *hiç bir ilgisi olmayan* pasajlar aktarır. Arkasından da Lenin'in, Kautsky'den aldığı ve okurun artık ezberlediğini sandığımız bir parçasıyla, gene Lenin'den, işçilerin kendiliğinden, salt sendika bilincini, yani sendikalarda birleşme, işverenlere karşı savaşım, hükümeti iş yasaları çıkartmaya zorlama bilincini edineceğini, ama "sosyal-demokrat bilincin", "sosyalist bilincin", "sosyalizm teorisi"nin işçilere dışardan aktarılması gerektiğini söyleyen pasajını alarak, bizim görüşümüzü çürütmüş gibi

şunu yazar: "Yazarın, 'ne Marx, *tam* bir kendiliğinden bilinçlenme görüşünü, ve ne de Lenin, *tam* bir dışardan bilinçlendirme görüşünü savunmuştur' biçimindeki iddiasına gelince, Baytarı bu iddiasıyla başbaşa bırakmak galiba en isabetli davranış olacak." (s. 172.)

Eğer, hemen hemen Lenin'in aynı anlamdaki sözlerini biz, Aybar'a yanıt için yazımıza aktarmamış olsaydık, konuyu, yeni baştan ele almamız gerekirdi. Daha önceki yazımızda, Aybar'ın, Lenin'i, işçi sınıfını, *tam* bir dışardan bilinçlendirme görüşünde olmakla suçladığı için, biz, Lenin'den, "Kendiliğinden işçi sınıfı hareketi trade-unionculuktur (sendikacılıktır)" tümcesini içeren uzun bir pasajın yanısıra şunu da aktarmıştık: "Sosyal-demokrasinin görevi, kendiliğinden gelme işçi hareketine belirli sosyalist ülküler getirmek, ... bu kendiliğinden gelme hareketi, *devrimci partinin* eylemleriyle yok edilemez bir bütün içersinde eritip kaynaştırmaktır."[11] İşçi sınıfının kendiliğinden hareketi nedir? Aybar'ın Lenin'den aktardığı pasajda da vardır: "Bütün ülkelerin tarihi göstermektedir ki, işçi sınıfı, salt kendi çabasıyla, yalnızca sendika bilincini, yani sendikalar içersinde birleşmenin, işverenlere karşı mücadele etmenin ve hükümeti gerekli iş yasalarını çıkarmaya zorlamanın vb. gerekli olduğu inancını geliştirebilir."[12] "Sendika siyaseti" ile "sosyal-demokrat siyaset" arasındaki *farkı*, Lenin, *Ne Yapmalı?*'nın ikinci bölümünde uzun uzadıya irdeler. Ama burada, bizim için esas olan şudur: Lenin, işçi sınıfının kendiliğinden hareketini, dolayısıyla kendiliğinden edindiği iktisadi ve siyasal bilinci yadsıyor mu? Hayır, tersine, bu kendiliğinden hareketin, sosyalist bilinçle, "yok edilemez bir biçimde eritip kaynaştırılması" gerektiğini söylüyor. "Kendiliğinden hareket" ile "sosyalist bilinç"in eritilip kaynaştırılması ne demektir? Bu, bunların her ikisinden birinin, ne tam olarak yadsındığı, ne de her ikisinden yalnızca *birinin tek başına alınmadığı anlamı-*

11 V. İ. Lenin, *Collected Works,* vol. 4, s. 217.
12 V. İ. Lenin, *Ne Yapmalı?*, s. 43.

na gelmez mi?

Marx ve Engels'in metinleriyle açıklamaya çalıştık ki, işçi sınıfının iktisadi ve siyasal hareketi, sınıf olarak iktisadi savaşımından doğan harekettir, ama bir bilim olan sosyalizmi, işçi sınıfının devrimci-bilincini, bilimsel teoriye yükselten, yani bilim olarak üretilen bilimsel sosyalizmi, işçi sınıfı öğrenmek, işçiler bu kendi devrimci ideolojileriyle eğitilmek zorundadır. Gene hemen Lenin'den aktardığımız pasajlarda açıkça vurguladık ki, işçi sınıfının kendiliğinden hareketi, sendikacılığa varır ve sendika çerçevesinde yaratılan iktisadi ve siyasal hareketlerdir. Sosyalizm teorisi, işçi sınıfının kendiliğinden hareketi ile, yani sınıfın iradesi dışında ekonomik yolla kendiliğinden hareket içinde edindiği bilinci ile sosyalist bilinç, devrimci partinin eylemleriyle, eritilip kaynaştırılmalıdır. Eritilip kaynaştırılacak olan bilinç öğelerinden biri, işçilerin kendiliğinden bilinçlenmeleridir. Burada, Lenin'in, tam bir dışardan bilinçlendirme düşüncesinde olduğu neredediir?

Okuyalım Aybar'ı: "Oysa proletaryanın *kendiliğinden bilinçlenmeyeceği gerekçesiyle*, proletaryayı vesayet altına almış olan leninist örgütlenme biçimi..." (s. 166-67.)

Okuyunuz Lenin'i: "Sosyal-demokrasinin görevi, kendiliğinden gelme işçi sınıfı hareketine belirli sosyalist ülküleri getirmek, ... BU KENDİLİĞİNDEN GELME HAREKETİ, *devrimci partinin* eylemleriyle ... eritip kaynaştırmaktır."

Bu, Aybar'ın kendi öznel iradesine göre, Lenin'i yorumlayıp tahrif etmesi değildir de nedir?

Okuyalım Aybar'ı: "Proletaryanın sadece ekonomik gerekçeleri algılayabileceği, *politik* [*siyasal*] bilince asla ulaşamayacağı hakkındaki iddia..." (s. 167.)

Okuyunuz Lenin'i: "İktisadi mücadele çok kez *kendiliğinden* SİYASAL bir niteliğe bürünür, ... Örneğin İngiliz işçilerinin iktisadi mücadelesi de, sosyalistlerin herhangi bir müdahalesi olmadan siyasal bir niteliğe büründü. Ama sosyal-demokratların görevi, ... trade-unioncu (sendikacı) siyaseti, sosyal-demokrat siyasal mücadeleye *çevirmektir*, iktisadi

mücadelenin işçilerin kafalarına yerleştirdiği siyasal bilinç kıvılcımlarından *yararlanarak* işçileri *sosyal-demokrat* siyasal bilinç düzeyine yükseltmektir."[13]

Aybar'ın "politik [siyasal] bilinç" ile kastettiği şey, hemen gene Aybar'dan aktaracağımız tümcelerde görüleceği gibi "sosyalist teori" değildir, yani Lenin'in yukardaki pasajındaki ifadesiyle "sosyal-demokrat siyasal bilinç" değildir. Aybar, "politik [siyasal] bilinç" sözleriyle, (daha önce Marx'tan verdiğimiz alıntılar ardından uzun uzadıya açıklamaya çalıştığımız gibi) işçilerin, siyasal iktidara dayattıkları ve bu anlamda da bir sınıf hareketine dönüştüğü için siyasal nitelik kazanmış olan bilinci kastettiği açıktır. İşte bu siyasal bilince, proletaryanın, kendiliğinden ulaşamayacağını Lenin nerede söylemiştir? Lenin'in "iktisadi mücadele çok kez kendiliğinden siyasal bir niteliğe bürünür", "iktisadi mücadelenin işçilerin kafalarına yerleştirdiği siyasal bilinç kıvılcımları" sözleri, tam da, Aybar'ın, Lenin'e yakıştırdığı, "proletaryanın ... politik [siyasal] bilince ulaşamayacağı hakkındaki iddia"sının *uydurma* bir iddia olduğunu kanıtlamaya yeter.

e) "*Bilinç*"*in İkincil Öğe Olmasının Anlamı ve Toplumsal Bilinç Biçimlerinin Üretilmesi Üzerine*

Okuyalım Aybar'ı: "Burjuva aydınlarının bilinç adını verdikleri olsa olsa, sosyalist teoridir. Bu teori ne kadar önemli olursa olsun, sınıf bilinci demek değildir; çünkü sınıf bilinci, sınıfın yaşamının bir parçasıdır." (s. 168.)

Cumhuriyet'teki yazısından bize verdiği yanıta değin geçen süre içersinde ne büyük bir gelişme! Sosyalist teorinin, ve bu anlamda da bilimsel sosyalizmin, işçi sınıfının yaşamından, bir başka deyişle kendiliğinden hareketinden çıkmayacağını belirten ne büyük "itiraf"! Sosyalist teorinin, ve bu anlamda da sosyalist bilincin, işçi sınıfının sınıf bilinci olmadığını (!) ağzından çıkarabilmek için ne büyük –hemen hemen altı aylık- bir ıkınıp sıkınma! İşçi sınıfının, sınıf olarak,

[13] *Ne Yapmalı?*, s. 93, dipnot.

siyasal iktidarı ele geçirmesinin ve sınıfsız toplumu yaratmasının ideolojik bilincini, *kendiliğinden* kazanamayacağını açıklamada ne büyük bir cüretkarlık!

Yineleyelim Aybar'ın sözlerini. "Ne kadar önemli olursa olsun" "sosyalist teori" "sınıf bilinci demek değildir, çünkü sınıf bilinci, sınıf yaşamının bir parç asıdır". (s. 168.) Daha önce *Cumhuriyet*'teki (2.) yazısında ise, bilinç konusunda, şu satırlar yer alıyordu: "... işçi sınıfının devrimciliği, sosyal pratikten, toplumda işgal ettiği yerden ve sürdürdüğü mücadeleden kaynaklanan, adeta varoluşçu ve ancak ona özgü bir niteliktir. Bu bilinç, başka sınıflarda belirse bile, bu hiçbir zaman o sınıfın öz bilinci değildir. Bir '*aktarma*' bilinçtir, iğreti bir bilinçtir; spekülatif, gözlemci bir bilinçtir; bir bilgidir, bir bilimdir. Oysa işçi sınıfında devrimci bilinç, yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır."

Engels, "Köylüler Savaşı"na yazdığı "Önsöz"de, "İşçilerin teorik anlayışı (kavrayışı) olmasaydı, onlar, bu bilimsel sosyalizmi, hiçbir zaman, özümlemiş oldukları derecede özümleyemezlerdi."[14] der. Bir başka deyişle, bilimsel sosyalizm, yani işçi sınıfının devrimci ideolojisi, işçilerin teorik kavrayışları sonucu, özümlenebilmiş, soğurulabilmiştir. Bilimsel sosyalizm, bir bilgi, bir bilim olarak, niçin, tarihte işçi sınıfı tarafından özümlenmekte, ve onun devrimci bilincine *bilimsel bir gelişme sağlamaktadır* da, bir sınıf olarak burjuvazinin, bir sınıf olarak feodalitenin benimsediği ve özümlediği bir bilinç biçimi olmamaktadır! Çünkü, sınıfsal konumu ve nesnel yapısı bakımından, işçi sınıfı, sonuna dek devrimci olan tek sınıftır da ondan. İşçi sınıfı, sınıfların, kendisiyle birlikte tüm sınıfların egemenliğini ortadan kaldıracak olan sınıftır da ondan. Sosyalizmin teorisi, birincisinin *geleceğinin* bilimsel bilinç biçimidir ve dolayısıyla da ikincisinin *ortadan kalkmasının* da bilimidir.

Eğer, Aybar'ın söylediği gibi, "işçi sınıfının DEVRİMCİLİĞİ, ... adeta varoluşçu ve ancak ona özgü bir nitelik" ise, ve

[14] Friedrich Engels, *Almanya'da Burjuva Demokratik Devrim*, Ankara 1976, s. 18.

eğer bir bilgi, bir bilim olan bilimsel sosyalizmin özümlenmesiyle kazanacağı bilinç, işçi sınıfının devrimci bilinci değilse, işçi sınıfının devrimciliğinden, devrimci bilincinden kasıt nedir? Bilimsel sosyalizm "adına", bir işçi olarak değil, bir "aydın" olarak, üstelik bir burjuva aydın olarak, Aybar'ın "teorik" tartışmalar başlatmasının anlamı nedir? "Tahlil"ini ve "teori"sini, bilimsel sosyalizmin kurucuları Marx'a, ve bizden zılgıtı yedikten sonra da Engels'e dayaması niyedir? İşçi sınıfı, adeta varoluşçu bir biçimde, yani salt işçi olduğu için devrimin bilimsel olarak bilincine varacaksa, ve bu bilimsel bilinç, onun özünde kendiliğinden varacağı bir bilinç ise, bilimsel bilincin yaratılmasına, sosyalizm teorisinin yaratılmasına ve sürekli olarak geliştirilmesine ne gerek vardır?

Bütün bu soruların yanıtını Aybar veremez. Veremez, çünkü, kendisi "bilinç"in ne olduğunu bilmeyecek kadar *bilinçsizdir*. *Başlangıçta*, insanın en yakın çevresinin, beyninde doğrudan yansıyarak edindiği bilinç ile, bilim, sanat, edebiyat, felsefe, din, ahlak gibi toplumsal bilinç biçimlerini birbirine karıştırdığı ve hatta birincisini, ikincisinin yerine koyduğu için, yanılgısının özünü göremez.

Öyleyse, kendi sözleriyle söylemek gerekirse, "kendisine ağır geldiği anlaşılan bilinç konusunda", birkaç temel noktayı, Aybar ile tartışmaya girmeden çok önceki bir yazımdan[15] buraya aktararak, açıklamaya çalışalım:

> İdealist felsefenin tersine, materyalist felsefe, "maddeyi bir ilk veri, bilinç, düşünce ve duyumu ise ikincil veriler olarak kabul eder".[16] Diyalektik materyalizm açısından, "düşüncemiz ve bilincimiz, maddi bir organın, beynin ürünlerinden başka bir şey değil"dir.[17]
>
> Marx, hegelci diyalektik yöntemin tersine, kendi diyalektik yöntemini şöyle açıklıyordu: "Benim için ... fikir, maddi dünyanın insan zihninde yansımasından ve düşünce biçimlerine dönüşmesin-

[15] Bkz: Muzaffer Erdost, "Ulusal Kültür Üzerine", *Yeni Ülke*, nº 3, s. 198 vd.

[16] V. İ. Lenin, *Materyalizm ve Ampriyokritisizm*, Ankara 1976, s. 66.

[17] Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach* .., Ankara 1976, s. 27.

den başka bir şey değildir."[18]

İnsan beyninde yansıyan dünya ve dolayısıyla içinde yaşadığı insan toplumu, "orada duygular, düşünceler, içgüdüler, istemler"[19] biçimine dönüşürler. Bu nedenledir ki, beynimiz aracılığıyla yansıyan maddi dünya, bu yansıma biçimlerinden, bilinçten, düşünceden, duygudan bağımsız olarak vardır; ama bilinç, düşünce, duygu vb., maddi dünyadan, maddeden bağımsız olarak varolmaz. "Bizim duyumlarımız, bizim bilincimiz, ancak dış dünyanın bir imgesidir; ve açıktır ki bir imge, imgeleyen şey olmadan varolamaz; ve imgelenen şey, onu imgeleyenden bağımsız olarak vardır."[20]

"Ulusal Kültür Üzerine" yazımızın bir başka bölümünden şu pasajları da aktaralım:

Toplumsal bilinç biçimleri olan siyaset, hukuk, bilim, eğitim, sanat vb., bir kez doğduktan sonra, "verilmiş belli tasarım öğeleri üzerinde gelişir".[21] Dolayısıyla fikirler, "yalnız kendi iç yasalarına bağlı olan özerk kendilikler olarak" "bağımsız bir biçimde" üretilir.[22] ... Bilgilerden bilgi, matematikten matematik, bilimden bilim üretilmesi gibi. Düşünce biçimlerine dönüşen fikirlerimizin temeli *üzerinde*, *yeni düşünceler*, *yeni fikirler*, *yeni duygular üretir*, *yeni* vargılara varır, bunları düzenler, bölümlere ayırır, sistemleştiririz.

Burada, "bilinç"in iki ayrı özelliğinin belirtilmeye çalışıldığı açık. Birincisi, "varlık"ın birincil, temel öğe, "bilinç"in ikincil öğe olmasıdır. Ve başlangıçta, bilinç, insanın doğrudan algılayabildiği çevresinin beyninde yansısının ürünüdür. İkincisi ise, insanın dış çevresinden doğrudan algılayarak edindiği bilincin, tarihsel gelişme içersinde gelişmiş ve yetkinleşmiş olmasıdır. Zihinsel işbölümünden başlayarak da, insan, iradesiyle, bilinç öğelerinden bilinç, bilgi öğelerinden bilgi üretir. Ama, üretilen bütün bu bilinç biçimleri, özünde, maddi temelden kaynaklanır, doğayı ve toplumsal varlığımı-

[18] Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, s. 28.
[19] Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach*, s. 32.
[20] V. İ. Lenin, *Materyalizm ve Ampriyokritisizm*, s. 65.
[21] F. Engels, *Ludwig Feuerbach*, s. 61.
[22] Aynı yapıt, s. 61.

zı doğru ve tam olarak kavradığımız ölçüde, bilinç biçimleri, gerçeği o denli doğru yansıtma olanağına kavuşur. Doğayı ve toplumsal varlığı, ne denli az ve ne denli yanlış tanıyorsak, bunlar, bizim zihnimizde o denli gerçeğe aykırı bir biçimde yansır. Dinler gibi.

Kuşku yok ki, proletaryanın devrimci bilinci, bu sınıftan, bu sınıfın varlığından doğar. Ama bu bilinç, yalnızca bu sınıfta oluşmaz, "bu sınıfın konumuna bakarak öteki sınıflar arasında da oluşabil[ir]".[23] Esas olan şudur: bilinç, toplumsal bir üründür ve toplumsal gelişmeyle birlikte ve ona bağlı olarak gelişir. Kabile bilincinin kabilenin oluşmasından önce, ya da ulus bilincinin ulusun oluşmasından önce oluşabilmesi nasıl olanaksızsa, işçi sınıfının oluşmasından önce sınıf bilincinin oluşması da olanaksızdır. Ama bu sınıfın devrimci bilinci, bu sınıf üyelerinin içersinde bulundukları iktisadi ve toplumsal konumlarından kaynaklanmakla birlikte, bu bilinç öğelerinin, Lenin'in deyişiyle bu "kıvılcımlar"ın, bir siyasal öğreti olarak geliştirilmesi, teorik olarak ifade edilebilmesi, bilimsel çalışmaya, bilincin zihinsel olarak üretilmesine bağlıdır. Bunu ise ancak bilim adamı üretebilir.

Bilinç, toplumsal gelişmeyle birlikte gelişir ve yetkinleşir. "Bir sürü bilinci, ya da kabile bilinci, üretkenliğin artması, gereksinimlerin çoğalması ve daha önceki iki öğenin temelinde bulunan nüfusun çoğalması ile orantılı olarak gelişir ve daha sonra yetkinleşir."[24] Devam edelim Marx ve Engels'i okumaya: "... maddi ve zihinsel işbölümü meydana geldiği andan itibaren ... bilinç mevcut pratiğin bilincinden başka bir şey olduğunu, gerçek bir şeyi temsil etmeksizin bir şeyi *gerçek olarak* temsil ettiğini gerçekten sanabilir. Bu andan itibaren, bilinç, dünyadan kurtulma ve 'saf' teorinin, tanrıbilimin, felsefenin, ahlakın vb. oluşmasına geçme durumundadır. ... bu teori, bu tanrıbilim, bu ahlak, vb. ... varolan üretim ilişkileriyle çelişki haline geldiklerinde, bu, ancak, varo-

[23] "Alman İdeolojisi", *Felsefe İncelemeleri*, Ankara 1979, s. 98.
[24] Aynı yapıt, s. 93.

lan toplumsal ilişkilerin varolan üretken güçlerle çelişki haline gelmiş olmasından ileri gelir."[25]

Bilincin, maddi ve zihinsel bir işbölümünün meydana geldiği andan itibaren, "saf" teorinin oluşmasına geçme durumuna gelmesi, bir başka deyişle, maddi temele, toplumsal varlığımıza bağlı, ama zihinsel olarak üretilen teorinin, işbölümü içersinde zihinsel üretimde bulunan üreticiler tarafından üretiliyor olması, bu teorinin toplumsal iktisadi temelden kaynaklandığı anlamına gelmez. Aksine, toplumsal iktisadi temelden kaynağını alan teori, varolan ilişkilerle, ancak toplumsal ilişkilerle üretken güçler arasında bir çelişki ortaya çıktığı zaman, çelişkili hale gelir. Toplumsal ilişkilerle üretken güçler arasında bir çelişki olduğu zaman, bu çelişki, nasıl üretken güçler içersinde yeralan işçi sınıfının bilincinde yansırsa; işçi sınıfının sınıf çıkarlarını, davasını savunan, ondan yana geçmiş bulunan, devrimci bilincin zihinsel üreticilerinin, proletaryanın ideologlarının, bu çelişkiyi bilinçle kavramalarının da temel nedeni olur. Sosyalizm teorisi, bu toplumsal çelişkinin, bilinçle kavranmasının olduğu kadar, sınıfların kendisiyle birlikte tüm sınıfların egemenliğini ortadan kaldırmasının bilimsel açıklanmasının da teorisidir. Sosyalizm teorisi, teori olarak, üretilmek gerekir, ama devrimci sınıf ve sınıfın devrimci bilinci olmasaydı, bu devrimci bilincin teorik bir düzeye ulaştırılmasından başka bir şey olmayan bilinç biçimi olarak sosyalizm teorisi, devrimci teori üretilemezdi. Sosyalizm teorisinin yığınlar tarafından kavranmasının ve soğurulmasının nedeni, bu teorinin devrimci bilincin teorik ifadesi olmasındandır, ve bu teori, kendiliğinden gelme bilincin, işçi sınıfının gelişmesiyle orantılı olarak, gelişmesinin, yetkinleşmesinin, devrimci irade birliğini sağlamanın bir aracıdır.

İnsanlar, nasıl başlangıçta, algılayabildikleri en yakın çevrenin bilincine sahip olurlarsa, ve giderek algılayabildikleri çevrenin genişlemesiyle birlikte, bu bilincin sınırları genişler ve şeylerin birbirleriyle bağlantıları daha büyük ölçü-

[25] Aynı yapıt, s. 94.

de kavranırsa, aynı şekilde, zihinsel olarak üretilen din, ahlak, sanat, bilim ve benzeri bilinç biçimlerini zihinsel yolla algılayarak da bilinçlerini geliştirir, yetkinleştirirler. Tarihsel olarak insanlığın biriktirdiği bilginin, bilimin, kültürün artmasıyla, insanlar, bilinçlerini, esas olarak bu yolla geliştirirler.

Bugün yeryüzündeki dinlerden herhangi birini, ya budizmi, ya hıristiyanlığı ya da müslümanlığı alalım. Bu dinlerden herhangi birine bugün bağlı olan biri, acaba bu bilinç biçimine, onun "öz" bilinci olduğu, yani Aybar'ın mantığına göre "yaşamının bir parçası" olduğu için mi bağlanmıştır, ya da ona dışardan "aktarılmış", dolayısıyla iğreti bir bilinç olduğu için mi? Bir başka deyişle, insanların başlangıçta doğal olayların olduğu kadar doğanın kendisinin de esasını doğru olarak bilmedikleri için, onların algıladıkları çevrelerinin zihinlerinde gerçek-dışı bir biçimde yansıyarak, dolayısıyla hepsi birer yanılsama olan bu bilinç biçimleri (bu dinler), acaba günümüz kişisinde, ilk başlangıçta olduğu gibi bir yanılsamadan mı doğmuştur, yoksa bu, ona, tarihsel gelişme içersinde oluşmuş ama bir yanılsamadan ibaret olan bu bilinç biçiminin (bu dinlerden birinin) aktarılması mıdır?

Bu dinlerden herhangi birinin çevresinde toplanmış milyonlarca emekçi insan, bugün, sınıflarına ve sınıf çıkarlarına aykırı bu bilinç biçimlerinin inanlı savunucuları ve savaşçıları niçin olmaya devam ediyorlar? Kendi "öz" bilinçlerine değil de, "aktarma", "iğreti" bir bilince kapıldıkları için mi, yoksa bu bilinç biçimlerinden birine (bu dinlerden birine) inanla sarılarak, bunları, *kendi bilinçleri* (kendi dinleri) halinde soğurdukları (özümledikleri) için mi? Ve bugün, işçi sınıfının devrimci hareketinin birliğini, yerel özellikler, ırksal özellikler, ulusal-topluluk özellikleri, ulusal özellikler, dinsel özellikler, mezhep özellikleri engelliyorsa, bunun bir nedeni, onlarda geleneksel olarak yerleşmiş (ama yeni yaşamlarına ve sınıflarına aykırı düşen) bilinçlerin ağır basması, ve diğer nedeni, kendi sınıf bilincine, nesnel olarak katıldığı sınıfın üyesi olduğu bilincine varması için, devrimci bilinçlenmesi için,

devrimci ideolojinin bilincine varması için yeterli ideolojik savaşımı, ve özellikle de bu ideolojik savaşımı, gerek teoriyi geliştirecek ve gerek teorinin sınıfca ve devrimcileşen yığınlarca kavranmasının ve gerçekleştirilmesinin ülkenin özel anına ve özel koşullarına uygun özel yöntemlerini belirleyecek *tek bir* partisi kurulmadığı, kurulamadığı içindir.

Teori, nasıl ki, yığınlar tarafından kavranır kavranmaz maddi bir güç haline gelirse, sosyalizm teorisi de, yığınlar tarafından kavrandığı zaman, proletaryanın "aktarma", "iğreti" bir bilinci olarak değil, onun, devrimci bilincine gerçeklik kazandırmasının bilimsel aracı olarak, tam da *kendi* bilinci olarak soğurulan bir bilinç biçimi olur. Tarih bilincine sahip kişinin bu bilinci, ona bu bilinci kazandıran tarih bilimini başkaları yazdığı için, nasıl onun iğreti bilinci olduğu söylenemezse, sosyalizm teorisinin, işçi sınıfının kendiliğinden hareketinin otomatik sonucu olarak değil, bir bilim olarak yaratılmış olması da, onu, sınıfın iğreti bir bilinç biçimi saymaya neden olamaz. Aybar'ın karıştırdığı şey, bilincin, *başlangıçta*, insanın doğrudan algıladığı en yakın çevresinin bilinci olması gibi, işçilerin, işçi olarak özellikle de üretimde bulundukları yakın çevrelerini doğrudan algılayarak edindikleri bilinci, öz bilinç; ama tüm tarihsel hareketi ve bu arada işçi sınıfının sınıf olarak tarihsel hareketinin tümünü, teorik olarak devrimci bir kavrayışla kucaklayan diyalektik ve tarihsel materyalizmi öğrenerek edineceği bilinci, "iğreti", "aktarma" bir bilinç olarak ele almasındadır.

Dolayısıyla, Aybar'a göre, insanın duyu organlarıyla algılayabildiği çevresinden, duyu organlarıyla doğrudan algıladığı şeyler, onun öz bilincidir, ama bilgi, bilim biçiminde öğrendiği şeyler, iğreti, aktarma bilinçtir, spekületif bilinçtir! İnsanın doğal "varlık"tan ve toplumsal varlığımızdan doğrudan algıladığı ve beyninde yansıyan şeyleri onun "öz" bilinci saymak, ama doğal varlıktan ve toplumsal varlığımızdan kaynaklanan, buna karşılık bilgiye dönüşerek üretilen bir bilimi, öğrenerek soğurulan bilinç biçimini iğreti bir bilinç saymak, insanın, ilkel olarak, hayvansal varlık olarak, sürü olarak

edindiği bilinçlerin dışında her bilinç biçimini, bilinçlenmeyi, insanın bilinci saymamakla aynı şeydir. Kendi duyu organlarımızla doğrudan algılayamayacağımız, ancak bilim yoluyla öğrenebileceğimiz şeyleri "varlık"tan soyutlamakla aynı şeydir. Doğayı ve doğal varlıkları "varlık" saymak, ama insanın zihinsel olarak ürettiği bilimsel ürünleri "varlık" saymamakla aynı şeydir.

Bilinç kadar eski olan ve toplumsal olarak oluşmuş bulunan "dil" de böyledir. Bu, eğer, bir insanın dili, kendi öz dilidir derseniz, hata edersiniz, çünkü, "dil" nasıl toplumsal olarak sonradan üretilmişse, o da bu "dil"i öğrenerek edinmiştir, onun içn de insanın öz "dil"i diye bir şey olamaz, demekle aynı şeydir. Bu, insanın *başlangıçtaki* bilinci, nasıl, algılayabildiği yakın çevresinin bilinci ise, bugün de algılayabildiği ama daha geniş çevrenin bilinci onun "öz" bilincidir, duyu organlarıyla doğrudan algılayamadığı, ama beyin aracılığıyla, zihin aracılığıyla, bilimden, bilgiden, sanat ve edebiyattan, dil yoluyla, kitap, dergi, gazete, radyo, televizyon araçlarıyla algıladığı her şey, bir "iğreti" bilinç, bir "aktarma" bilinç, bir "spekülatif" bilinçtir demekle aynı şeydir. Bu, duyu organlarıyla, yani görerek, koklayarak, işiterek, dokunarak, tadarak, doğrudan algılanan şeyler, onun "öz" bilincidir, öğrenerek algıladığı şeyler ise onun "iğreti", "aktarma", spekülatif bilincidir, demek değildir de nedir? Ve dolayısıyla, bütün bunlar, bugünkü insan, insanlığın tarihinin bilincine olduğu kadar geleceğin bilincine de, ve bugün doğrudan görmediği, bilmediği dünyanın, geri kalan bölgelerinin ve toplumlarının ve bunun gibi görmediği yeryüzü kabuğunun ve yeryüzünün yuvarlaklığı bilincine de, aynı şekilde, kendi "öz" bilinci olarak sahip olamaz, bu bilinç olsa olsa iğreti bir bilinçtir, spekülatif bir bilinçtir demek değildir de nedir? Bilgi yoluyla, bilim yoluyla, sanat yoluyla, diğer iletişim araçları aracılığıyla algıladığımız şeylerin, insanların kendi "öz" bilinçleri olamayacağını söylemek, bilincin *beynin ürünü* olduğunu yadsımak değil midir? Bu, beynin ürünü olan bilincin, beynin ürünü olmadığını ve dolayısıyla özünde diyalektik materyalizmi

yadsımak değildir de nedir?

Aybar'ın bize "ders" vermeye kalkıştığı bilinç bilgisi işte böyledir ve bu kadardır.

f) *Sınıf Bilinci ve Sosyalist Bilinçlenme*

Şimdi Aybar'ın bilinç ve işçi sınıfı konusundaki görüşlerinin eleştirisine daha rahat geçebiliriz. Aybar'ın anlayamadığı ya da kavrayamadığı şey, toplumsal bilinç biçimlerinden olan sosyalist teorinin, bilimsel sosyalizmin, *burjuva* toplumun varlığından, işçi sınıfının toplumsal olarak varlığından kaynağını almış olmasıdır. Tarihsel gelişme içersinde burjuva toplumun oluşmuş olması ve onun bir öğesi olarak devrimci sınıfın, işçi sınıfının varlığı, sosyalist teorinin oluşmasının maddi temelini oluşturur. Ama işçi sınıfının tarihsel devrimci görevinin bilincine varmak için, işçi sınıfının devrimci misyonunun teorisinin yaratılması için, bir işçi olarak maddi nesnelerin üretiminde bulunmak değil, "tüm tarihsel hareketi teorik olarak kavrama düzeyine ulaşmış" kafa emekçisi, kafa işçisi olarak, zihinsel üretimde bulunmak gerekir.

Bunu kavrayabilmek, ve işçi sınıfının ideolojisini yaratabilmek ise, derin bir bilimsel bilgi gerektirir. Aybar'ın bize yanıt olarak Lenin'den aktardığı sözlerle söylemek gerekirse, "sosyalizm teorisi, ... felsefi, tarihsel ve iktisadi teorilerden doğup gelişmiştir". Nasıl sosyalizm teorisi, bir toplumsal bilinç biçimi ise, unutmamak gerekir ki, bu teorinin doğduğu kendisinden önceki felsefi, tarihsel ve iktisadi teoriler de, aynı biçimde toplumsal bilinç biçimleridir. Şunu da eklemek gerekir ki, sosyalizm teorisinin doğup gelişmesi, modern işçi sınıfının oluşmasına ve belirli bir düzeye ulaşmasına bağlıdır, ve işçi sınıfı oluşmadan, sosyalizm teorisinin doğmasını ve gelişmesini düşünmek idealistçe bir anlayış olur. Ama bu böyleyken, Aybar, "Kaldı ki -*der*- küçük-burjuva ya da burjuva aydınlarının, işçi sınıfının bilincine, işçi sınıfından ÖNCE sahip olmaları da, bilinçle varlığın tarihsel süreç içinde, sı-

nıfsal tümün aşamalarını oluşturduğu unutulmayacak olursa, olanaksızdır." (s. 168.)

Bir kere, hiç kimse, işçi sınıfının devrimci teorisinin, işçi sınıfından önce, ve işçi sınıfının devrimci bilincinin kıvılcımlar halinde şurada burada kendisini ortaya koymasından önce üretildiğini söylememiştir. İkincisi, "küçük-burjuva ya da burjuva aydınların, işçi sınıfının bilincine sahip olmaları" gibi ifadelerdeki safsatalar bir yana, işçi sınıfının devrimci bir sınıf olduğunun ve sonuna dek devrimci bir sınıf olduğunun bilincine varılması, devrimci sınıfın varlığından sonra, ama devrimci bilincin bir teori düzeyine yükseltilerek yığınsal olarak üretilmeye başlamasından *önce* niçin olanaklı olmasın? İşçilerin şu ya da bu işyerinde işverenine, kapitalistine karşı savaşımın öncülüğünü yapan, ve bu anlamda devrimci bilinci eylem içersinde ilk kez ifade etmiş bulunan öncü üyelerinin başlattığı iktisadi savaşımının bir siyasal savaşıma, yani bir sınıf hareketine dönüşmesi, bu bilincin, sınıf ölçeğinde üretilmesiyle olanaklıdır. Ama *bu* devrimci bilincin, sosyalist bilince yükseltilmesi, sosyalist teorinin yaratılmasıyla olanaklıdır ve bu sosyalist teori, ilkin, sınıfın ister içinden çıksın, ister dışında oluşsun, tüm tarihsel hareketi teorik olarak kavramış bulunan sosyalist teorisyenler tarafından üretilir ve sosyalist bilincin yığınsal üretimi, ancak bundan sonra olanaklı hale gelebilir.

Soruna başka açıdan da yaklaşılabilir. Çok kez yinelediğimizden, bizim yazılarımızı okuyan okur için bıkkınlık vereceğini bildiğimiz, Stalin'in Tiflisli kunduracısına ilişkin tahlilini burada yinelemeyelim. Ama proleterleşerek, nesnel olarak işçi sınıfının saflarına katılan birinin, bu sınıfın üyesi olduğu andan itibaren, işçi sınıfının bir üyesi olduğu halde, bilinci bakımından katıldığı yeni sınıfın bilincinde olduğunu her zaman düşünmek olanağı yoktur. O, eskiden bir işlik sahibi ise, yeni çalışmaya başladığı dokuma fabrikasında bir miktar para biriktirmek, yeniden işliğini açmak özlemini taşıdığı sürece; ya da eski bir küçük köylü olarak, şimdi çalıştığı fabrikada bir miktar para biriktirerek toprak satın al-

mak özlemini taşıdığı sürece, nesnel olarak bir işçi olmakla birlikte, öznel olarak hala bir küçük-burjuva bilinci taşımış olur.

Bundan da önemlisi, işçi olarak kalmak ve arkadaşlarıyla birlikte, işgününün kısaltılması, ücretlerin artırılması ve benzeri konularda savaşıma girişmek üzere sendikaya girdiği zaman, artık öznel olarak, kendi sınıfının bilincine sahiptir ama, bunun sosyalist bir bilinç olduğunu, sınıfsız toplumu kurma ve sınıf egemenliğine son verme anlamında bir bilinç olduğunu henüz söyleyebilmek olanağı yoktur.

Nasıl ki bir insan iradesiyle "ağaç" ya da "kurbağa" olamazsa, *burjuva toplumun* üyesi bir insan, iradesiyle bir kabile reisi ya da kral da olamaz. Ama burjuva toplumun üyesi bir insan, iradesiyle, proleterken burjuva ya da küçük-burjuva olmak isteyebilir, ve az sayıda da olsa olabilir de. Eğer bir proleter, burjuva ya da küçük-burjuva olmak istiyor, nesnel koşulların yardımıyla, burjuva ya da küçük-burjuva olabiliyorsa, o proleter, sınıfı bakımından proleter olduğu zaman bile, kendi sınıfının sınıf bilincine sahip değildir; nesnel durumu ne olursa olsun, onun bilinci, öznel olarak, bir burjuva bilincidir ya da küçük-burjuva bilincidir. Yok, bu aynı proleter, nesnel olarak proleter olduğu gibi, proleter olmaktan kurtulmasının, yalnız kendisinin değil, tüm proleterlerin ve gelecekte proleter olacakların proleter olmaktan kurtulmasının, yalnızca, kendisinin de dahil olduğu sınıfı da kaldırarak sınıfsız toplumu gerçekleştirmenin, ve bunun gibi, aynı biçimde, sınıf egemenliğine son vermenin gereğini düşünüyor, ve iradesini bu doğrultuda kullanıyorsa, onun bilinci, sosyalizm teorisinde ifadesini bulan bilinçtir, ve o zaman, *onun bilinci, kendi sınıf bilinci haline gelmiş olur.* Ve bu bilinç, aynı zamanda, sınıfın devrimci ideolojisini belirleyen bilinç olduğu için, sınıf bilincinin, devrimci bilincin ta kendisidir.

Aybar'ın kendiliğindenliğinin en büyük tehlikesi şuradadır ki, o, işçilerin, işçi oldukları için, salt bu nedenle, ekonomik etkenin otomatik sonucu, iradeleri dışında, devrimci bilince, sosyalist bilince varacakları düşüncesindedir. Oysa,

Türkiye'nin güncel konumuna bir göz gezdirmek, işçilerin, bırakınız iktisadi konumları gereği ekonomik olarak devrimci olmalarını, eğer faşist ideolojinin etkisi altına çekilebilmişlerse, orada faşist sendikalar kurarak, kendi sınıf düşmanlarına hizmet etmekte duraksamadıklarını görmeye yeter. İşçi sınıfı içersindeki hasım ideolojik kamplara ayrılarak bölünmenin kaygı verici boyutlara vardığı Türkiye'ye, ya da Engels'in özellikle vurguladığı gibi, bir işçi aristokrasisinin yaratılabildiği dünkü İngiltere'ye ve bugünkü emperyalist ülkelerin hemen tümüne kabaca bir göz gezdiren birinin, işçilerin, işçi oldukları için, ekonomik konumlarından dolayı, iradeleri dışında, otomatik olarak, özellikle sosyalist bilince ulaştıklarını, ya da kendiliğinden ergeç ulaşacaklarını söyleyebilmesi olanaklı mıdır?

Eğer bir kez daha Aybar'ın yukarıya aldığımız sözlerine dönecek, yani "işçi sınıfının devrimciliği, ... işçi sınıfının üretimde ... işgal ettiği yerden ve sürdürdüğü mücadeleden kaynaklanan, ADETA VAROLUŞÇU ve ancak ona özgü bir niteliktir", sosyalist teori, ya da bir bilim olarak bilimsel sosyalizm, dolayısıyla sosyalist bilinç, "hiçbir zaman bu sınıfın öz bilinci değildir" sözlerine eğilecek olursak, işçi sınıfının devrimci bilince, işçi olduğu için zorunlu olarak varacağını kabul edeceğimiz gibi, bir bilim olan ve bilim adamları tarafından üretilen sosyalizmin, hiçbir zaman bu sınıfın öz bilinci haline gelemeyeceğini de kabul etmiş oluruz. Hem, kendiliğinden devrimci bilince varılacağı, ve hem de sosyalist teorinin işçi sınıfının "öz" bilinci olmadığı görüşü, işçi sınıfının "devrimci" bilincinden ne anlaşılması gerektiğini pek iyi açıklamaktadır. Ve zaten eski TİP'in genel başkanının, sosyalist "teori"ye ve bilimsel sosyalizmin yapıtlarına olan düşmanlığını bilenler, burada, onun, bu özelliklerinin, pek sinsi bir biçimde gizlenmeye çalışılmış yeni ifadelerini bulmakta güçlük çekmezler.

Şurası bir gerçektir ki, insanlar, içinde bulundukları evreni, doğayı, toplumu, doğru olarak tanıdıkça, bu evrenin, doğanın, toplumun, onların zihinlerinde yansıması, o kadar gerçeğe uygun düşmeye başlar. Ama insanlar, evreni, doğayı,

toplumu ve kendilerini, doğru olarak, ancak bilim yoluyla ve bilimle tanıyabilirler. Yani onların, insanlığın ve toplumsal olayların özünü, temel nedenini ve gelişme yasalarını doğru olarak kavrayabilmelerinin temeli bilim ve onun oluşumuna katkıda bulunan ya da aynı işlevi çeşitli yönlerden yerine getiren sanat, edebiyat vb. gibi toplumsal bilinç biçimleridir.

İşçiler ve işçi sınıfı bunun dışında değildir. İşçiler ve işçi sınıfı, bir yandan kendi iradeleri dışında, içinde hareket ettikleri toplumsal varlığı oluşturan öğeler olmaya devam ederken, bir yandan da, toplumsal varlığın değişme ve gelişme yasalarını, ancak, bilim sayesinde, özellikle de bilimsel sosyalizm sayesinde öğrenebilirler. Toplumsal varlığın değişme ve gelişme yasalarını bilmeden, toplumun gelişmesini hızlandırmak ve onun ilerlemesini engelleyen, gerileten karşı güçlerin etkisinden kurtarmak olanağı yoktur. Özellikle, egemen sınıflar, toplumun gelişme yasalarını biliyor, işçi sınıfı bilmiyorsa, irademiz dışında oluşan toplumsal varlığımızın kendiliğinden gelişmesini pek büyük ölçüde yavaşlatabilir, geriletebilir, hatta toplumu yıkıma kadar sürükleyebilirler. Devrimci sınıfların içersinde, sınıfsal yapısı gereği, sonuna kadar devrimci olacak olan sınıf, savaşım içersinde bulunduğu hasımlarına karşın, toplumsal gelişme yasalarını bilmiyorsa, ve onun özgün ve özel koşullarını sürekli olarak bulgulamıyor ya da bulgulayamıyorsa, o sınıf, o denli devrimci bilinçten yoksun demektir. Daha kısa bir anlatımla, özünde devrimci olan sınıf, devrimci bilinci, bu bilince, bilimsel bir gelişme sağlayan ve bilimselleştiren bilimsel sosyalizmden alır, onu özümler, soğurur. Bunu yapamadığı zaman, egemen sınıfların pençesi altında ezilen bir oyuncak haline gelir. Aybar'ın işçi sınıfına dayatmak istediği de, özünde bundan başka bir şey değildir.

g) *Sosyalist Teori ve Bu Teorinin İşçi Sınıfı Dışında Oluşması*

Ne diyordu Aybar? Diyordu ki, "sosyalist teori", dolayısıy-

la sosyalist bilinç, işçi sınıfının "öz" bilinci olamaz, "Çünkü sınıf bilinci, sınıf yaşamının bir parçasıdır", yani işçi sınıfının kendiliğinden hareketinden, sınıf yaşamından sosyalist teori çıkmayacağına göre, sosyalist teori ve dolayısıyla sosyalist bilinç de, işçi sınıfının sınıf bilinci olamaz. Biz, yukarda uzun uzadıya bu görüşün yanlışlığını sergiledik. Ama önemli bir noktayı *atlayarak*.

O da şu: *Cumhuriyet*'teki yazısında, işçi sınıfına, sosyalist bilincin, "sosyal-demokrat siyasal bilinç"in dışardan götürüleceğini söyleyen Lenin'i eleştirerek, işçi sınıfının devrimci bilince, sınıfsal yaşamından kendiliğinden varacağını söylüyor. Bugün, bize verdiği yanıtta da aynı şeyi söylüyor. Ama *Cumhuriyet*'teki yazısında kapalı bir biçimde ve bize verdiği yanıtta daha açık bir biçimde bir şeyi daha söylüyor: diyor ki, sosyalist teori, işçi sınıfının yaşamından çıkmaz, yani sosyalist teoriyi, işçiler, kendiliğinden hareketleri içersinde oluşturmazlar. Peki bu işçi sınıfının yaşamından çıkmayan sosyalist teori, bilimsel sosyalizm, işçi sınıfına nasıl "aktarılacak"tır? Mademki, hem işçi sınıfının sınıfsal yaşamından çıkmıyor ve hem de işçi sınıfının devrimci savaşımının teorisidir, bilimdir, bu teori, bu bilim, işçi sınıfına aktarılacak ise, nasıl aktarılacaktır? "İçeri"den oluşmadığını söylüyor, "dışarı"dan aktarılmasına karşı çıkıyor. Bu, Aybar'ın, özünde sosyalist teoriyi yadsımadan, işçi sınıfı ile onun bilimi arasına, ideolojisi arasına aşılmaz bir duvar çekmek istemesinden başka nedir?

Şimdi, Aybar'ın, "gürültü" koparark başlattığı tartışma konusunu, yavrusunu yiyen kedi örneği, gene kendisinin nasıl kapadığını görelim:

Aybar'ın bu yeni tezine göre, sosyalist teori, bilimsel sosyalizm, işçi sınıfının sınıfsal yaşamından doğmaz. Ve gene Aybar'a göre, bilim, nasıl "bilim adamlarının ürünü" ise, bilimsel sosyalizm de, sosyalizmi bilime dönüştüren bilim adamlarının ürünüdür. Oysa, Aybar'ın kendi "tez"ini kanıtlamak için, bize yanıt olarak aktardığı pasajlarda Lenin, aynen şunları yazar: "... sosyalizm teorisi, mülk sahibi sınıfla-

rın eğitim görmüş temsilcileri tarafından, aydınlar tarafından geliştirilen, felsefi, tarihsel ve iktisadi teorilerden doğup gelişmiştir. Toplumsal konularıyla, modern bilimsel sosyalizmin kurucuları Marx ve Engels'in kendileri de, burjuva aydın tabakasına mensuptular."[26]

Şimdi, Lenin'i bu sözlerinden dolayı eleştirerek bunca "gürültü" koparan Aybar diyor ki, "Burjuva aydınların bilinç adını verdikleri olsa olsa, sosyalist teoridir. Bu ne kadar önemli olursa olsun, sınıf bilinci demek değildir; çünkü sınıf bilinci, sınıfın yaşamının bir parçasıdır. Elbet sosyalist teori güncel eylemin yarına ışık tutarak yönlenmesine yardımcı olur. Ama sosyalist teori işçilerin sosyal pratiğine geçmedikçe, yani işçilerce örgütlü eylem içinde özümlenmedikçe, etkisiz kalmaya mahkumdur." (s. 168.)

Birincisi: Sosyalist teori, bilimsel sosyalizm, Aybar'ın yeni açıklamalarından anlıyoruz ki, işçi sınıfının kendiliğinden hareketinden doğan bir bilinç biçimi değildir. Ve şunu da anlıyoruz ki, sosyalist teori, ne denli önemli olursa olsun, "işçilerin sosyal pratiğine geçmedikçe", etkisiz kalmaya mahkumdur, yani -bizim sözcüklerimizle söylersek- gerçeklik kazanması olanaksızdır. Günaydın! Bir yıldır bilinç konusunda tartışma konusu yaptığımız neydi ve şimdi ne söylüyorsunuz? İşçi sınıfı, devrimci bilince, kendi sınıf yaşamından varır, işçi sınıfının devrimci bilinci, bu sınıfın dışında oluşmaz demiyor muydunuz? "Sosyalist teori", işçi sınıfının yaşamının dışında oluşur, ve bu nedenle, onun sınıf bilinci değildir diyen de siz değil misiniz? Ve şimdi, sosyalist teorinin, işçilerin sosyal pratiğine geçmedikçe, işçiler tarafından örgütlü

[26] *Ne Yapmalı?*, s. 43. Daha önceki yazımızda, Marx ve Engels'e göndermeler yaparak vurgulamıştık ki, bunlar, toplumsal kökenleri bakımından burjuva sınıftan gelseler de, proletaryanın ideolojisini benimsedikleri zaman, sınıf değiştirmiş, proletaryanın saflarına katılmış olurlar, dolayısıyla bunlar, sınıf değiştirmiş olacakları için, artık burjuva ya da küçük-burjuva olarak nitelendirilemezler. Marx ve Engels diyordu ki, "özellikle ideologların, kendilerini tüm tarihsel hareketi teorik olarak kavrama düzeyine ulaştırmış olan kesimi" "proletaryadan yana geçmektedir". ("Komünist Parti Manifestosu", *Seçme Yapıtlar*, 1, s. 142.)

eylem içersinde özümlenmedikçe, gerçeklik kazanamayacağını söylemiyor musunuz? İşçi sınıfının kendiliğinden hareketi içersinde, yani yaşamının bir parçası olmadığı için işçi sınıfının "öz" bilinci saymadığınız sosyalist teori, bir bilim olan ve bilim adamlarının ürünü olduğunu söylediğiniz bilimsel sosyalizm ya da bilimsel bir teori olan sosyalizm teorisi, işçiler tarafından değil bilim adamları tarafından üretildiğine göre, işçi sınıfının tarihsel görevi, bu teoriye gerçeklik kazandırmak zorunluluğunda kendini ifade ediyorsa, o, bu teoriyi nasıl edinecektir? Öğrenerek edinmeyecek midir? Ve bir bilgi, bir bilim olan bu teoriyi öğrenmek demek, ona, sosyalist teorinin, sosyalist bilincin dışardan götürülmesi demek değil midir?

İkincisi: Aybar, sosyalist teorinin işçi sınıfı tarafından özümlenmedikçe, gerçeklik kazanamayacağını (kendi deyişiyle "etkisiz kalacağını") söylediği sözlere, şunu da ekler: "Sosyalist teorinin pratik içinde özümlenmesi, ... yatay bir örgütle olanaklıdır." (s. 168.) Yani, Aybar'ın tüm eleştirisi, gelmiş şu noktaya dayanmıştır: işçi sınıfının sosyalist teoriye gerçeklik kazandırması, yani onu yaşama geçirmesi, örgütün *biçimine* bağlıdır, bu örgütün biçimi ise, "dikey" değil, "yatay" olmalıdır. İşçi sınıfının devrimci varlığından dolayı ama onun dışında oluşan sosyalist teorinin, sosyalist bilincin, bu sınıfa götürülmesini *şimdi* bir zorunluluk olarak kabul ettiği açıktır. Ama bilinç götürme eleştirisini, en sonu şuna dönüştürür: sosyalist bilinci, işçiler, örgütlü eylem içinde özümler, pratik içinde özümler. Aybar'a göre, şimdi, bu bilgi olan, bu bilim olan bilinç biçimini, işçiler ("öğrenir" demiyor özellikle), pratikte özümler. Nasıl ifade ederse etsin, işçi sınıfının yaşamının dışında yaratılan bu teori, işçi sınıfı tarafından özümlenince ne olur? Onun bilinci haline gelmez mi? Ve sınıfın ideolojisini belirleyen bir teori olduğu için de, sınıfın devrimci bilinci haline gelmiş olmaz mı?

Daha yukarda da aktardığımız gibi, Engels, "işçilerin TEORİK anlayışı (kavrayışı) olmasaydı, onlar, bu bilimsel sosyalizmi, hiçbir zaman özümlemiş oldukları derecede özümle-

mezlerdi" derken, kuşkusuz, işçilerin, sosyalist teoriyi öğrenerek ideolojik bilince vardıklarını da söylemekteydi. Ve işçiler, bilimsel sosyalizmi, eylem içersinde ve örgütlü eylem içersinde, kuşkusuz, daha büyük ölçüde ve daha büyük bir kavrayışla özümlerler, ama teorinin özümlenmesi, ancak onun *öğrenilmesiyle* olanaklıdır. Sosyalizm nasıl bir bilim haline geldiğinden bu yana, daha büyük ölçüde incelenmesi, araştırılması gerekli hale geldiyse, o denli de öğrenilmesi gerekli hale gelmiştir. İşçiler, sosyalist teoriyi, bilimsel sosyalizmi, öğrenerek kavrarlar, özümlerler; pratik içersinde, devrimci eylem içersinde, daha yığınsal biçimde, daha büyük bir hızla özümlerler. İşçilerin, bilimsel sosyalizmi özümlemesi ise, onların sınıfın devrimci ideolojisinin *bilincine varmaları* demektir.

Lenin, daha önce de aktardığımız gibi şunları yazıyordu: "Sosyal-demokrasinin görevi, kendiliğinden gelme işçi hareketine belirli sosyalist ülküleri getirmek, ... bu kendiliğinden gelme hareketi, devrimci partinin eylemleriyle yok edilemez bir bütün içersinde eritip kaynaştırmaktır."[27]

Lenin'in yöntemini "kepaze yöntem" olarak niteleyen Aybar, döner dolaşır ve şunu söyler: "... sosyalist teori, işçilerin sosyal pratiğine geçmedikçe, yani işçilerce örgütlü eylem içinde özümlenmedikçe, etkisiz kalmaya mahkumdur." (s. 168.)

Okur, "kepaze yöntem"in hangisi olduğunu şimdi pek iyi anlıyor. Anlıyor, çünkü: İşçi sınıfının "öz" bilinci, sınıf bilinci, devrimci bilinci, onun sınıfsal yaşamından oluşur, onun dışında oluşmaz diyen sen "sosyalist teori", sınıfın yaşamından, kendiliğinden hareketinden doğmaz, onu bilim adamı üretir diyen gene sen. Devrimci bilincin, sınıfa dışardan götürülemeyeceğini, sınıfın yaşamından, üretimdeki yerinden doğacağını söyleyen sen – onun dışında oluştuğunu, bilim adamları tarafından üretildiğini söylediğin "sosyalist teori"yi, işçi sınıfı özümler diyen gene sen.

[27] V. İ. Lenin, *Collected Works*, vol. 4, s. 217.

Sosyalizm teorisinin, işçi sınıfının kendiliğinden gelme hareketinin dışında oluştuğunu, tarihsel olarak birikmiş, felsefi, tarihsel ve iktisadi teorilerden doğup geliştiğini, tüm tarihsel hareketi teorik olarak kavrama düzeyine ulaşmış aydınlar ya da bilim adamları tarafından oluşturulduğunu söyleyen Lenin'i, bu tahlillerinden dolayı eleştiren –eleştiren ne sözcük, anti-marksist olarak niteleyen- sen – sosyalist teorinin işçi sınıfının kendiliğinden hareketi dışında oluştuğunu, onu bilim adamlarının ürettiğini de söyleyen gene sen.

Sosyalist teorinin, işçi sınıfına dışardan getirileceğini söyleyen Lenin'i, bu tahlilinden dolayı anti-marksistlikle suçlayan sen – işçi sınıfının kendiliğinden hareketi dışında bilim adamları tarafından oluşturulduğunu söylediğin sosyalist teorinin işçi sınıfı tarafından özümleneceğini söyleyen gene sen. Sosyalist teorinin işçi sınıfının devrimci bilinci olmadığını söyleyen sen – işçi sınıfının, sosyalist teoriyi, ancak özümleyerek ona gerçeklik kazandıracağını söyleyen gene sen.

Doğaldır ki, normal bir "insan"ın işi olmayan bu saçmalıklara bakıldığında, "muarrızımız", mesleği veteriner hekim olan beni hiç mi hiç ilgilendirmemektedir. Onunla ilgilenişimiz, kuşkusuz, marksizm adına anti-marksizm yapmasıdır, bizi ilgilendiren de yalnızca bu yönüdür.

V. DEVRİM, ÜRETİCİ GÜÇLERİN GELİŞME DÜZEYİ VE DEVRİMİN NESNEL KOŞULLARI

Genel olarak bilinç konusunda, işçi sınıfının kendiliğinden, iradesi dışında sosyalist bilince varıp varmadığı konusunda söyleyeceklerimizin, aslında burada bitmesi gerekirdi. Ama Aybar'ın ilginç bir yöntemi daha var. Bir yandan, sizin yanıtınızın, bir "metinler koleksiyonu" olduğunu söyler –ki doğrudur, Marx dedi, Lenin dedi denilen bir yazıya, Aybar'ın yazısına, ancak hem yazarın aktardığı metinlerin, hem de

Marx, Engels ve Lenin'in düşüncelerini açıklayan metinlerin geniş ölçüde aktarılmasıyla bir yanıt verilebilirdi-, bir yandan da, özsel içeriği bakımından konuyu uzatmaktan ve dağıtmaktan başka bir anlam taşımayan bir alıntısına değinmediğimiz için, "metinlere meraklı yazar, Lenin'in istenççiliğini vurgulayan bir alıntımızdan hiç söz etmemiş" (s. 172) diyerek, bizi, daha fazla ayrıntılarla uğraştırmaya zorlar. Zılgıtı yediği konulardan *hiç birine* yanıt verme dürüstlüğünü göstermeyen Aybar, Lenin'in devrimde iradeye ağırlık verdiğine ilişkin iddiasını yanıtladığımız halde, "bir" alıntıya değinmediğimiz için, bizi, aynı konuda yeniden tartışmaya zorlar. Okurun, yanlış anlamamasına fırsat vermemek için, bu alıntı üzerinde durmalıyız.

Kuşku yok ki, Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kurulması, bu ülkede her şeyden önce köylülüğün ağır basması nedeniyle, çeşitli sorunları da birlikte getirdi. Geri bir ülke olan Rusya ile Batı Avrupa'nın ilerlemiş ülkeleri arasında çok büyük farklar olduğunu belirten Lenin, 1920'de şunları ekliyordu: "... proletarya devriminin, ileri ülkelerin en azından birinde zaferinden hemen sonra, pek olasıdır ki, ... Rusya örnek bir ülke olmaktan çıkacak, ("Sovyet" ve sosyalist anlamda) bir kez daha geri bir ülke durumuna gelecektir."[28] Sovyetler Birliği'nin örnek ve ileri ülke olması, kuşku yok ki, temel iktisadi gelişme düzeyi bakımından, Batı Avrupa'nın gelişmiş ülkelerine göre ileri olmasında değil, devrim yapmış ve emperyalist zincirin pek önemli bir halkasını koparmış, "sosyalist anlamda" ileri bir ülke olmasındandır.

İkinci, ve bunun kadar önemli bir sorun da, devrimin sosyalist niteliğine karşılık, demokratik devrimi (burjuva devrimi) en büyük ölçüde gerçekleştirmek göreviyle karşı karşıya kalmış olmasıdır. Benim 1970'lerde, bir bakıma henüz anlamamış olduğum bir şeydi bu: Ekim Devriminden yıllarca sonra, şu şu yıllarda ve şu şu bölgelerde, demokratik devrimin gerçekleştirilmiş olmasını, Ekim Devriminin "sosyalist"

[28] V. İ. Lenin, "*Sol*" *Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı*, Ankara 1978, s. 8.

niteliğiyle açıklayamamak. Bu, kimi burjuva demokratik devrimlerin, bazı alanlarda ve konularda sosyalist devrimin yapması gereken şeyleri yaparken, demokratik devrimin özelliği saymak gibi yanlış bir sonuca yol açıyordu. Bugün, pratikte olduğu kadar, teorik olarak da, benim için sorun pek iyi açıklığa kavuşmuştur ki, burjuva demokratik devrimler, kimi alanlarda ve konularda, demokratik devrimi sonuna dek götürmeyi başaramadığı gibi, kimi alanlarda ve konularda, sosyalist devrimin görevlerini yapmak gibi bir durumla da karşılaşmışlardır. Bunun gibi Ekim Sosyalist Devrimi, özellikle geri bir ülke olan Rusya'da, kırsal alanda, demokratik devrimi (burjuva devrimi) sonuna dek götürmek durumunda kalmıştır, yani sosyalist devrim, pek geniş bir alanda demokratik devrimi tamamlamıştır. Lenin, 1921'de, köylülerin, devrimden, işçi sınıfına oranla daha kazançlı çıktıklarını söylerken şunları ekliyordu: "Bundan şüphe edilemez. Teorik bakımdan, besbelli ki, bu, devrimimizin belli bir dereceye kadar bir burjuva devrimi olduğunu göstermektedir. Kautsky bize karşı bu iddiada bulunduğu zaman gülmüştük."[29]

Köylülüğün ağır bastığı bir ülkede, birincisi, devrim döneminde, köylülüğün ittifakının sağlanması ve ikincisi, sosyalizmin kuruluşu döneminde köylülüğün desteğinin sağlanması, şu marksist ilkelere dayanmaktaydı: birincisi, "köylü savaşı"nın işçi sınıfı hareketiyle birleştirilmesinin somut koşullarının ortaya çıkması; ikincisi, köylü ailelerin topraklarının zoralımı yoluyla toplumsallaştırılması değil, kooperatifler kurarak kendiliğinden ekonomik bir yolla bu kooperatiflere katılmasını özendirecek önlemlerin alınması (Marx). Bu marksist ilkeleri görmezlikten gelen biri, ne Ekim Devriminde, köylülükle ittifak sorununu kavrayabilir, ve ne de bir sosyalist devrim olan Ekim Devriminden sonra, kırsal alanlarda, planlanan süreler içersinde, demokratik devrimin tamamlanmasının anlamını.

Bu kısa açıklamamızdan sonra, Aybar'ın, Lenin'in, dev-

[29] *İşçi Sınıfı ve Köylülük*, Ankara 1977, s. 487

rimde, devrimin nesnel koşullarına değil iradeye ağırlık verdiğine ilişkin olduğunu ileri sürdüğü Lenin alıntısına değinebiliriz. Aybar der ki, "Efendim Ekim Devrimine yöneltilen eleştirileri ve bunlar arasında Rusya'da sosyalizmi kurmak için üretici güçlerin gerekli gelişim düzeyine gelmediği hakkındaki eleştirileri yanıtlarken Lenin şöyle diyor: "Eğer sosyalizmi kurmak için, belirli bir kültür düzeyine ulaşmak gerekiyorsa (...) neden devrimci bir atılımla bu belirli düzeyin önkoşullarını önce ele geçirip, sonra işçi ve köylü iktidarına dayanarak, ve Sovyet rejiminden güç alarak, öteki halklara yetişmek için harekete geçmeyelim? ..."' (s. 172-173.)

Lenin'in "Devrimimiz – N. Suhanov'un Notları Üzerine" yazısından alınan ve daha da uzatılan bu pasajın tümünü buraya aktarmıyorum. Dileyen okur, Aybar'ın aldığı pasajı da içeren yazının tümünü –hadi "reklam"ımızı bir kez daha yapalım- Sol Yayınları'nda yayınlanan *Marx-Engels-Marksizm*, s. 542-546'da okuyabilir, ve konuyu, daha iyi anlaması için okuması da gerekir. Çünkü, Lenin'in yazısını, Aybar'ın yorumladığı gibi, devrimin nesnel koşullarının yadsınması ve iradeye ağırlık vermesi olarak anlayabilmesi için, Lenin'in bu yazısında eleştirdiği ve kendilerine "marksist" diyen "reformist"lerin, "küçük-burjuva demokrat"ların *kendisi* değil, ancak onların bir *karikatürü* olmak gerekir.

Çünkü Lenin, bu yazısında, devrimin nesnel koşullarının bulunmadığını kesenkes söylemiyor, aksine, "sosyalizmin nesnel ekonomik öncüllerinin" Rusya'da "bulunmadığı iddiasının son derece basmakalıp" bir iddia olduğunu vurguluyor: "Hepsi kendilerine marksist diyorlar, ama marksizm anlayışları çekilmez bir biçimde bilgiçcedir. Marksizmde belirleyici olan şeyi, yani onun devrimci diyalektiğini hiç anlayamamışlardır." "... marksist düşünceleri kavramalarındaki kesin yeteneksizlikleridir."[30] Çünkü onlar, birincisi, "Birinci Enternasyonalist Dünya Savaşı ile bağlantılı olan devrim"i ve bu savaş sırasında "yaratılan devrimci durum gibi bir du-

[30] V. İ. Lenin, *Marx-Engels-Marksizm*, s. 544 ve 542-543.

rum içinde kendini bulan halk"ın özel durumunu gözönüne almamışlardır; ve ikincisi, dünya tarihinin gelişmesi genel yasalar izlerken, bu gelişme dönemlerinin ya bu gelişmenin *biçiminde* ya da *sırasında*, ayırıcı özellikler gösterebileceğini kavrayamamışlardır. "Örneğin, Rusya, bu uygar ülkeler ile, bu savaşın, ilk kez, kesinlikle uygarlık yörüngesine soktuğu ülkeler arasındaki, yani tüm Doğulu, Avrupalı-olmayan ülkeler arasındaki, SINIR ÇİZGİSİ üzerinde durduğuna göre, bazı ayırıcı özellikler gösterebildiği ve gerçekten de göstermek zorunda olduğu, akıllarına bile gelmemektedir; bu özellikler, dünya gelişmesinin genel çizgisine uygun olmakla birlikte, Rusya devrimini, Batı Avrupa ülkelerininkinden ayırır ve devrim, Doğu ülkelerine doğru ilerledikçe, bazı kısmi yenilikler getirir."[31] Açıktır ki, burada, "sosyalizmin nesnel ekonomik öncüllerinin" Rusya'da bulunmadığı iddiasının "son derece basmakalıp" bir iddia olduğu vurgulanmakta, devrimin nesnel koşullarının, Bazı Avrupa ülkelerinin devriminden bazı ayırıcı özellikler gösterdiği belirtilmektedir. Bir başka deyişle, devrimin nesnel koşullarının varlığı yadsınmamakta, bu nesnel koşulların, basmakalıp bir biçimde, Batı Avrupa ülkelerine göre ele alınması, "geçmişin kölece taklidi" olarak nitelendirilmektedir.

Aybar'ın anlayamadığı ve hiçbir zaman da anlayamayacağı şey, savaşın yarattığı yeni durum ve devrimin, Batı Avrupa ülkelerinden Doğuya kayması ve bu iki ülkeler topluluğu arasında sınır çizgisini oluşturan Rusya'da, gelişmenin biçiminde ya da sırasında ortaya çıkan özel özelliklerdir. Devrimin nesnel koşulları ortaya çıktığında, "köylü savaşı"nın işçi hareketiyle birleştirilmesinin başarılması olanakları ortaya çıktığında, ne yapılmalıydı? "Tüm İkinci Enternasyonal kahramanları" yani burjuvaziden değil kopmak, sapmaktan bile korkan reformistler, şu yaygarayı koparmışlardır: "Rusya'nın üretici güçlerinin gelişmesi sosyalizmi olanaklı kılacak düzeye ulaşmamıştır."[32] Peki, o gün, üretici güçlerin sos-

[31] Aynı yapıt, s. 544. (Büyük harfle vurgulama benim.)
[32] Aynı yapıt, s. 544.

yalizmi olanaklı kılacak düzeye ulaştığı ülkeler yok muydu? Vardı, ama o ülkelerde devrim olmadı. Ve bugün yok mu? Hala, o gün bu düzeye ulaşmış ülkelerde, devrim buzdolabındadır, ve devrim, tam da bu ülkelerin merkezinde değil, yörüngesinde ortaya çıkmaktadır. Neden? Çünkü, üretici güçlerin gelişme düzeyi, tek başına bu, devrimci durumu belirlemez. Çünkü, devrim çağı, "üretici güçlerin *gelişme düzeyi*" tarafından değil, üretim ilişkilerinin üretici güçlerin *engeli haline gelmesiyle* başlar. Devrimler, emperyalist dünya sisteminde, metropollerden bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelere doğru kaydıysa, üretici güçlerin gelişme düzeyi bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde daha yüksek duruma geldiği için değil, üretim ilişkilerinin üretici güçlerin gelişmesinin engeli haline, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde geldiği içindir. Çünkü, emperyalist sistem ve dolayısıyla emperyalist sömürü, metropolde, mevcut üretim ilişkilerinin üretici güçlerin engeli haline gelmesini ve dolayısıyla üretici güçlerin üretim ilişkileriyle çatışmasını *ertelemenin* olanağını sağlarken; aynı emperyalist sömürü, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde, üretici güçlerin üretim ilişkileriyle çatışmasını *öncelemektedir*. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için, okur, *Ülke*, no 7, s.139-142'deki satırlarıma bakabilir.) Kapitalist üretim tarzı, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkede, emperyalizme bağımlılığı nedeniyle, emperyalist sömürü nedeniyle, üretici güçlerin gelişmesinin engeli haline gelmektedir.

Bunun gibi, üretici güçlerin, mevcut üretim ilişkileriyle çatışmaya girdiği yerde, -ki bu, savaşın yarattığı yeni koşullarda ve gelişmenin biçiminde ve sırasında özel durumların ortaya çıktığı Rusya'da- devrimin nesnel koşulları da ortaya çıkmış bulunuyordu. Ve bu durum, işçi sınıfı hareketiyle "köylü savaşı"nın birleştirilmesini olanaklı kıldığı için, sosyalist devrim, bu ülkede, pek büyük ölçüde demokratik devrimin görevlerini yerine getirerek, sosyalizme doğru ilerlemenin koşullarını da, bizzat yarattı. Devrimci diyalektiği anlamayan biri, bütün bunları, devrimin nesnel koşullarının yadsınması olarak anlayabilir ve ileri sürebilir. Ve gene dev-

rimci diyalektiği anlayamayan biri, ancak, Napolyon'un bir sözünü aldı diye, onu, "Napoleonvari bir yaklaşım"da bulunmakla suçlayabilir.

Batı Avrupa ülkelerine göre, özellikle tarımın geri olduğu Rusya'da, kuşku yok ki, sosyalist devrimin yapılmış olması, sosyalizmin kuruluşunda karşılaşılan sorunların çözümünde, pratikte yeni ve özel sorunlar ortaya çıkarmış, burjuvaziye ödünler verilmesinin zorunluluğunu da birlikte getirmiştir. Brest Litovsk barışı gibi, NEP (Yeni Ekonomi Politikası) gibi. Ama bunlar, bu ülkede sosyalizmin kurulamadığını, kurulamayacağını değil, Batı Avrupa ülkelerinde, bu ülkelerin birinde, proletaryanın utkusundan hemen sonra, *sosyalist* bir ülke olması anlamında, Sovyetler Birliği'nin daha geri bir ülke durumunda kalacağını ortaya koyar. Lenin'in *"Sol" Komünizm*'de vurguladığı bu hususun gözden uzak tutulmaması gerekir. Ama, Lenin'in ve Ekim Devriminin, kendilerine "marksist" diyen muarızları, Sovyetler Birliği'nin özellikle tarımsal alanda geri bir ülke olması dolayısıyla karşılaştıkları güçlükleri, devrimin, Rusya'da değil, Batı Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde olması gerektiğini bu yüzden yineler dururlar ve Aybar da, bu "muarrızlar" topluluğunun bir üyesi durumundadır. Bu, ancak Batı Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde ve bugün Birleşik Devletler'de sosyalizmin kurulmasının ekonomik koşulları vardır, diğer ülkelerde sosyalizm kurulamaz demekten başka bir anlama gelmez. Devrimin nesnel koşulları yerine, "üretici güçlerin gelişme düzeyi"ni koyan bu teorinin, emperyalizme hizmet eden bir teori olduğu, tüm Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde devrimin yadsınmasını olurlayan bir teori olduğu açık değil midir?

VI. ENGELS, *MANİFESTO*'NUN FRANSIZCA ÇEVİRİLERİNDEN HERHANGİ BİRİNİ GÖZDEN GEÇİRMEMİŞTİR

Aybar'ın *Komünist Parti Manifestosu*'nun eski bir Fran-

sızca baskısından çevirdiği tümcede yer alan "*spontane*" sözcüğünün, daha sonraki Fransızca çevirilerde "*autonome*" olarak değiştirildiğini, esasen Almanca özgün metinde "*Selbstandige*" olan bu sözcüğün, Engels tarafından gözden geçirildiği için ikinci bir özgün metin, hiç olmazsa otorite metin sayılması gereken İngilizcede, "*independent*" olarak karşılandığını yazmış, bugün, artık, bu sözcüğün "*spontane*" karşılığı olarak "kendiliğinden" sözcüğüyle çevrilmesinin yanlış olacağını belirtmiştik. Bu sözlerimiz, Aybar'ı pek öfkelendirmişe ve o ölçüde de pek keyiflendirmişe benziyor. Öfkelendirmiş, dil bilip bilmediğimizi sergileme hevesine kapılmış; keyiflendirmiş, çünkü, biz, daha önceki yazımızda, "Esasen Fransızca çevirinin Marx ya da Engels tarafından gözden geçirilmemiş olması, hatta Fransızca baskıya önsöz bile yazmamış olmaları, bu çeviri yanlışlığından onları sorumlu tutmaya, ya da daha sonra düzeltilmiş olan bu çeviri yanlışlığını onlara maletmeye kimsenin hakkı olmadığının tanıtıdır." (*Ülke*, no 5, s. 27) tümcemizdeki olgulara ilişkin "yanlış"larımızı ("yanlış" olup olmadığını aşağıda belirteceğiz) sergilemek olanağına kavuşmuştur.

Aybar'ın bize yanıtında eksik bir şey kalmaması için, konuya ilişkin pasajı buraya aktarmakta yarar var: "Yazarın, Manifesto'nun çevirisinin, Marx ve Engels tarafından gözden geçirilmemiş olduğu hakkındaki iddialarını doğru olarak kabul etmek olanaksızdır. Bu da gene dil konusunda koltuk değneği ile yürümesinden ileri geliyor. Çünkü gerek Marx, gerek Engels *Manifesto*'nun Fransızca çevirilerinden haberliydiler. Birlikte imzaladıkları 24 Haziran 1872 günlü önsözde ilk Fransızca çevirinin 1848 ayaklanmasından biraz önce yayınlandığını; bir ikincisinin *Sosyalist* adlı dergide çıktığını; bir yenisinin hazırlandığını yazmışlardı. Bu çevirileri okumadıkları nasıl iddia edilebilir ki, Marx da Engels de yayınlanan eserlerini, hangi dilde olursa olsun, yakından izlerlerdi. Engels 1 Mayıs 1890 tarihli önsözde, *Manifesto*'nun Ermenice çevirisinin İstanbul'da yayınlanmak istendiğinden, ama matbaacının basmaya yanaşmadığından bile sözeder.

Ayrıca, Paris'te Sosyalist dergisinde yayınlanan yeni çevirinin şimdiye dek yayınlanan Fransızca çevirilerin en iyisi olduğunu yazar. Engels'in en iyisidir dediği çeviride, proletaryanın hareketi koca çoğunluğun "spontane" (kendiliğinden) hareket[i] olarak nitelenmiştir. Ama işin daha eğlenceli yanı, Editons Sociales'in 1947 yayıncıların notu olarak belirtilen bölümde şöyle denmiş olmasıdır: '*Komünist Parti Manifestosu*'nun bu baskısına, Almanca aslına göre tekrar gözden geçirilmiş olan Laura Lafargue'nin çevirisi esas olmuştur. Bu çeviri, Jules Guedas'ın *Sosyalist*'inde yayınlanmış ve Engels tarafından gözden geçirilmişti.' Laura Lafargue'nin Marx'ın öz kızı olduğunu söylersek işin daha da zevkine varacaksınız. Felek kimseyi baytar yazarın durumuna düşürmesin..." (s. 160-161.) Daha yukarda da, yazısının özünü, işçi sınıfının "kendiliğinden" hareketine dayandıran Aybar, kendiliğindenlik konusuna yer vermemizi, tartışma konusunun saptırılması olarak niteledikten sonra şöyle der: "Bu gibi oyunların üstüne üstüne gidip, MASKELERİNİ indirmezsek bu skolastik tartışmalar sürüp gidecektir." (s. 157.)

Evet. Aybar sözcüğün tam anlamıyla "keyfe gelmiş" yazıyor. Çünkü:

Bir: Aybar diyor ki, "gerek Marx, gerek Engels *Manifesto*'nun Fransızca çevirilerinden haberliydiler". Biz, habersiz olduklarını söylemedik ve böyle bir şey yazmadık. "Esasen Fransızca çevirinin Marx ve Engels tarafından *gözden geçirilmemiş*" olduğunu yazdık. Yayın dilinden azıcık anlayan okur bilir ki, bir çevirinin gözden geçirilmesi demek, yayınlanmadan önce ve kusurların giderilmesi amacıyla düzeltilmesi demektir. Okur anımsasın ki, gerek *Manifesto*'yu ve gerek *Manifesto*'ya yazılan önsözleri iki kez (biri "*Komünist Manifesto*"*nun Doğuşu*'nda ve öteki *Seçme Yapıtlar*, 1'de) yayınlayan yayınevinin yönetmeniyim; yalnızca bu görevim dolayısıyla gerek *Manifesto*'yu ve gerek önsözleri, sanırım, çok az insan benim okuduğum sayıda okumuştur. Marx ve Engels'in, özellikle *Manifesto*'nun hangi çevirilerini gördüğünü, hangilerini görmediklerini, konuyla biraz ilgilenen okur da

bilir. Ama bir çevirinin, yayınlanmadan önce *gözden geçirilmesi* ayrı bir şey, yayımlandıktan sonra görülmesi, ve bu çeviri hakkında bazan değerlendirmelerde bulunulması ayrı bir şeydir.

İki: Marx ve Engels'in, Fransızca çeviriyi gözden geçirdiklerine ilişkin, Marx ve Engels'in önsözlerinde hiçbir not olmadığı gibi, Fransızca baskılarından herhangi birine de önsöz yazmamışlardır. Engels'in *Le Socialist*'te (Paris 1885) yayınlanan Laura Lafargue'ın çevirisinin, Fransızca çeviriler içersinde, "o güne kadar çıkmış olanların en iyisi" olduğunu yazdığı bilinir.[33] Ama, Engels, "1888 İngilizce Baskıya Önsöz"de, *Manifesto*'nun yayınlanmakta olan İngilizce çevirisi için şunu da yazar: "Bu çeviri, ... Mr. Samuel Moore tarafından yapılmıştır. Bu çeviriyi BİRLİKTE GÖZDEN GEÇİRDİK..."[34] ya da, Lafargue'un Fransızca çevirisi için, "bu, o güne kadar çıkmış olanların en iyisidir" dediği önsözde, hemen birkaç paragraf sonra, İngilizce çevirilerinden sözaçtığı yerde şunları da yazar: "... nihayet ASLINA UYGUN bir çeviri 1888 yılında çıktı. Bu çeviri, dostum Samuel Moore tarafından yapılmıştı ve BASKIYA GÖNDERİLMEDEN ÖNCE ÜZERİNDEN BİRLİKTE BİR KEZ DAHA GEÇTİK."[35] Buradan çıkarılacak üç sonuç şudur ki, *birincisi*, Engels, gözden geçirdiği çevirileri yineleyerek belirtmektedir, ama Fransızca çevirisi için böyle bir şey söylemez. *İkincisi*, Fransızca çevirinin, bugüne kadar çıkanların en iyisi olduğunu söylemiş, ama İngilizcesi için olduğu gibi, "aslına uygun bir çeviri" olduğunu söylememiştir. Unutulmasın ki, 1872'de, New York'ta *Le Socialist*'te yayınlanan çevirinin, Fransızca çevirilerin en iyisi sayılmasını, her şeyden önce, bir de bu bakımdan ele almak gerekir. *Üçüncüsü*, Engels'in vurguladığı şu noktayı gözönünde bulundurmak gerekir: o da, İngilizce çevirisinin "aslına uygun bir çeviri" olduğu, ve dolayısıyla, otorite metin sayılması ge-

[33] "1890 Almanca Baskıya Önsöz", *'Komünist Manifesto'nun Doğuşu*, Ankara 1976, s. 176.

[34] Aynı yapıt, s. 174.

[35] Aynı yapıt, s. 176.

rektiğidir.

Üç: Aybar, *Manifesto*'nun 1947 Editions Sociales baskısında, yayıncıların, bir notu bulunduğunu, ve bu notta, *Sosyalist*'te yayınlanan Laura Lafargue'ın çevirisinin, "Engels tarafından gözden geçirildiği"nin yazıldığını söylüyor. Kendisinin, sözkonusu tümceyi ise, *Manifesto*'nun, Editions Sociales 1947'den değil, Rieder 1925 baskısından yaptığını buraya ekleyelim. Bizim elimizde, Editions Sociales'in 1947 baskısı yok, olasıdır ki, bu baskıda, böyle bir ifade vardır. Ama bu neyi değiştirir? Çünkü:

(1) *Manifesto*'nun Editions Sociales, Paris 1960 baskısında "Yayımcının Notu" başlığı altında şu ifadeler yer alır: "Fransız İşçi Partisi, bir haftalık gazeteye sahip olduğu zaman, daha ilk sayısında (29 Ağustos 1885), *Manifesto*'nun metnini yayınladı. Çeviriyi Laura Lafargue yapmıştı, ve bu, ona bazı mülahazalara (*remarques*) karşın, Engels'in övgülerini (*compliments*) kazandırmıştı. Birçok ayrı nedenden ötürü, bu çevirinin kitapçık halinde yayını FARKLIYDI..." Ve hemen aşağıda da şöyle yazılıdır: "1948'den beri, bütün yayınlarımızın metnini oluşturan, titizlikle GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ ve SIKSIK İYİLEŞTİRİLMİŞ OLAN Laura Lafargue'ın çevirisidir."[36]

(2) Elimizde, *Manifesto*'nun, gene Editions Sociales tarafından yayınlanan 1976 baskısı da var. Burada, Fransız İşçi Partisinin haftalık gazetesi *Le Socialist*'te (1885'te) yayınlanan çevirinin, Laura Lafargue'a ait olduğu ve dipnotta, "Bu çevirinin Engels'in güvencesine sahip olduğu" belirtilmekle birlikte, şu tümce de yer alır: "Laura Lafargue çevirisi birçok kez DÜZELTİLDİ ve İYİLEŞTİRİLDİ. ... Bu baskı için de gözden geçirildi."[37]

İki noktayı daha belirtelim: Laura Lafargue'ın çevirisi o denli düzeltilmiş ve gözden geçirilmiştir ki, çevirilerin başın-

[36] Karl Marx et Friedrich Engels, *Manifesto du Parti Communiste*, Editions Sociales, Paris 1960, s. 2.

[37] Marx, Engels, *Manifesto du Parti Communiste*, Editions Sociales, Paris 1976, s. 26.

da, "çeviren" olarak adı yer almamakta, ancak içerde, yayımcının notu içersinde, ve yukarda belirttiğimiz açıklamalar arasında belirtilmektedir. İkincisi, bizim, sözünü ettiğimiz 1960 baskısında, tartışma konusu tümcede, sözcük "*spontane*"dir, bunu, daha önceki yazımızda belirtmiştik; 1976 baskısında ise, "*spontane*" sözcüğü, "*autonome*" olarak düzeltilmiştir, bunu da bir önceki yazımızda belirtmiştik.

Açıktır ki, Engels'in, Laura Lafargue'ın çevirisi için, "bu, o güne kadar çıkmış olanların en iyisidir" demekle birlikte, bu çeviri, sürekli olarak "düzeltilerek", "iyileştirilerek" "gözden geçirilmekte"dir. Esasen, Marx ve Engels'in *gözden geçirdiği* çeviriler, otorite metinler sayılır ve bu çeviriler, istenildiği zaman, isteyen tarafından değiştirilmezler, değiştirilemezler. Eğer değiştirilecek olursa, o zaman, bu bir dipnot ile belirtilir, belirtilmesi zorunludur. Engels, *Kapital*'in birinci cildinin İngilizce çevirisini gözden geçirdiği için, bu çeviri metin, otorite metin sayılır, değiştirilmez. Moskova son baskılarında, iki yerde çeviri değişikliği yapılmış, ve bu husus, yayımcılar tarafından not düşülerek, belirtilmiştir. Fransızca metinde, yapılan düzeltme ve iyileştirmelerin hiç biri belirtilmediği gibi, önce "*spontane*" olan sözcüğün "*autonome*" olarak değiştirildiği yerde de böyle bir not yoktur, çünkü, bu çeviri, Engels tarafından *gözden geçirilmemiştir*.

Aybar'ın indirdiği "maske"miz işte budur, ve bu maskenin altında, onun yalnızca teorik bilgisizliği ve yetersizliği değil, bilimsel sosyalizmin klasikleri üzerine olan bilgisizliği de sırıtmaktadır. "Felek kimseyi baytar yazarın durumuna düşürmesin" dediği, "durum" işte böyledir ve sanırız, okur, bir kez daha, "işin daha da zevkine" varmış bulunmaktadır.

VII. "BAĞIMSIZ" SÖZCÜĞÜNÜN "KENDİLİĞİNDEN" OLARAK ÇEVRİLMESİ ÜZERİNE

Ama biz, esas konuya gelelim: Yukarda uzun uzadıya açıkladığımız gibi, Fransızca ilk çevirilerde, "*spontane*" söz-

cüğü, daha sonra, "düzeltilerek" "*autonome*" olarak değiştirilmiştir. Almanca özgün metinde "*Selbstandige*" olan bu sözcük, Engels'in gözden geçirdiğini ve "aslına uygun" olduğunu belirttiği İngilizce çeviride "*independent*" olarak yer almış, ve Engels, bununla da yetinmemiş olacak ki, buraya, "*self-conscious*" sözcüğünü eklemiştir. Şimdi, bu sözcüklere göre, üç çeviriye de bakalım:

"*Spontane*" olarak: "Proleter hareket, büyük çoğunluğun, büyük çoğunluğun çıkarına olan, kendiliğinden hareketidir."

Autonome olarak: "Proleter hareket, büyük çoğunluğun, büyük çoğıunluğun çıkarına olan, özerk hareketidir."

Independent olarak (*self-conscious*, İngilizce çeviriye eklendiğine göre): "Proleter hareket, büyük çoğunluğun, büyük çoğunluğun çıkarına olan bilinçli, bağımsız hareketidir."

Aybar, çeşitli sözcüklere başvurarak, Fransızca, İngilizce ve Almanca sözcüklerin çeşitli karşılıklarını altalta sıralıyor. Gerek yok buna. Bugün, "*spontane*" sözcüğü, "kendiliğinden" sözcüğüyle karşılanmaktadır, yani irade dışında yapılan şeyler için kullanılır. İşçilerin, kendiliğinden hareketleri sonucu, yani iradeleri dışında devrimci bilince varmaları ile sosyalist teorinin öğrenilerek, irade ile kazanılan bilinçli hareketi arasındaki farkın, *Ne Yapmalı?*da özel olarak tartışıldığı bilinir, ve bugün, Aybar'ın kendiliğindenliği abartan görüşlerini, *Manifesto*'nun Fransızca çevirisinde yer alan "*spontane*" sözcüğüne dayandırdığı da açıktır, ve bu nedenle de, bu sözcüğün yanlış çevrilmiş olması ayrı bir önem taşır.

Autonome ise, proletaryanın özerk, ve bu anlamda da bağımsız hareketidir. Burada, "irade" dışlanmış değildir, özerk hareketlerin irade işe karışmadan yapıldığı kesenkes söylenemez.

Independent ise, bağımsız demektir, proletaryanın hareketinin bağımsız bir hareket olacağı ifade edilir. Bu, hem Almanca özgün metne uygundur, hem Engels'in gözden geçirdiği bir metin olması bakımından yeğlenmesi gerekir ve hem de Marx ve Engels'in, proletaryanın bağımsız hareketini, bağımsız partisi ile gerçekleştireceğini vurguladıkları metinle-

re uygun düşmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, Engels, bir yanlış anlamayı engellemek için, İngilizce metne eklediği bir sözcükle, proletaryanın hareketinin, "bilinçli, bağımsız hareketi" olacağına kesinlik kazandırmıştır.

Şimdi. "proletaryanın bilinçli, bağımsız hareketi"ni, "proletaryanın kendiliğinden hareketi" olarak, yani iradesi dışında bir hareketi olarak aktardınız mı, bir yanlış çeviriyi abartarak, marksizmi çarpıtmaya koyulabilirsiniz.

Bir hareketin bilinçli ve bağımsız yapılması ile, irade dışı, irade işe karışmadan, kendiliğinden olması tamamen farklı şeylerdir ve üstelik, böyle bir tümce, işçi sınıfının sosyalist bilince, öğrenerek değil, iradesi dışında, kendiliğinden vardığını tanıtlamak için, tartışmaya getirilirse, bu yanlışlık daha da büyük bir önem kazanır.

Şimdi bu noktada, bize verdiği yanıtta der ki Aybar, "Burada belirtilmek istenen proletarya hareketinin özerk ya da bağımsız oluşu değildir. ... Burada belirtilmek istenen, kocaman bir çoğunluk oluşturan proletarya hareketinin ne başka bir kimseye bağlı olmaması, ne de özgürce yönetilmemesidir. Belirtilmek istenen, hareketin gücünü kendi kendinden alan, işçi sınıfının öz-deviniminden kaynaklanan bir hareket oluşudur." (s. 162.)

"*Spontane*"yi, bu sözcüğe uygun biçimde "kendiliğinden", yani "irade işe karışmadan yapılan hareket" olarak çeviren Aybar, şimdi "*gücünü* kendi-kendinden alan hareket"e dönüştürmekte bir sakınca görmemiştir. Oysa, çeviride "irade" dışlandığı halde, bize verdiği yanıttaki "yorum"da, "irade"nin dışlanışı dışlanmıştır. Dahası var: *Cumhuriyet*'te yazdığı yazıda, *Manifesto*'daki tümceyi alarak, bundan, proletaryanın, "devrimci hareketini, kimsenin *vasiliği altında* olmadan" sürdüreceği örgüt modeline kavuşturulması gerektiği anlamını çıkararak, merkezci bir örgüt tarafından ele geçirildiği öne sürülen proletaryanın hareketinin, "lokomotifin arkasındaki vagonların hareketi gibi bağımlı bir harekete dönüştürüldüğünü" söyler. Burada "vasi" de, "lokomotif" de, leninist partidir. Aybar'ın, *Manifesto*'dan sözkonusu tümceyi aktarması,

özünde, bu "leninist parti"nin, işçi sınıfının kendiliğinden, yani iradesi dışında devrimci bilince varmasını engellediğini tanıtlamak içindir. Biz, daha önceki yazımızda, Aybar'ın bu yorumunu öne çıkararak, *Manifesto*'nun sözkonusu tümcesindeki "bağımsız" sözcüğünün "kendiliğinden" olarak çevrilmesinden ortaya çıkan bir yanlışın, böyle bir çarpıtmaya yolaçacağını söylemiştik. *Cumhuriyet*'teki yazısında bu tümceden yola çıkarak, proletaryanın devrimci hareketinin kimsenin "vasiliği altında" olmaması gerektiğini, vasilik altında, yani leninist partinin önderliğinde olduğu için de proleter hareketin "bağımlı harekete" dönüştüğünü söyleyen Aybar, şimdi, bize verdiği yanıtta, *Manifesto*'nun sözkonusu tümcesinde, proletaryanın "özerk ya da bağımsız" hareketinin sözkonusu olmadığını, "başka bir kimseye bağlı olmaması" anlamında anlaşılamayacağını söylüyor.

Bilmeyiz, hangi yorumuna inanmalı? *Cumhuriyet*'te yazdığı gibi, *Manifesto*'nun sözkonusu tümcesinden çıkardığı proletaryanın hareketinin "vasilik altında" olmaması, vasilik altında olursa "bağımlı" hale geleceği şeklindeki yorumuna mı, yoksa bize verdiği yanıtta okuduğumuz gibi, aynı tümceden, proletaryanın hareketinin "özerk ya da bağımsız hareket" olması anlamının çıkarılamayacağı, "başka bir kimseye bağlı olmadığı" anlamının çıkarılamayacağı yorumuna mı? Eskiler, bu tür karşıt görüşlerin savunulması karşısında "Dilin kemiği yok ya!" derlerdi. Onun gibi, Aybar da, aynı tümceyi birbirinin tam karşıtı iki yorumla okurlarına sunabilmektedir. Tam da bu yorumunu, şu sözlerle sürdürür: "*Ülke* yazarı gibi dogmacı stalincilerin, bir türlü anlamak istemedikleri, marksizmin bir bilim olduğu ve doğrunun, yanlışın, ustaların sözlerine göre değil, dışımızdaki gerçeğe göre saptanacağıdır." (s. 162.) Öyle anlaşılıyor ki, Aybar, *Manifesto*'nun bir tümcesindeki, kendi çevirisine uygun olarak "kendiliğinden hareketi", hem "bağımsız hareket" olarak yorumlayıp, ve hem de "bağımsız hareket" olarak yorumlanamayacağını söyleyerek, "dogmacılığa" karşı olduğunu sergilemeye çalışmış olmalıdır. Doğru ve yanlış, ustaların sözlerine göre

saptanamayacağı için, Marx ve Engels'in sözü, birbirine karşıt iki anlamda saptanabilmekte; doğru ve yanlış, dışımızdaki gerçeğe göre saptanacağı için, Aybar kendi dışındaki gerçeği değiştiremeyeceğine göre, her yazısında kendi düşüncelerini gerçekten değiştirerek, dogmacılığa karşı olduğunu pek berrak bir biçimde kanıtlamaktadır.

VIII. KONU-DIŞI AYRINTILAR ÜZERİNE

Aybar, "Benim ileri sürdüğüm iddialar -diyor-, küfürlü Lenin'in metinleriyle çürütülemez. Bu iddialar, gerçeklerin doğruladığı iddialardır. Bunlar gereken ciddiyetle, küfür filan etmeden, efendice incelenmelidir, tartışılmalıdır. Ama fikir alışverişi, sol kitaplar ticareti gibi üç kağıda getirilebilecek işlerden değildir. Bayraktarlıktan, faşist eğilimli dergiciliğe (Aybar'ın bu iftirasına yanıtımı, okur *1978 Faşizm Tartışmaları* kitabımda bulacaktır.) ve oradan da sol kitap çevirisi sömürücülüğüne atlayan *Ülke* yazarının, bu tartışma vesilesiyle reklamını yaptığı çalakalem çevirilerden bol para kazanmasını dileriz." (s. 176.)

(1) Aybar'ın "iddiaları"nın ne menem şeyler olduğunu ikinci kez sergiledik. Bu konuda, tartışmayı nesnel olarak irdeleyen okur yargısını verecektir. Kendisine verilen yanıtlarda, "küfürlü Lenin'in metinleri" diye bir şey bulmak olası değildir. Hele, "Hakaret için de Lenin'e gönderme yapmış yazısının kimi yerlerinde. Küfür etmede de bilimsel yöntemler kullanılmalı ve kaynak gösterilmelidir elbet." (s. 176) sözleri, ne denli uydurma ise, o denli de, ve sözcüğün tam anlamıyla, kaba bir "küfür"den başka bir şey değildir. Eğer, biz, Aybar'ın söylediği gibi, "hakaret etmek için" klasiklere gönderme yapacak olsaydık, kuşkusuz, ilkin Marx'a ve Engels'e gönderme yapar, gene de en hafif olanlarını seçer, Aybar'ın yazılarının, örneğin "osuruk"tan (*Anti-Dühring*) başka bir şey olmadığını söylerdik. Ama demedik. Oysa kendisinin bize verdiği "bilimlik" yanıt yanıttan çok, lağım çukuruna benzer; küfür olsun diye kullandığı "baytar"dan, "budalalık"a, "kepaze yöntem"e, "seviyesiz"e, "terbiyesiz"e, "küstah"a, "üç

kağıtçı"ya değin. Bizim, 1968'lerde kendisini eleştiren yazılarımızda, kendisi için "sayın" sözcüğünü özenle kullandığımız okurun anısındadır. Eski TİP'in Genel Başkanı olarak, bir "sosyalist"in teorik yanlışlarını sergilerken, başka türlü de davranmayı uygun bulmazdık. Ama bu kez, Lenin'i yadsıyan, onu, burjuvazinin iradesini, proletaryaya dayatan biri olarak burjuvaziye hizmet etmiş biri olarak niteleyen birini, ne "sosyalist" olarak düşünmek ve ne de sosyalizm adına "dürüst" olduğunu düşünmek olanağı yoktur ve bu nedenle de, bu kez, Aybar'a karşı, saygılı bir dil kullanmamız olanaksızdır. Aybar, saygılı olmamak ile küfür etmeyi birbirine karıştıracak kadar ince kavrayışlı. Kendisinin "ince"liği, "efendi"liği, yazısının her yönünden fışkırıyor doğrusu.

Bu "efendi" yazarın ince kavrayışına gelince, pek küçük bir örnek yeter: Ben, daha önceki yazımda, şöyle yazmışım: 1968'lerde yazdığım şu şu "adlı yazılarım –benim bilgilerimin pek yeni olması dolayısıyla oldukça hamlıklar taşımasına karşın-, yalnızca, Aybar'ın ideolojik içeriğinin bilimsel sosyalizmle uyuşmadığını sergilemekle kalmadı, benim açımdan Aybar konusunu da kapadı." (*Ülke*, no 5, s. 7, dipnot.) Bu sözlerimi Aybar şöyle aktarıyor okura: "Meğer Baytar yazar, Aybar'ın defterini düreli on yıl oluyormuş. Yazısına başlarken öyle diyor. İki yazı ile işimizi bitirmiş konuyu kapatmışmış." (s. 176.) Biz, Aybar'ın "defterini dürdük" demedik, "ideolojik içeriğinin bilimsel sosyalizmle uyuşmadığını sergiledik" dedik. Biz, Aybar'ın "işini bitirdik, konuyu kapattık" demedik, "benim açımdan Aybar konusu da kapandı" dedik. Bizim ifademiz ne denli Türkçe ve efendice ise, bu ifademizi kendi diline çevirerek aktaran Aybar'ın ifadesi o denli "argo"dur ve kabadır. Hele benim, bilimsel sosyalizmle ilk karşılaştığım yıllarda bilgilerimin yeni olması dolayısıyla hamlıklar içerdiğini söylemem –ki, bundan doğal hiçbir şey yoktur, bilim ve özellikle bilimsel sosyalizm, sürekli olarak öğrenilir, özümlenir-, Aybar'ın "ince" esprilerine konu olmuş: "Doğrusu bu noktada Baytar'a hak vermemek olanaksız" diyor, ve "ince" espriler sıralıyor: "o yapıda bir kafa için gene de

başarı", "ham", "yaban ağacının tomurcuğu", "buruk bir kozalak". Ama yeter. Bütün bu ifadelerin, "bilimsellik"le, "ciddiyet"le, "efendilik"le bir ilgisi olmadığı açıktır.

(2) Aybar, bizim, "bayraktarlıktan, faşist eğilimli dergiciliğe", oradan da "sol kitap çevirisi sömürücülüğüne" atladığımızı söyler. Sol kitap çevirisi "sömürücülüğü" gibi, -ne demekse- "bayraktarlık" da, "faşist eğilimli dergicilik" de, Aybar'ın tartışma ahlakına pek uygun düşen "terbiyesizce" uydurduğu iftiralardır. Yaşamımızın hiçbir anında ve hiçbir döneminde, halka, demokrasiye, ilericiliğe, devrimciliğe aykırı ve karşıt hiçbir şey yapmadığımızı, bizi, bilenler bilir. Kendi tartışma alanına sürdüğü tezlerini yanıtlamaktan aciz biri, bir müfteri, tartışılan konunun gereği olsa gerek, bu tür karalamalara başvurabilir. Ama, yalnızca benimle ilgili olmayan, artık büyük ölçüde, devrimci hareketin sorumluluğunu yüklenmiş bulunan bir yayınevine, *Sol Yayınları*'na karaçalmasına birkaç tümceyle değinmek gereği var.

Aybar, bizim, "sol kitap çevirisi sömürücülüğü" yaptığımızı yazar, ve bir yerde de, "fikir alış-verişinin, sol kitaplar ticareti gibi üçkağıda getirilebilecek işlerden olmadığını" ekler.

Bir anım var, konu dışı da olsa, bir tarihsel anıyı aktarmakta ayrıca da yarar var: Cevat Dursunoğlu, Erzurum Kongresinde katip olarak bulunurken, Amerikan mandacılığını savunan konuşmalar üzerine, Kongre Başkanı Mustafa Kemal'den söz ister. Mustafa Kemal, küçük bir kağıda, "Ne hakkında konuşacaksınız?" diye yazar, ve aşağı, katiplerin bulunduğu sıraya uzatır. Dursunoğlu, pusulada, bu tümcenin altına, "Mandacılığı savunanlara cevap vereceğim" notunu ekler ve geri verir, biraz sonra, Mustafa Kemal aynı kağıdı tekrar uzatır. Altında şu iki sözcük vardır: "Mutedil olunuz!" Dursunoğlu, o günün hayhuyu içersinde, kağıdı buruşturup attığını söyler, ve kendisi için pek önemli olan bu belgeyi attığı için de üzülüp dururdu. Bu anı, Sol Yayınları'nı kurduğum zaman, bende, bir ilkenin oluşmasının nedeni olmuştu, ve ilerde belge olabilecek hiçbir şeyi atmamaya özen

göstermiştim. Atmamaya özen gösterdim, ama, 12 Mart, bizim bu dosyalarımızı pek fazla gezdirdi, ve Aybar'ın, TİP Genel Başkanı olarak, Sol Yayınları sahibi bana, kendisine gönderdiğim bu yayınlar dolayısıyla yazdığı, kısa da olsa övücü mektubunu bulduramadım. Doğaldır ki, bu mektup, henüz, bilimsel sosyalizmin yapıtlarına karşı açtığı düşmanlık kampanyasından önceydi. Neyse.

Şimdi ise, Lenin'i burjuvazinin iradeseni proletaryaya dayattığını iddia ettiği tezinin tartışıldığı yerde, "sol kitaplar ticareti" ve "üçkağıtçılık" yaptığımızı söylüyor, "reklamını yaptığım çalakalem çevirilerden bol para kazanmamı" diliyor.

Sol Yayınları, yayınladığı kitapları, ülkenin en iyi çevirmenlerine çevirtmektedir ve çeviri ücretini ödemektedir. Üstelik, örneğin sekizinci baskısı yapılan bir kitabın çeviri ücreti de, bu baskının yayınlandığı tarihteki çeviri ücreti üzerinden ödenmektedir. Bizim, "sol kitap çevirisi sömürücülüğü" yaptığımız, adice uydurulmuş bir yalandır.

Yok, bu "bilimlik" dilli yazar, "sol kitap çevirisi sömürücülüğü" yapmak sözleriyle, bizim, bu kitapları çevirtip yayınlayarak "sömürücülük" yaptığımızı söylemek istiyorsa, bu iğrenç iddiasına, *Ülke*'nin 8. sayısında (s. 106-116), gerekli yanıtı bulabilir. Yanıtını bulabilir, çünkü, biz, orada, yazarlarına ait olan "telif ücret"ini, okura karşılıksız aktarmaktayız. Kitapların maliyet fiyatı, çeviri ücreti, kağıt, basımevi ve büro giderleri üzerinden hesap edilmekte ve "kar", bu maliyet fiyatına eklenmektedir. Bu "kar"ın ne olduğunu ve ne olmadığını dileyen okur, gene, "*Ülke*'nin 8. sayısındaki yazımızda ayrıntılarıyla okuyabilir. Ama, konuya yalnızca "ticari" bakan bu hasta tipler, bir de, Sol Yayınları 'nın kültürel işlevini, siyasal işlevini, ve bu yolda verdiği savaşımı, Türkçeye olduğu kadar, Türkiye'de okura kazandırdığı şeyi, gözardı etmek için, iğrençliklerini salmaya devam etmektedirler.

Aybar, Fransızca bildiği için, Türkiye'de, dil bilmeyen okurun, bu "ayaktakımı"nın da, bilimsel sosyalizmi öğrenerek, kendi "efendiliğine" körükörüne inanmamaya başladığı-

nı görmekten son derece rahatsızdır. Ama bizim, "üçkağıtçılık"ımıza gelince, bunu, bize gerçekten, egemen sınıfların siyasetini savunan bayağı biri söyleyebilir. Söyleyebilir çünkü, onun gözünde, egemen sınıfların egemenliği, kutsal bir düzendir, ve bu kutsal düzeni zorlayan herkes, "ayaktakımı"ndan hırsız da, yankesici de, üçkağıtçı da, "komünist" de, birbirinden ayrılmaksızın "suç" işlemiş sayılır ve en fazla "suç" işleyene de en büyük "üçkağıtçı" gözüyle bakılır. Bize, bu yayınlardan verilen ve kesinleşen "ceza"ların toplamı 44 yıl 2 aydır, ve bunun yarısı kadar da genel güvenlik gözetimi vardır. Bu tür yayınlar ve yayınladığı kitapların sorumluluğunu üstlenmeme konusunda üçkağıtçı arıyorsa, piyasada bol miktarda bulabilir elbette. Ama, şu Aybar'ın üçkağıtçılığına bakınız ki, Anayasaya aykırı olduğu için iptalini istediği 142. maddeden, bu yayınlardan dolayı, üç kez men'i muhakeme kararı almış, üç kez beraat etmiş, ve altı kez mahkum olmuş bana, "üçkağıtçı" diyebiliyor.

Ya şu "çalakalem çeviriler" sözüne ne demeli? Sol Yayınları'nın çeviri konusunda nasıl titiz davrandığını, ve her baskıyı daha da iyileştirmek için, nasıl, gece gündüz çaba harcadığımızı bilmeyen varmış gibi. Böyle "bilimsel tartışma" olmaz Mehmet efendi. Çeviriler ortada, dürüst bir insan, oturur, eksiğini, kusurunu, yanlışını ortaya koyar; şu anlamdaki, bizim görmediğimiz, göremediğimiz kusurları varsa giderelim, daha kusursuzunu yayınlayabilelim, ya da yayınlasınlar diye. Ama bir yandan Lenin'e karaçalıp, bir yandan Lenin'in çevirilerinin "çalakalem" olduğunu söylemek Aybar'a düşmez. Bu yapıtların çevrilmesi için özenle çalışan insanların emeğine, bu yapıtların değerini ve önemini bilenler, ancak saygı duyabilir, ve saygı duyulmaktadır. Bu çevirileri yapanların ve bunun daha yetkin bir çeviri olarak yayınlanması için çaba harcayanların hizmetlerini, gelişigüzel karalamak, ne sosyalist ahlakla bağdaşır, ve ne de çeviri alanına hiçbir hizmeti ve katkısı olmayan sosyalist hareketin fiyonglu züppelerinin harcıdır ve hakkıdır.

Bir şey daha: Türkiye devrimcisinin bugün başlıca iki so-

runu var. Biri, ideolojik birlik ve işçi sınıfının *tek bir* partisini yaratmak. İkincisi faşizm. Faşizm, kuşku yok ki, işçi sınıfının ideolojisini ve görevlerini, ikincil plana itmesinin nedeni olamaz; ama güncel sorun faşizm olduğunda, işçi sınıfı, faşizme karşı savaşımı, güncel önemi dolayısıyla sürekli gözönünde bulundurmak zorundadır ve emekçi halkın ve özellikle işçi sınıfının baş düşmanı olan faşizmin katliamlarını yoğunlaştırdığı ve yaygınlaştırdığı bir sırada, devrimciler, bütün dikkatlerini, Aybar'ın başlattığı türden konulara çevirdiklerinde, faşizmin ekmeğine yağ sürmüş, değirmenine su taşımış olurlar. Kuşkusuz bu konularla da ilgilenilecektir, ve bu tür konular, daha çok devrimci hareketin ideolojik olarak yükseldiği evrelerde ortaya çıkar. Gerek işçi sınıfının ideolojik birliğini ve tek bir partisini oluşturmanın, en büyük bir gereksinim olduğu şu anda, gerek faşizmin karşısında yer alan tüm ilerici, demokrat ve devrimcilerin birbirleriyle *dostça* bir yaklaşım içersinde bulunmalarının son derece önem taşıdığı şu anda, Aybar'ın, ideolojik bölücülüğü, akılalmaz bir biçimde derinlere doğru çekmesi, devrimci hareket açısından olduğu kadar, demokratik savaşımlar açısından da bir yanılgı, bir sorumsuzluk örneğidir. Bunun içindir ki, okur, bizim yazımızın, yalnızca Aybar'ın, bilimsel sosyalizmin özüyle çelişen, ve prudonculuğun, dolayısıyla barışçı anarşizmin tipik temsilcisinin iddialarının, devrimci harekete yeni yaklaşan unsurlardaki olumsuz etkilerini dışlamayı amaçladığını gözönünde bulundurmalıdır. Dolayısıyla, bu tartışmanın içersinde boğulmamalı, yani bu tartışmaya, devrimcilerin bugünkü görevleri açısından, gerektiğinden fazla bir önem vermemeli, bugün esas görevin, bu ve benzeri konulardaki tartışmalara kapılmamak olduğunu gözönünde bulundurmalıdır. İnsanlarımız acımasızca öldürülürken, faşizm, siyasal iktidarın koruyuculuğu altında kaygı verici gelişmeler gösterirken, ben, böyle bir yazıyı, yer yer sıkılarak, yer yer üzülerek yazdığımı ve yer yer tiksinerek yazdığımı, böyle bir yanıtı yazmak *zorunda* olduğum için yazdığımı ekleyeceğim.

4-16 Aralık 1979

ISBN 978-975-351-043-1

